

ธรรม

สำหรับผู้สูงอายุ

อ.วศิน อินทสระ

หมั่นทำบุญทั้งกลางวันและกลางคืน
หมั่นระลึกถึงไตรลักษณ์อยู่เสมอ
(กร ปุณฺณมโหฺรตตํ สร นิจจมนิจจตํ)

คำอุทิศ

ส่วนดีของหนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศบูชาพระคุณ

พลเอกปิยะ สุวรรณพิมพ์

อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมทหาร

อดีตเจ้ากรมการศึกษาวิจัย กองบัญชาการทหารสูงสุด

ชมรมกัลยาณธรรม

หนังสือดีลำดับที่ ๒๒๐

ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ

อ. ว คิ น อี น ท ส ร ะ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : พฤษภาคม ๒๕๕๖

จำนวนพิมพ์ : ๗,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์เป็นธรรมทานโดย : ชมรมกัลยาณธรรม
๑๐๐ ถนนประโคนชัย ตำบลปากน้ำ
อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๒๗๐
โทรศัพท์ ๐-๒๗๐๒-๗๓๕๓

ศิลปกรรม : ศิริส วัชรสุขจิตร

แยกสี : แคนนา กราฟฟิค โทรศัพท์ ๐๘๖-๓๑๔-๓๖๕๑

พิมพ์ที่ : บริษัท ชุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด
โทรศัพท์ ๐-๒๘๘๕-๗๘๗๐-๓

ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ เป็นแนวคำบรรยาย ณ สำนักเสริมศึกษาและ
บริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในโครงการฝึกอบรมหลักสูตร
“ชีวิตนี้มีคุณค่าถ้าสรรหา” บรรยายที่ตึกอเนกประสงค์
วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๘ เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๔.๓๐ น.

สัพพทานัง ธัมมทานัง ชินาติ

การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง

www.kanlayanatam.com

คำอ้อนุโมทนา

ชมรมกัลยาณธรรมโดยทันตแพทย์หญิงอัจฉรา กลิ่นสุวรรณ ผู้เป็นประธานชมรม ได้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่อง **“ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ”** ข้าพเจ้าอนุญาตด้วยความยินดียิ่ง คิดว่าจะเป็นประโยชน์ในวงกว้างออกไป หนังสือเรื่องนี้ได้พิมพ์มาแล้วครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๕ โดยสำนักพิมพ์บรรณกิจ เป็นเวลานานถึง ๑๑ ปีมาแล้ว

ในการพิมพ์ใหม่ครั้งนี้ ข้าพเจ้าอุทิศส่วนดีของหนังสือเรื่องนี้บูชาพระคุณ**พลเอกปิยะ สุวรรณพิมพ์** อดีตผู้บังคับบัญชาของข้าพเจ้า ซึ่งท่านได้ล่วงลับไปแล้วเมื่อ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๙ และพระราชทานเพลิงศพเมื่อ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ ในการพระราชทานเพลิงศพครั้งนั้น ข้าพเจ้าได้เขียนหนังสือร่วมแจกในงานจำนวนหนึ่ง ชื่อหนังสือว่า **“ปิยกรณธรรม”** แปลว่า ธรรมอันทำให้เป็นที่รัก

เมื่อข้าพเจ้ารับราชการอยู่ที่โรงเรียนเตรียมทหารนั้น อบอุ่นอยู่ด้วยเมตตากรุณาของท่านผู้บัญชาการและผู้หลักผู้ใหญ่ในระดับรอง ๆ ลงมา อบอุ่นอยู่ด้วยไมตรีจิตมิตรภาพของเพื่อนร่วมงานทุกคนทุกฝ่าย จำได้ไม่ลืมระลึกถึงแล้วสบายใจมาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งได้เขียนเล่าไว้บ้างแล้วในหนังสืออัตตชีวประวัติของข้าพเจ้า อนึ่ง บุญกุศลใดที่จะพึงบังเกิดมีเพราะหนังสือเรื่องนี้เป็นปัจจัย ขออ้อนุโมทิตบุญกุศลนั้นแต่ พลเอกปิยะ สุวรรณพิมพ์ด้วย

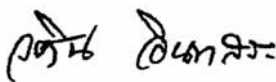
เรื่อง “**ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ**” นี้ ข้าพเจ้าขอกล่าวไว้ในที่นี้เพียงเล็กน้อยว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ได้ทำประโยชน์แก่สังคมไว้มาก อย่างน้อยที่สุดก็สังคมในครอบครัวของตน ในฐานะพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หรือพี่ป้าหน้าอา ท่านเหล่านี้เป็นบุพการีของสังคม

ในหลักธรรมที่เรียกว่า “**อปรีหานิยธรรม**” คือ ธรรมอันเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้พุทธบริษัทเอาใจใส่ดูแลเชื่อฟังท่านผู้สูงอายุ ผู้มีศีลธรรม มีประสบการณ์ในชีวิตสูง

ผู้สูงอายุที่มีธรรมประจำตนเป็นที่ร่มเย็นแก่ผู้เข้าใกล้ เหมือนต้นไม้ใหญ่ใบหนามีร่มเงาอันเย็น เป็นที่อาศัยของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย แต่ผู้สูงอายุที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องครองตนก็จะเป็นคนปลิ้นปล้อน หลอกหลวงเป็นอันตรายต่อคนในครอบครัวและแก่สังคม ซึ่งในปัจจุบันเราพอมองเห็นได้อยู่ เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีธรรมสำหรับผู้สูงอายุ

ข้าพเจ้าหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุและผู้ยังไม่สูงอายุ ซึ่งจะต้องเป็นผู้สูงอายุในโอกาสต่อไป ขอขอบคุณและขออนุโมทนาต่อกุศลเจตนาของชมรมกัลยาณธรรมมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ด้วยความปรารถนาดีอย่างยิ่ง

๒๓ เมษายน ๒๕๕๖

คำนำ

ชมรม กัลยาณธรรม

วัยสูงอายุ... นับเป็นช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญอีกระยะหนึ่งของชีวิตที่มีคุณค่ายิ่ง สำหรับการมีชีวิตกับการอำลาจากชีวิต จึงควรเตรียมพร้อมสละละวางสิ่งที่เป็นพิษภัยและไร้ประโยชน์ต่อจิตใจ กิเลส ตัณหาหมลทินทั้งหลายที่เราบรรพากับเขามาตลอดชีวิต ก็ควรได้หยุดพิจารณาชัด ๆ มองเห็นโทษภัยที่เกิดขึ้นในชีวิตที่ผ่านมา สิ่งไม่ดีทั้งหลายที่เราได้เห็นโทษภัยแล้วจึงควรวางลง ทั้งลดความยึดติดถือมั่น ปล่อยว้างเป้าหมายทางโลก มุ่งเน้นทางธรรม ด้วยการเริ่มสั่งสมกุศลธรรม สิ่งดีงาม ความมั่นใจในคุณค่าคุณงามความดีของตนเอง อันเป็นอริยทรัพย์ เป็นเพื่อนเดินทางและเป็นสมบัติของเราอย่างแท้จริง ผู้สูงอายุควรถึงวัยที่จะอยู่เย็นเป็นสุข เป็นที่เคารพศรัทธาของลูกหลานและคนรุ่นหลัง

ชีวิตอันแสนสั้นของมนุษย์นั้น เมื่อมองย้อนไปเบื้องหลังก็ชวนใจหาย ยิ่งเมื่อตระหนักว่า ดวงทนิกรกำลังยอแสงใกล้จะลับขอบฟ้า เวลาที่เหลือไม่มากนักแล้ว เราควรทำอย่างไร ควรใส่ใจและให้ความสำคัญกับเรื่องอะไร สิ่งที่ผ่านมาไปแล้ว จะดีงามเพียงไร ก็ไม่มีคุณค่าเท่ากับชีวิตในปัจจุบัน ผู้สูงอายุจึงไม่ควรประมาท เพราะไม่มีใครรู้ว่า พรุ่งนี้กับชาติหน้า อะไรจะมาถึงก่อน ญาติมิตรที่อยู่แวดล้อมก็ควรให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุได้มีเวลาสำหรับสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าสำหรับจิตใจตนให้มากที่สุด

ท่านอาจารย์วศิน อินทสระ เขียนหนังสือเรื่อง **“ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ”** เพื่อให้ท่านได้พิจารณาถึง **“มลทิน ๙”** อันเป็นมลทินแก่จิตใจของทุกคน โดยเฉพาะแต่ผู้สูงอายุเท่านั้น เราทุกคนไม่ปฏิเสธว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องธรรมดา ความแก่ (ถ้าเรามีบุญได้มีชีวิตอยู่ยาวนาน) ย่อมเป็นสิ่งที่เราต้องยอมรับ จึงควรศึกษา น้อมนำธรรมเหล่านี้มาพัฒนาจิตใจ และละวางสิ่งอกุศล เพื่อจะได้เป็นผู้สูงอายุที่มีความสุข ไม่ว่าจะในปัจจุบันหรืออนาคต

ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ เป็นแนวคำบรรยาย ณ สำนักเสริมศึกษาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในโครงการฝึกอบรมหลักสูตร “ชีวิตนี้มีคุณค่าถ้าสรรหา” บรรยายที่ตึกอเนกประสงค์ วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๘ เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๔.๓๐ น. ชมรมกัลยาณธรรมเห็นว่า เนื้อหานี้มีประโยชน์ในการพัฒนาจิตใจของท่าน จึงขออนุญาตท่านอาจารย์จัดพิมพ์เป็นธรรมทานอีกครั้ง ขออานิสงส์แห่งธรรมทานนี้ จงอภิบาลรักษาท่านอาจารย์วศินอินทสระ ครูผู้เมตตาผู้เป็นแบบอย่างแห่งผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า **“เป็นให้ดู อยู่ให้เห็น เย็นให้ประจักษ์”** ขอท่านอาจารย์จงมีความสุข สงบเย็น ปราศจาก ทุกข์ โศก โรค ภัย ตลอดกาลทุกเมื่อ

กราบขอพระคุณและอนุโมทนาบุญอย่างสูง

ทพญ.อัจนรา กลินสุวรรณ์

ประธานชมรมกัลยาณธรรม

แม้จะเนรมิตภูเขาใหญ่ให้เป็นทองสัก ๒ ภูเขา
ก็ยังไม่พอแก่ความต้องการของคนคนเดียว
เมื่อเป็นเช่นนี้ ควรหรือที่จะทำตน
ให้เป็นทาสของตัณหา

ธรรม คือ กัลยาณมิตร

องค์ประกอบภายในที่จะทำให้บุคคลประสบผลดีอันยิ่งใหญ่ก็คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาทิฏฐิจึงเป็นเหมือนหัวรถจักร ที่จะนำขบวนรถไปสู่ทางที่ถูกต้องสำเร็จประโยชน์ และไม่เสียเวลาของชีวิตไปเปล่า

บางคนเกิดมา กว่าจะรู้ทางอันถูกต้องของชีวิต ก็ต้องเสียเวลาไปเกือบครึ่งหรือก่อนชีวิตเสียแล้ว เหลือเวลาอยู่เพียงเล็กน้อย ทำอะไรไม่ทัน ก็ถึงเวลาตาย จะผิดเพี้ยนต่อความตายก็ไม่ได้ จึงต้องคร่ำครวญเสียใจว่า ปล่อยเวลาส่วนใหญ่ให้สูญเสียไปกับเรื่องอันไร้สาระ พอได้รู้ว่าอะไรเป็นสาระ เวลาของชีวิตก็จวนหมดเสียแล้ว

น่าสงสารยิ่งกว่านั้นคือ บางคนคลุกคลีอยู่กับสิ่งไร้สาระตลอดชีวิต ตายไปแล้ว ก็ทิ้งไว้แต่สิ่งที่ไร้สาระ คือ ร่างกายอันเปื่อยเน่า และความชั่วต่าง ๆ ที่ได้ทำปรากฏติดอยู่ในแผ่นดิน

ธรรมเป็นกัลยาณมิตรที่สำคัญอย่างหนึ่งของมวลมนุษย เพราะคุ้มครองรักษาให้ปลอดภัย ให้มีความสุข เจริญด้วยความดีทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า

๐๓๖ ๐๓๓๖

สารบัญ

ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ - ความเบื้องต้น	หน้า	๑๐
มลทินใจที่ควรพยายามละ	หน้า	๑๓
๑. ความโกรธ	หน้า	๑๕
๒. การลบหลู่คุณผู้อื่น	หน้า	๒๓
๓. ความริษยา	หน้า	๓๕
๔. ความตระหนี่	หน้า	๔๖
๕. มายา (เจ้าเล่ห์)	หน้า	๖๕
๖. มักอวด หรือ โอ้อวด (สาไทย)	หน้า	๗๑
๗. การพูดปด (มุสาวาท)	หน้า	๘๘
๘. ความปรารถนาชั่ว (ปาปิจฉตา)	หน้า	๑๑๓
๙. มิจฉาทิฏฐิ	หน้า	๑๓๑

ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ

ความเบื้องต้น

ผู้สูงอายุกำลังใจมักจะลดลง ควรแสวงหากำลังใจ จากความสนใจ และศรัทธาในคำสอนทางศาสนา ตัวอย่างเช่น ศรัทธา ๔ อย่าง คือ

(๑) กรรม (กัมมัสัทธา)

(๒) ผลของกรรม (วิปากัสัทธา)

(๓) สัตว์มีกรรมเป็นของของตน (กัมมัสมสกาตัสัทธา) ทำให้เราวางอุเบกษาได้ ไม่ห่วงวายเป็นไป ทำให้ใจสงบสุข

(๔) พระบัญญัติธรรมของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) ทำให้อยากลองปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ เมื่อปฏิบัติได้รับผลจริงก็มีกำลังใจมากขึ้น เราอยู่กับตัวเองและอยู่กับพระธรรมได้โดยไม่ว่าเหว ไม่โยยหาคนแวดล้อม เพราะได้รับสันติภาพอยู่ในจิตของตนแล้ว อันเป็นคุณค่าที่แท้จริงในการนับถือศาสนา **ศาสนาที่ดีย่อมสอนให้คนพึ่งตนเอง แทนการพึ่งสิ่งภายนอก หรือการยึดติดอ้อนวอน ขอนั้นขอนี้จากอำนาจศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความอ่อนแอของมนุษย์**

เมื่อผู้สูงอายุเป็นคนมีหลักมั่นคงอยู่เช่นนี้ ย่อมเป็นที่พึงพอใจของลูกหลานและบริวารได้ดี เขาอยากเข้าใกล้ แต่ถ้าผู้สูงอายุอแง ทำตัวเป็นเด็กเสียเอง จะเป็นที่พึงแก่ใครได้

หมั่นทำบุญทั้งกลางวันและกลางคืน หมั่นระลึกถึงไตรลักษณ์อยู่เสมอ (กร ปุณฺณมโหระตฺตํ สร นิจจมนิจจตํ)

ผู้สูงอายุมีเวลาเหลืออยู่น้อย ต้องรีบทำสิ่งที่จำเป็น อะไรไม่จำเป็นตัดออก ซาดิหน้าอยู่ไม่ไกล ตายลงวันไหน ซาดิหน้าก็มาถึงทันที และเขาจะต้องเป็นไปตามกรรมที่ได้สะสมไว้ คนเราจะมั่งมีหรือยากจนก็ตามทั้งมาและไปก็มีเพียง ๒ กำเท่านั้น คือ กำเอาความดีและความชั่วติดตัวมาและติดตัวไป จึงต้องหมั่นสะสมกรรมดี ทั้งกลางวันและกลางคืน ทำจิตใจให้มีสันติสุข เพราะสันติสุขนั้นแหละ คือคุณค่าที่แท้จริงของการนับถือศาสนา มีคุณค่ามากกว่าการถือศีลธรรมภายนอกเพียงตามตัวหนังสือ

มีบางคนบอกว่า นับถือศาสนา ถือศีล ๕ ได้ก็พอแล้ว ความคิดอย่างนี้หรือพูดอย่างนี้ เป็นการมักน้อยสันโดษในกุศลธรรมเกินไป ซึ่งไม่ตรงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าสอนไม่ให้สันโดษในกุศลธรรม และไม่ให้อ้อยลงในความเพียร (อสนนฺตฺถุจฺจิตฺตา กุสเลสุ ชมเมสุ อปฺปฏฺวิภาณิตา ปชานสมฺมึ) แม้พรุ่งนี้จะตาย วันนี้ก็ต้องทำความเพียร

จริงอยู่ศีล ๕ เป็นสิ่งสำคัญ แต่ต้องมีธรรมอื่น ๆ ด้วย เช่น ธรรมที่คู่กับศีล ๕ และต้องพิจารณาต่อไปว่า มลทินใจอื่น ๆ อันทำให้ใจเศร้าหมองเรามีอยู่เท่าใด เราพยายามละมลทินเหล่านี้้อยู่หรือไม่ เช่น มลทิน ๔ คือ โกรธ หลง อกุศลทวน วิชา ตระหนี่ มายา มักอวด พุดปด มีความปรารถนาลามก เห็นผิด สิ่งเหล่านี้มีอยู่ในเรามากเท่าใด ในมลทิน ๔ นี้ มีพุดปดข้อเดียวเท่านั้นที่อยู่ในศีล ๕ อีก ๔ อย่างถึงมี ก็ไม่ผิดศีล แต่ผิดธรรม เมื่อผิดธรรมทำให้ใจเศร้าหมองเป็นมลทิน สันติสุขภายในย่อมมีไม่ได้ ถ้ายังเอาอุปกิเลส คือ สิ่งเศร้าหมองใจ ๑๖ อย่างมาตั้งพิจารณา ก็จะต้องเห็นว่าการ

ถือเพียงศีล ๕ โดยไม่เหลียวแลธรรมเป็นเครื่องขัดเกลาจิตเสียเลยนั้น ไม่มีทางที่จะทำให้ชีวิตสงบสุขที่แท้จริงได้เลย อุปกิเลสเหล่านี้แหละ จะคอยรบกวนไม่ให้เรามีสันติสุขได้ เปรียบเหมือนเรามองเห็นน้ำใสอยู่ในตุ่ม แต่มีหนูตายนอนอยู่ก้นตุ่ม เชื่อโรคย่อมแพร่ขึ้นมาอยู่บนผิวน้ำด้วย น้ำนั้นแม้จะใสแต่ไม่ปลอดภัยโรค

ศีล ๕ นั้นคุมโทษทางกายและวาจา แต่โทษทางวากก็ยังคงคุมได้ไม่หมด เช่น พูดล้อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ซึ่งเป็นวจีทุจริต แต่ไม่ผิดศีลข้อมุสาวาท ทางที่ดีกว่า ประณีตกว่า จึงควรถือ ศีลกรรมบท ๑๐ ทาง กาย ๓ ทางวาจา ๔ ทางใจ ๓ เว้นจากโลภอยากได้ของผู้อื่น เว้นพยาบาท เว้นความเห็นผิด

อย่างไรคือความเห็นผิด อย่างไรเห็นถูก ต้องไปศึกษาดูให้เข้าใจ ให้ถ่องแท้เสียก่อน จึงจะปรับปฏิญญาของตนให้ตรงได้ เพราะเรารู้ว่ามาตรฐานวัดอยู่ที่ไหน เมื่อหมั่นใจให้ตรงได้แล้ว ต่อก็คือการปฏิบัติที่ง่ายเข้า เหมือนโยนก้อนไม้ลงในกระแสน้ำแล้วมันก็ลอยไหลไปเอง

**มลทินใจ
ที่ควรพยายามละ**

ความโกรธ

ผู้สูงอายุควรต้องตั้งใจละมลทินใจ อันเป็นเหตุทำให้ตนเองและผู้
อื่นเดือดร้อนทั้ง ๙ ประการ หรือ ๑๖ ประการดังกล่าวแล้ว ขอนำมาพูดใน
ที่นี้เพียงบางอย่าง

ผู้สูงอายุไม่ควรโกรธบ่อย การโกรธบ่อยเป็นการสะสมอกุศล คือ
ความโกรธไว้ในใจ ถ้าไม่พยายามละ จะยิ่งโกรธบ่อยขึ้น ยิ่งมีเงินมีอำนาจ
ดูเหมือนจะตามใจตัวเองในเรื่องความโกรธได้มาก ควรพิจารณาเห็นโทษ
ของความโกรธ แล้วไม่ตกอยู่ในอำนาจของมัน แต่อยู่เหนือมัน

คราวใดโกรธเพราะขาดสติ ควบคุมไม่ทัน ก็อย่าโกรธให้มาก พอ
รู้สึกตัวก็รีบระงับเสีย เพราะมันเป็นโทษแก่ตัวเราเองทั้งทางร่างกายและจิตใจ
ไม่ต้องแฉะรายละเอียดก็พอรู้ ๆ กันอยู่ สำคัญที่ต้องพยายามทำให้ได้ ให้
เรามาชวนกันเป็น **มุณีในเพศฆราวาส** - ฆราวาสมุณี คือเป็นผู้รู้ พุฒน้อย แต่
มีความสงบอยู่ภายใน ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า สันติสุขภายในสำคัญกว่าศีลธรรม
อันเป็นรูปแบบภายนอก เพราะคนที่แสดงตนว่ามีศีลธรรมมาก อันเป็นรูป
แบบภายนอกนั้น บางคนบางพวกอาจไม่มีสันติสุขภายในเลย เพราะไม่ได้
ละสิ่งอันเป็นมลทินใจ เช่น ความโกรธ ความโลภ ความพยาบาท เป็นต้น

มีพระพุทธพจน์อันน่าใส่ใจเป็นอันมากที่เกี่ยวกับความโกรธ เช่น ไม่มีการโต้เถียงด้วยโทสะ (นตฺถิ โทสสโม กฺลิ) กาลิ คือ โทษร้าย ในภาษาไทยใช้คำ “กาลิบ้าน กาลิเมือง” ดังนี้ก็มี หมายถึงสิ่งชั่วร้ายที่เกิดขึ้นแก่บ้านเมือง เกิดขึ้นแก่คน ก็เป็นโทษร้ายแก่คน

“นตฺถิ โทสสโม คโห - ไม่มีเคราะห์ใดเสมอด้วยโทสะ” พระพุทธเจ้า ผู้ทรงรู้ทรงเห็นความจริงทั้งปวงตรัสไว้ดังนี้ เพราะฉะนั้นเมื่อใดเกิดโทสะหรือความโกรธขึ้น ขอให้พยายามหักห้ามใจและระลึกให้ทันว่า “เคราะห์ร้ายมาแล้ว สิ่งชั่วร้ายมาแล้ว” ถือเป็นคาถาประจำตัว เป็นคาถาป้องกันภัยก็ได้ เป็นการรีบสะเดาะเคราะห์เสียก่อนที่เคราะห์จะมาถึง ดีกว่าปล่อยให้มีความโกรธ แล้วไปทำพิธีสะเดาะกันภายหลัง

เราจะเห็นความจริงอย่างหนึ่งในชีวิตประจำวันว่า คนที่นำเคราะห์เข้าตัว เพราะความโกรธหรือการบันดาลโทสะนั้นมีไม่น้อยเลย พยายามพิจารณาให้เห็นโทษของมันแล้วละเสีย อย่าทำอะไรลงไปเพราะโทสะหรือความโกรธ มันจะทำให้เกินเหตุเสมอ เมื่อเกิดความโกรธขึ้นแล้ว สิ่งที่ทำยากก็เหมือนทำง่าย (ยํ กุทฺโธ อุปรโรเชติ สุกฺรํ วีย ทุกฺกวํ) เคยทำไม่ได้ก็ทำได้ เพราะความโกรธผลักดันให้ทำ บางคนถึงกับฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ ฆ่าพี่น้องหรือคนที่เคยรักเหลือเกิน ถ้าเขาฉลาดสักหน่อย เขาควรจะจัดการฆ่าความโกรธในใจของเขาเสียแทนการฆ่าคนอื่น แต่นั่นแหละ ความโกรธนั้นเองทำให้เขากลายเป็นคนโง่ไปเสียแล้ว ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“โกโธ ทุมฺเมธโคจโร - ความโกรธเป็นโคจร คือทางดำเนินของคน ด้อยปัญญา”

กลับกัน ความไม่โกรธเป็นทางดำเนินของผู้มากด้วยปัญญา

ถามว่า เพราะเขาไม่โกรธจึงมีปัญญา หรือว่า เพราะเขามีปัญญาจึงไม่โกรธ ตอบว่า อาศัยกัน เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน เพราะเขามีปัญญาเห็นโทษของความโกรธ จึงไม่โกรธ เพราะไม่โกรธจึงรักษาปัญญา

ไว้ได้และเพิ่มพูนปัญญาขึ้นเรื่อย ๆ และต้องพยายามพัฒนาปัญญาให้สูงขึ้นจนสามารถตัดความโกรธได้ในที่สุด (โกรธ ปณณาย อัจฉินฺท)

ธรรม : เครื่องกำจัดความโกรธ

๑. วิธีสร้างแนวคิดเพื่อไม่ให้โกรธ ท่านผู้รู้แนะนำไว้มาก เช่น

(๑) ระลึกบ่อย ๆ ถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกทั้งหลาย ผู้มีความอดทนและมีเมตตา

(๒) ระลึกถึงพระจริยาของพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกทั้งหลาย ผู้มีความอดทนและมีเมตตา

(๓) ระลึกถึงอาณิสสร์ของเมตตา แล้วแผ่เมตตาไปในสรรพสัตว์

(๔) การแยกธาตุ คือ พิจารณาตัวเราและผู้อื่นว่า เป็นเพียงธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม หรือธาตุ ๖ เพิ่มอากาศธาตุและวิญญาณธาตุเข้ามาอีก ๒ อย่าง เราโกรธอะไร เขาก็เป็นเพียงธาตุ เรายังเหมือนกัน ฯลฯ

๒. การนำธรรมะบางข้อมาดับความโกรธ เช่น

(๑) **ขันติ** อดทน อดทนไว้ก่อน อย่าเพิ่งพูดหรือทำอะไรในขณะที่โกรธ ความอดทนต่ออารมณ์ที่มายั่วให้โกรธได้นั้นเป็นตบะ (ขันตีปรม ๓ ๖ ๗ ๘ ๙) เรากำลังบำเพ็ญตบะโดยการไม่โกรธ

(๒) **ทมะ** การฝึกตน ถือว่าเหตุการณ์นี้เป็นสนามฝึก เป็นบทเรียนให้เราฝึกตน ฝึกกำลัง-กำลังความสามารถในการอดกลั้น คนที่ฝึกตนแล้วเท่านั้น เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์

(๓) **สังขะ** ตั้งสังขาริษฐานไว้เสมอว่าเราจะไม่โกรธ จะไม่ให้ความโกรธครอบงำ ผู้ถูกความโกรธครอบงำแล้วย่อมละกุศล คือ ความดี ความ

ฉลาดเสีย (โกธามิภูโต กุสลं ชหาคี) บางคราวเปลอโกรธออกไป เป็นผู้พ่ายแพ้ก็ต้องตั้งสังจะใหม่ ถือกคติแบบนักวิทยาศาสตร์ใหม่ คือ ทดลอง ๑๐๐ ครั้ง ล้มเหลว ๙๙ ครั้ง สำเร็จ ๑ ครั้ง นั่นคือความสำเร็จ เด็ก ๆ หัดเดินกว่าจะเดินได้ ล้มมาเท่าไร

(๔) **จาคะ** ความสละ คือสละความชั่ว ได้แก่ความโกรธนั้นแหละเสีย เพราะความโกรธเป็นข้าศึกของคุณงามความดี อย่าหวงมันไว้เลย อย่าเอาความโกรธไว้เป็นเพื่อนเลย มันเป็นมิตรเทียม ไม่ใช่มิตรแท้ ให้ความพอใจ (อัสนาสหะ) ในเบื้องต้น ให้ทุกขโหม่นสนำเคราะห์ร้ายมาให้ในบั้นปลาย สละมันไปเถิด

(๕) **หิริโอตตปปะ** ความละอาย ความเกรงกลัว คือ ให้อริสึกละอาย เมื่อโกรธ ละอายตัวเอง ละอายลูกหลานหรือคนในใช้ ซึ่งบางคนเขาเอือมเอ็นกว่า สงบได้มากกว่า ตามความจริงแล้วเราซึ่งสูงกว่าเขาทั้งโดยวัยวุฒิ คุณวุฒิ ตำแหน่ง ฐานะ ควรจะเอ็นและสงบได้มากกว่าเขา เพื่อประโยชน์แก่ตัวเราเอง และเพื่อสอนเขาได้ด้วย ยิ่งเป็นภิกษุสามเณรซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสมณะ (ผู้สงบ) ยิ่งควรละอายให้มากกว่าที่จะแสดงความโกรธให้ชาวบ้านเห็น อย่าพูดถึงว่าจะไปชวนตีชวนต่อยกับใครเลย

ภิกษุนั้นแปลว่าผู้ขอก็ได้ แปลว่าผู้ทูปหรือทำลายก็ได้ โดยรูปแบบแห่งการครองชีวิตก็เป็นผู้ขอ-ขอปัจจัย ๔ จากชาวบ้านเพียงเพื่อครองชีวิตอยู่ได้ เพื่อไปสู่ความหมายที่ ๒ คือ ทูปหรือทำลายกิเลสอันเป็นสาระของชีวิตสมณะ

โดยนัยนี้ ภิกษุจึงต้องไม่รวยทรัพย์ แต่มีอุดมคติในการลดละกิเลสจะได้เพียงใดก็ช่างเถิด แต่ต้องมุ่งไปทางนั้น จึงให้อริสึกละอายที่จะโกรธและเกรงกลัวต่อผลของความโกรธ

(๖) **สติ** ความระลึกได้ ความระวัง ความไม่ขาดสติ พอระลึกได้ว่าเราโกรธแล้วนะ ความโกรธเกิดแล้วนะ รีบควบคุมตัวให้ได้ (ทมะ) แล้วรีบ

ส่งต่อให้ปัญญา

(๗) **ปัญญา** ความรู้ ความเข้าใจ ความสว่างแจ่มแจ้งในเหตุผลในเหตุปัจจัย รับผิดชอบต่อปัจจัยหรือสิ่งอันเป็นเชื้อแห่งความโกรธเสีย ความโกรธก็จะดับไปเอง

เหตุปัจจัยแห่งความโกรธ

ความโกรธเกิดจากความรักก็มี เพราะรักจึงโกรธ รักมาก โกรธมาก เมื่อไม่ได้ตามที่รัก ความหวังดีเป็นเหตุให้เกิดความโกรธก็มี หวังดีกับเขามาก เมื่อไม่สมหวังก็โกรธ ความโลภเป็นเหตุให้เกิดความโกรธ อยากได้อารมณ์อันน่าพอใจ อยากได้นั้น อยากได้นี้ ใครขัดขวางเป็นเหตุให้ไม่ได้สิ่งนั้น ก็โกรธผู้ขัดขวางจนถึงกับทำลายล้างกันก็มี ที่ได้ยินพูดกันเสมอว่าผลประโยชน์ขัดกัน ตัณหาก็เช่นเดียวกัน ทำให้เกิดความโกรธได้ง่าย ทั้งกามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

กามตัณหา ปราารถนาการเสพเสวย รูป เสียง กลิ่น รส โภภุฏฐัพพะ (สิ่งสัมผัสทางกาย) เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ถ้าเกี่ยวกับตัวบุคคลไม่ว่าหญิงหรือชาย ก็ทำให้เกิดความหวงแหนผูกพัน ถ้าไม่สนใจปราารถนาก็โกรธ ถึงกับฆ่ากันก็มีบ่อย ๆ ใครมาขัดขวางแทรกแซงก็โกรธคนนั้น หุบตีกัน ประหารกันก็มี สัตว์บางชนิด เช่น กวาง ถึงสมัยผสมพันธุ์แย่งตัวเมียกัน แหกกันตายก็มี ตัวเมียตัวใดไม่ยอมให้ผสมพันธุ์ แหกตัวเมียนั้นถึงเสียชีวิตก็มี ดูเถิด อำนาจของกามตัณหาอันเป็นไปในทางเพศ มีมากและครอบงำสัตว์โลกอยู่เพียงใด นักบวชนักพรตบางคนก็ไม่พ้นอำนาจครอบงำของกามตัณหา เมื่อไม่อาจอดกลั้นได้แต่ยังครองเพศนักบวชอยู่ ก็ทำให้พรหมจรรย์ของตนสูญสิ้นหรือเศร้าหมองไป ศาสนาก็พลอยมัวหมองไปด้วย

แม้เพียงตัณหาในรส (รสตัณหา) เกี่ยวกับอาหารการกิน ถ้าไม่อดกลั้นควบคุมให้ดี ก็ทำให้เกิดความโกรธได้มากมาย ก่อความเดือดร้อนยุ่งยาก

ทั้งแก่ตนและคนในบ้าน ทะเลาะวิวาท ทูบตี หย่าร้างกันก็มี

ภวัตถหา ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ อยากมีอำนาจเหนือผู้อื่น (the will to be, the will to power) เมื่อได้ก็ติดใจผูกพัน มือหังการสูงขึ้น มีมานะ (ความทะนงตน) สูงขึ้น ดูหมิ่นผู้อื่นมากขึ้น (สำหรับบางคน) ถ้าไม่ได้ตามต้องการก็โกรธเคือง ขัดแย้ง การแย่งตำแหน่ง แย่งอำนาจกัน มีทุกหนทุกแห่งสำหรับผู้มีภวัตถหามาก แม้ในวงวัด ในวงการพระสงฆ์ก็มีอยู่ ไม่ต้องกล่าวถึงในวงการฆราวาสทั่วไป ผู้ไม่สนใจศึกษาหลักธรรมเพื่อการขัดเกลา ยังเห็นอำนาจเป็นสิ่งหวานใจ น่าชื่นชม มิได้ตระหนักรู้ว่า “อำนาจทำให้คนเสีย อำนาจสูงสุดทำให้คนเสียได้มากที่สุด” (Power corrupts, absolute power corrupts absolutely.) เป็นวาหะของลอร์ดแอกตัน นักรัฐศาสตร์ชาวอังกฤษ ซึ่งได้ยกมากล่าวกันมากที่สุดในสังคมประชาธิปไตยเพื่อเตือนใจ มิให้คนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป อันเป็นเหตุให้หลงตัวเองและทำร้ายผู้อื่น

วิภวัตถหา ความไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่ ความอยากในทางผลักออกจากตัว ไม่ใช่ตั้งเข้าหาตัว เช่นกามตัณหาและภวัตถหา วิภวัตถหาคือความอยากที่เจือด้วยโทสะ เป็นเหตุให้ออยากทำลาย เช่น อยากด่าเขา อยากตีเขา อยากฆ่าเขา อันที่จริงมันคือตัวปฏิกษะ (หงุดหงิด) โกรธ (ขุ่นเคือง) และโทสะ (พlungปลาน) นั่นเอง ฯลฯ

เมื่อทราบเหตุปัจจัยแห่งความโกรธแล้ว ต้องการดับความโกรธ ก็ต้องดับที่เหตุปัจจัยด้วย เหมือนตัดหนทาง ชักสะพานไม่ให้ความโกรธเกิดขึ้น ถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดับด้วยน้ำ คือ ขันติและเมตตา ความโกรธจะไม่ทำร้ายจิตใจให้ทรุดโทรมเศร้าหมอง

เพื่อสุขภาพและเพื่อความดีของตน เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ลูกหลาน ผู้สูงอายุควรตั้งใจบรรเทาความโกรธ ลดละความโกรธให้มากที่สุด มีชีวิตอยู่ด้วยจิตใจที่สงบราบเรียบ ให้รู้สึกว่าการโกรธค่อย ๆ ห่างตนออกไป

ทุกวัน ทุกเดือน ทุกปี ตนเองก็ห่างจากความโกรธ ต่างคนต่างอยู่ ไม่ขึ้นชมต่อกัน รู้สึกรังเกียจตัวเองและเสียใจ ถ้าปล่อยให้ความโกรธครอบงำได้ เราสามารถทำอะไร ๆ ได้ทุกอย่างด้วยเหตุผล โดยไม่จำเป็นต้องโกรธ

อารมณ์อื่น ๆ

นอกจากความโกรธแล้ว ยังมีอารมณ์อื่น ๆ ที่ผู้สูงอายุควรระวัง เหมือนกันเช่น

๑. **อารมณ์เศร้า** ซึ่งจะมีผลกระทบต่อร่างกายทั้งหมด

๒. **ความกลัว** ความวิตกกังวลถึงอดีตบ้าง อนาคตบ้าง

๓. **การรำเริงเกินไป** ความรำเริงแต่พอเหมาะเป็นเรื่องดี แต่ความรำเริงเกินไป ไม่ดีทั้งแก่ร่างกายและจิตใจ ในพรหมวิหารข้อมุทิตา ความพลอยยินดีต่อผู้อื่นเป็นคุณธรรมที่ดี ป้องกันความริษยาเขา แต่ความรำเริงเกินไปท่านถือเป็นข้าศึกไกลของมุทิตา หรือจะเรียกว่าข้าศึกโดยอ้อมก็ได้ เพราะทำให้ตื่นเต้นเกินไปและประมาท ส่วนข้าศึกโดยตรงก็คือริษยา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าข้าศึกไกลของมุทิตา

ผู้สูงอายุต้องระวังใจให้ราบเรียบสม่ำเสมอ เดินตามรอยของพระอริยเจ้า ไม่ดีใจเกินไปและไม่เสียใจเกินไป ในเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรือ เลื่อมลาภ เลื่อมยศ นินทา ทุกข์ เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นมลทินใจทั้งสิ้น

๒

การลบหลู่คุณผู้อื่น

การลบหลู่คุณผู้อื่น เรียกในภาษาธรรมะว่า “มักขะ” แรกว่าอกตัญญู อกตเวที เสียอีก อกตัญญู-ไม่สำนึกคุณ อกตเวที-ไม่ประกาศคุณหรือไม่ สนองคุณ เมื่ออยู่ในฐานะที่พอสนองได้ แทนคุณท่านได้ แต่ มักขะ นั้น ลบหลู่คุณท่าน ทำร้ายท่านด้วยกายบ้าง ด้วยวาจาบ้าง คนมักขะต่ำกว่าคนอกตัญญู อกตเวที

บางคนเรียนจบจากสถาบันหนึ่ง เอาไปเป็นเครื่องมือทำมาหากินได้ แล้ว แต่พอถูกถามว่าจบมาจากที่ใด เกิดละอาย เพราะเป็นสถาบันที่ไม่ค่อยมีคนรู้จัก เห็นสถาบันตนเองไม่มีเกียรติ จึงปฏิเสธ ไม่ยอมรับว่าตนสำเร็จมาจากสถาบันนั้น แต่กลับอ้างอีกสถาบันหนึ่ง ซึ่งตนเองไม่เคยเหยียบย่างเข้าไปเรียน ว่าเป็นแหล่งที่ตนสำเร็จออกมา อย่างนี้แหละคือ มักขะ บางทีเรียกว่าเนรคุณ (นิรคุณ - ไม่มีคุณ) คนอย่างนี้หาความเจริญได้ยาก ถ้าเจริญรุ่งเรืองวูบวาบขึ้นมา ก็อยู่ได้ไม่นาน ไม่เคยเห็นใครเจริญรุ่งเรืองไปได้ตลอดสักคนเดียว

บางคนเกิดต่างจังหวัด เป็นคนชนบท พ่อแม่ผู้ดูแลที่เสียสละ กำลังกายกำลังทรัพย์ ส่งให้เรียนที่กรุงเทพฯ จนสำเร็จออกมา ทำราชการ

เป็นใหญ่เป็นโต มีลูกน้องมาก มีคุณนายเป็นชาวกรุง มีเพื่อนฝูงใหญ่โต มีหน้ามีตาในสังคม

พ่อแม่ดีใจที่ลูกเป็นใหญ่เป็นโต พวกกันมาเยี่ยมลูก แต่ลูกทำเป็นไม่รู้จักรัก อย่างนี้ก็เนรคุณเหมือนกัน ลบหลู่คุณท่าน ท่านมีคุณแก่ตน ไม่ยอมรับว่ามีคุณ

พระสงฆ์ก็มี มีถิ่นกำเนิดอยู่ชนบท มาศึกษาเล่าเรียนที่กรุงเทพฯ จนสำเร็จชั้นสูง อยู่วัดใหญ่โตวัดหนึ่ง โยมพ่อแม่มาเยี่ยม นำของมาฝาก พระลูกชายกำลังนั่งคุยกับคุณหญิงคุณนายอยู่ เห็นโยมทำเป็นไม่รู้จักรัก ถามว่ามาจากไหน มาหาใคร โยมร้องไห้ เดินไปหาพระอีกรูปหนึ่งซึ่งเป็นคนบ้านเดียวกัน พระถามว่ามาหาพระลูกชายหรือ โยมตอบว่า “ผมไม่มีพระลูกชาย ผมมาหาท่านนั่นแหละ”

มักชะเกิดได้แม้ในพระสงฆ์ผู้เป็นสัญลักษณ์แห่งผู้มีศีลธรรม มันเป็นกิเลสที่แผ่กระจายอยู่ทั่วไปในสังคมมนุษย์ จึงทำให้สังคมมนุษย์ไม่น่าชื่นชมเท่าที่ควรจะเป็น

ศิษย์บางคนพอเรียนเกินอาจารย์ไปหน่อยก็ดูหมิ่นอาจารย์ไม่เคารพครูอาจารย์ ใครถามก็ไม่ยอมบอกว่าเป็นนั่นผู้นี้เป็นอาจารย์ตน กลัวจะเสียเกียรติว่ามีอาจารย์ต่ำต้อย ยากจน ไม่มียศศักดิ์ นี้ก็เนรคุณเหมือนกัน

เหตุเกิดของมลทินตัวนี้ก็คือ โมหะ ความหลง หลงอะไร หลงตัวเอง หลงเกียรติยศชื่อเสียง หลงไปว่าตนเป็นคนชั้นสูง ผู้มีบุญคุณเป็นคนต่ำโดยทรัพย์ โดยยศศักดิ์ หรือโดยตระกูล เป็นต้น นอกจากนี้ยังขาดหิริ คือ ความรู้สึกละอายตัวเอง ละอายผู้อื่นที่รู้เข้าแล้วจะติเตียน

วิธีแก้มักชะก็คือ การยอมรับความจริง เผชิญหน้ากับความจริง กล้าทำ กล้าพูด กล้าคิดในสิ่งที่เป็นจริง ตามความเป็นจริง ใครจะดูหมิ่นดูถูกนั้นเรื่องของเขา แต่คนดีเขาไม่ดูถูกคนง่าย ๆ เขาจะดูถูกเฉพาะแต่คนที่แสดงความเลวให้เขาเห็นเท่านั้น เขาจะไม่ดูถูกเรื่องเราเรียนเราจบมาจาก

สถาบันไหน พ่อแม่เป็นใคร เป็นชาวนา ชาวสวน หรือกรรมกร สามล้อ ถ้าเขาดูถูกเราในเรื่องเหล่านี้ ก็เป็นการดีที่เราจะได้ไม่ต้องหลงคบเขา เขาเป็นคนไม่มีธรรมในใจ

เพื่อหลีกเลี่ยงมักกะ หรือไม่ให้มักกะเจริญงอกงามขึ้นในใจ พึงปลุกต้นกตัญญูทเวทไฉนในใจ อย่าให้โอกาสแก่มักกะ

“กตัญญูมีปล้ม	คุณคน
ทำตอบสมแก้ตน	ไปเว้น
บุญย่อมเพิ่มเสริมผล	สุขยิ่ง จริงแยะ
มองทุกขโทษหลีกเลี่ยง	พ่ายแพ้ มลายสูญ”

(จากหนังสือบทสร้างนิสัย บทที่ ๑๒ นิสัยกตัญญู โดยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมจักร) วัดพระศรีมหาธาตุ กทม.)

เพื่อให้ท่านได้เห็นตัวอย่างโทษของอกตัญญูตาและมักกะ จะขอ นำบางเรื่อง ซึ่งปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามาแล้วไว้ในที่นี้ดังนี้

เรื่องบัณฑิตชื้อตักกะ

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นดาบส อยู่ด้วยสุขอันเกิดแต่ฌาน ในบรรณศาลา ใกล้ฝั่งแม่น้ำคงคา

ในกาลนั้นมีธิดาเศรษฐีคนหนึ่งในกรุงพาราณสี ชื่อ ทูมฐุมมารี เพราะเป็นหญิงดुर้าย พวกพี่เลี้ยงก็เกลียด นางชอบบ่นว่าพวกทาสและกรรมกรแรง ๆ วันหนึ่งพวกทาสกรรมกรชวนนางไปอาบน้ำเล่นน้ำที่แม่น้ำคงคา แล้วทิ้งนางไว้ในแม่น้ำคงคานั้น นางร้องให้คร่ำครวญและถูกน้ำพัดไปเรื่อย ๆ ถึงอาศรมศาลาของพระโพธิสัตว์ในเวลาเที่ยงคืน พระดาบสเห็นนางแล้วมีความเอ็นดู จึงยกนางขึ้นจากน้ำ แล้วก่ไฟให้ผิงให้หายหนาว เอาผลพลมาให้กิน ถ้ามถึงที่อยู่อาศัย เมื่อทราบว่ายู่ในเมืองพาราณสี พระดาบสก็

บอกให้นางกลับบ้านเสียในเวลาอันควร

หญิงนั้นต้องการให้ดาบสพานางไปส่ง แต่ต้องทำลายศีลเสียก่อน จึงแสดงมายาหญิงประเล้าประโลมให้ดาบสขาดพรหมจรรย์

ดาบสเมื่อถูกทำลายศีลแล้ว เสื่อมจากฌานสิ้นแล้ว ได้พาหญิงนั้น ไปยังปัจฉันตชนบท^๑ แห่งหนึ่ง ชายเบรียง^๒ เลี้ยงชีพอยู่ เพราะเหตุนี้คนทั้งหลายจึงเรียกบัณฑิตนั้นว่า “ตักกบัณฑิต” แปลว่า บัณฑิตชายเบรียง

มนุษย์ทั้งหลายรู้ถึงความรู้ความดีของพระโพธิสัตว์อยู่ จึงได้ให้เสบียงอาหารและสิ่งควรเคี้ยวควรบริโภคแก่เขา ตั้งไว้ในฐานะเป็นครู คอยสั่งสอนบอกเล่าว่า อะไรชั่ว ควรเว้น อะไรดี ควรบำเพ็ญ พระโพธิสัตว์ได้สร้างกระท่อมอยู่ริมทาง ในปัจฉันตคาม (บ้านชายแดน) นั้นเอง

ต่อมาวันหนึ่ง พวกโจรปล้นบ้านของพระโพธิสัตว์ ได้พาเอาภรรยาของท่านไป หัวหน้าโจรทำนางให้เป็นภรรยาของเขา นางพอใจในรสอภิมรย์ของนายโจร ต้องการให้นายโจรฆ่าตักกบัณฑิตเสีย จึงส่งข่าวไปยังพระโพธิสัตว์ว่า

“ฉันถูกพวกโจรพามา อยู่เป็นทุกข์ ขอให้ท่านมานำฉันกลับไป” เมื่อตักกบัณฑิตมาแล้ว นางจึงกล่าวว่า “หากจะไปกันในเวลานี้ โจรจักติดตามและจะฆ่าเราทั้งสองเสีย เพราะฉะนั้น ค่อยไปกันในเวลาค่ำมืด เมื่อพวกโจรนอนแล้วเถิด” ดังนี้แล้วให้ตักกบัณฑิตสามีตนนั้นซ่อนอยู่

ตกตอนเย็นหัวหน้าโจรกลับมา เมาสู่รามาด้วย นางได้บอกเรื่องราวทั้งปวงแก่หัวหน้าโจรว่า บุคคลที่หนึ่งซ่อนอยู่ จะมาลักพานางกลับไป หัวหน้าโจรจับให้ตักกบัณฑิตนอนลง แล้วถองด้วยข้อศอกตามพอใจ แล้วผูกให้นอนหงายอยู่

๑ หัวเมืองชายแดน

๒ นมส้มซึ่งเจียวขึ้น (Butter milk mixed with water)

ตักกบัณฑิตเมื่อโจรทองอยู่ พุดอยู่อย่างเดียวว่า “คนมักโกรธ คนออกตัญญู คนส่อเสียด คนประทุษร้ายมิตร” โจรนอนหลับไป ตื่นขึ้นมาสร้างมาแล้วเริ่มจะตักกบัณฑิตอีก ตักกบัณฑิตก็กล่าวอยู่อย่างนั้นนั่นเอง

โจรคิดว่า “นายคนนี้พุดอยู่อย่างนี้เท่านั้น ไม่พุดคำอื่นเลย น่าจะมีเงื่อนงำอะไรอยู่เป็นแน่แท้” จึงถามตักกบัณฑิต เมื่อทราบความโดยตลอดแล้วจึงคิดว่า “หญิงนี้เป็นคนชั่ว ทำอันตรายแก่ผู้มีอุปการะแก่ตนถึงปานนี้ เราเลี้ยงไป อีกหน่อยเมื่อพบคนอื่นเป็นที่พอใจกว่า ก็จะพึงทำอันตรายแก่เราอีก” ดังนั้นแล้วชวนหญิงนั้นออกไปนอกบ้านแล้วฆ่าเสีย

คนออกตัญญูและมีมักขะลบหลู่คุณท่าน ย่อมไม่ได้รับทุกข์เองดังนี้

นายโจรได้ถามพระโพธิสัตว์ว่าจะไปที่ใด พระโพธิสัตว์ตอบว่าจะไปบวชอยู่ในป่า นายโจรบอกว่า เขาจะบวชเหมือนกัน ทั้งสองผู้มีความสังเวชเสมอกัน บวชแล้วอยู่ในป่าด้วยกัน ยังฉานและอภิญญาให้เกิดขึ้นแล้วเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก

เรื่องตักกบัณฑิตที่เล่ามานี้ปรากฏในอรรถกถาตักกชาดก วรรคที่ ๗ แห่งเอกนิบาต แสดงให้เห็นโทษของผู้มีมักขะ ประทุษร้ายมิตรผู้มีพระคุณ

ส่วนในเตมียชาดกและอรรถกถาแห่งชาดกนั้น พระเตมีย์โพธิสัตว์ได้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความไม่ประทุษร้ายมิตรไว้หลายประการ อาทิเช่น

๑. เป็นที่อาศัยได้ของญาติมิตร เขาไปที่ใดก็บริบูรณ์ด้วยภัทธานหารไม่อดอยาก
๒. ได้รับการเคารพนับถือบูชาในที่ที่เขาไป
๓. ปลอดภัยจากรภัย ศัตรูอย่ามิได้
๔. เมื่อกลับมาบ้านก็เป็นที่ชื่นชมยินดีของญาติมิตร เป็นผู้สูงสุดของหมู่ญาติ (ญาติัน อุตตโม โหติ)

๕. ได้รับการยกย่อง มีเกียรติคุณดี (วณณกิตติมาโต)
๖. ได้รับเกียรติยศ (ยโสกิตติณฺจ ปปโปติ)
๗. รุ่งเรืองดุจกองเพลิง ไพโรจน์ดุจเทพ มีสิริ มิ่งขวัญ บุญ ประจำตัว (สิริยา อชฺชหิตโต โหติ)
๘. โคอของเขาก็เกิดดี พืชที่หว่านไว้ในนาถึงออกงามดี เขาย่อมได้บริโภคผลของพืชที่หว่านไว้^๓
๙. เมื่อคราวที่น่าจะอันตราย เช่น ตกเหว ตกภูเขา หรือตกต้นไม้ ย่อมได้สิ่งที่ไม่เป็นอันตราย
๑๐. คัศฺตรุยา ย่อมได้ (อมิตตฺตา นปฺปสหนฺติ) ดุจไพรหมีย่านและรากมันคง พายุไม่อาจพัดให้ล้มได้ฉะนั้น

(เตมียชาดก ๒๘/๑๕๔/๔๐๑)

เราอยู่ในสังคมมนุษย์ย่อมมีทั้งมิตรและศัตรู รู้ก็ยากว่าใครเป็นมิตรแท้หรือศัตรูแท้ มิตรเทียมหรือศัตรูเทียม

ในมิตตตามิตตชาดก ทุกนิบาต (๒๗/๗๑/๒๔๓) พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสให้ข้อสังเกตไว้ว่า

๓ คาโว ตสฺส ปชายนฺติ เขตเต วุตฺตํ วิรุหฺติ
วุตฺตानํ ผลมฺสนฺนาติ โย มิตฺตานํ น ทุพฺภาติ

คาถาที่ ๘ นี้ พระจะนำมาสวด ในวันพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งโดยปกติจะจัดให้มีขึ้น ๒ วัน ในปีนี้ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ตรงกับวันที่ ๙ และวันที่ ๑๐ พฤษภาคม วันที่ ๙ เป็นพิธีสงฆ์ในพระบรมมหาราชวัง มีการสวดมนต์และสวดคาถา (ถ้อยคำเป็นฉันทลักษณ์ ไม่ใช่คาถาอาคมแบบไสยศาสตร์) ดังกล่าว พิธีจรดพระนังคัล ในวันรุ่งขึ้นเป็นพิธีพราหมณ์ มีคาถาอื่นๆ อีกหลายคาถา เช่น สหฺชา พืช ตโป วุฏฺฐิ เป็นต้น ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์คนหนึ่งว่า พืชของพระองค์คือครุฑา ฝนคือตบะปา

- (๑) เห็นแล้วไม่ยิ้มแย้มแจ่มใส
- (๒) ไม่แสดงอาการยินดีต้อนรับ
- (๓) สบตาแล้วเบือนหน้าหนี
- (๔) ทำสิ่งที่ตรงกันข้ามอยู่เสมอ

พึงทราบว่านี่คืออาการของผู้มิใช่มิตร ส่วนมิตรจะมีอาการที่ตรงกันข้าม

อรรถกถาแห่งชาติคนเฒ่าเรื่องไว้ว่า ภิกษุรูปหนึ่งถือวิสาสะเอาเศษผ้าน้อยผืนหนึ่งของอุปัชฌาย์ ไปทำถุงใส่รองเท้า อุปัชฌาย์ไม่ยินดี คือไม่พอใจต่อการถือวิสาสะของภิกษุนั้น โกรธแล้วตบหน้า ความทราบถึงพระผู้มีพระภาค ตรัสเล่าเรื่องในอดีตกาลว่า พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤๅษี ได้อภิญญาสมบัติ เป็นอาจารย์ของคณะอยู่ที่ป่าหิมพานต์ ในหมู่ฤๅษีนั้นมีตบธูรูปหนึ่ง ไม่เชื่อคำพระโพธิสัตว์ เลี้ยงลูกช้างกำพร้าวไว้เชือกหนึ่ง ครั้นลูกช้างเติบโตขึ้น ได้ฆ่าตบสนั่นเสียแล้วหนีเข้าไป พวกฤๅษีได้ล้อมถามพระโพธิสัตว์ผู้เป็นอาจารย์ว่า “มิตรหรือศัตรูจะรู้ได้อย่างไร” พระโพธิสัตว์ได้กล่าวถ้อยคำสุภาสิต เครื่องพิจารณามิตรและผู้มิใช่มิตรดังกล่าวแล้ว

मितตามิตตชาดกอีกแห่งหนึ่ง (ทวาทสนิปาต เล่ม ๒๗ ข้อ ๑๗๑๕) ได้มีข้อความละเอียดออกไปอีกหลายประการเช่น ลักษณะของผู้มิใช่มิตร คือ

- (๕) คบหาศัตรูของเพื่อน
- (๖) ไม่คบหามิตรของเพื่อน
- (๗) เมื่อเขาสรรเสริญเพื่อนก็คัดค้าน
- (๘) สรรเสริญผู้ที่ทำหิตเตียนเพื่อน
- (๙) ไม่บอกความลับของตนแก่เพื่อน

- (๑๐) ไม่ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน
- (๑๑) ไม่สรรเสริญการงานของเพื่อน
- (๑๒) ไม่สรรเสริญปัญญาของเพื่อน
- (๑๓) พอใจในความเสื่อมของเพื่อน
- (๑๔) ไม่ยินดีในความเจริญของเพื่อน
- (๑๕) ได้อาหารมีรสอร่อยแล้วมิได้นึกถึงเพื่อน
- (๑๖) ไม่ยินดีอนุเคราะห์เพื่อนว่า ทำอย่างไรหนอเพื่อนของเราพึ่งได้ลาภจากที่นี้บ้าง

ท่านว่าอาการทั้ง ๑๖ อย่างนี้เป็นลักษณะของผู้มิใช่มิตร ส่วนลักษณะผู้เป็นมิตรตรงกันข้ามกับอาการดังกล่าวนี้มี ๔ คาถา คาถาละ ๔ ประการ

ขอนำชาดกอีกเรื่องหนึ่งมาเล่าประกอบไว้ในที่นี้ เพื่อแสดงถึงโทษของอกตัญญูและมักขะ ดังต่อไปนี้

เรื่องสัตว์ ๔ จำพวก

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นดาบสอยู่ในบรณศาลา ใกล้ฝั่งแม่น้ำคงคา

ในครั้งนั้น โอรสพระเจ้ากรุงพาราณสีพระนามว่าทุฐฏกุมาร เป็นคนดุร้าย กักขฬะ หยาบคาย ไม่มีใครพอใจ ใครเห็นเข้าก็เหมือนผงเข้าตา ดูจเห็นปีศาจ

วันหนึ่งพระราชกุมารชวนพวกราชบุรุษไปเล่นน้ำในแม่น้ำคงคา และขอร้องให้ราชบุรุษพี่เลี้ยงนำออกไปกลางแม่น้ำและช่วยนำกลับด้วย ราชบุรุษได้โอกาส จึงนำไปกลางแม่น้ำนั่นเอง พวกเขาพากันหนีเสีย พระราช

กุมารนั้นน้ำพัดไปอยู่ เห็นท่อนไม้ท่อนหนึ่ง จับได้แล้วกอดท่อนไม้นั้น
กั้นแสงไปอยู่

เศรษฐีกรุงพารณสีคนหนึ่งฝั่งทรัพย์ไว้ ๔๐ โกฏิ ตายแล้วไปเกิด
เป็นงู ฝ้าทรัพย์อยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา

เศรษฐีอีกคนหนึ่งฝั่งทรัพย์ไว้อย่างนั้นเหมือนกัน ตายไปแล้วเกิด
เป็นหนู บังเอิญน้ำขึ้นมาก รูของงูและหนูจมลงไปใต้น้ำ มันจึงออกจากรู เห็น
ท่อนไม้ที่พระราชกุมารเกาะอยู่ลอยมา จึงเข้าอาศัยท่อนไม้นั้นเหมือนกัน

ที่ฝั่งแม่น้ำมีต้นจิวต้นหนึ่ง ลูกนกแขกเต้าตัวหนึ่งอาศัยอยู่ เมื่อ
ต้นไม้ล้มลง ลูกนกแขกเต้านั้นเห็นท่อนไม้ลอยมาก็เข้าเกาะ

สัตว์ทั้ง ๓ ตัวและคน ๑ คน ลอยน้ำไปโดยอาการอย่างนั้น จน
กระทั่งถึงบรรณศาลาของดาบสในเวลาค่ำคืน ดาบสได้ยินเสียงกันแสงของ
พระราชกุมาร จึงไปยังฝั่งน้ำ เห็นพวกเขาแล้วมีความเอ็นดู จึงยกขึ้นจากน้ำ
นำไปสู่อาศรม ตัดไฟให้ความอบอุ่นแห่งสระของสัตว์ทั้ง ๓ มิ่งเป็นต้นก่อน
เพราะคิดว่า “สัตว์เหล่านี้มีกำลังน้อยกว่า” เสร็จแล้วจึงให้แก่พระราชกุมาร

เมื่อถึงคราวให้อาหารก็ให้แก่สัตว์ทั้ง ๓ ก่อน แล้วให้แก่พระราช
กุมารในภายหลัง

พระราชกุมารเยาว์วัยและเยาว์ความคิด รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ผูก
อาฆาตในดาบสว่า “ดาบสโง่งนี้ไม่นับถือเรา แต่กลับนับถือสัตว์ดิรัจฉานยิ่ง
กว่าเรา” พักอยู่กับดาบส ๒-๓ วันแล้ว เมื่อจะจากไปได้กล่าวกับดาบสว่า
“ท่านผู้เจริญเมื่อข้าพเจ้าได้ครองราชย์สมบัติแล้ว ขอนิมนต์ไปยังราชสำนัก
ข้าพเจ้าจะขอปวารณาตัวเป็นอุปัฏฐากถวายปัจจัย ๔” ดังนี้แล้วหลีกไป แต่
ใจจริงของพระราชกุมารต้องการจะฆ่าดาบส

ส่วนสัตว์ทั้ง ๓ มิ่งเป็นต้น กล่าวกับดาบสว่า “ท่านผู้เจริญ ท่าน
เป็นผู้มีอุปการะแก่ข้าพเจ้ามาก ข้าพเจ้ามีทรัพย์อยู่ หากท่านต้องการด้วย

ทรัพย์ก็จงไปหาข้าพเจ้า”

นกแขกเต้ากล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ทรัพย์ของข้าพเจ้าไม่มี แต่ถ้าท่านต้องการข้าวสาลีก็จงไปหาข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักถวาย”

สัตว์ทั้ง ๓ จากไปด้วยความสำนึกคุณ

ต่อมาไม่นานนัก พระราชากุมารก็ได้ดำรงอยู่ในราชสมบัติ

พระโพธิสัตว์ใคร่จะทดลองผู้ที่ท่านเคยช่วยเหลือ จึงไปหางู เป็นต้นก่อนสัตว์เหล่านั้นออกจากที่อยู่ของตนแล้วแสดงความเคารพต่อพระโพธิสัตว์

พระดาบสใคร่จะทดลองพระราชา จึงไปสู่พระราชอุทยาน พักอยู่ที่นั่นหนึ่งคืน วันรุ่งขึ้นจึงไปสู่พระนครด้วยอาการของภิกษุจาร

ขณะนั้นพระราชากำลังประทับอยู่บนคอช้าง ทำประทักษิณพระนครทอดพระเนตรเห็นพระดาบสแต่ไกล ทรงจำได้ ดำริว่า

“ดาบสโกงผู้นี้มาแล้ว ด้วยคิดว่าจักกินอยู่ในสำนักของเรา เราจะให้ตัดหัวของมันเสีย ขืนปล่อยไว้มันจะประกาศคุณที่มันเคยทำแก่เราท่ามกลางราชบริพาร” ดังนี้แล้ว รับสั่งให้ราชบุรุษลงหว่ายครั้งละ ๔ เส้น แล้วนำไปสู่ตะแลงแกง (สถานที่ฆ่าคน)

พระโพธิสัตว์กล่าวอยู่อย่างเดียวว่า

“ที่เขากล่าวกันว่า ไม้ลอยน้ำมาประเสริฐกว่า คนบางคนไม่ประเสริฐเลย นั่นเป็นความจริงอย่างยิ่ง”

พระโพธิสัตว์กล่าวอยู่เช่นนี้โดยตลอด ประชาชนจึงได้ถามพระโพธิสัตว์ว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านได้ทำคุณอันใดไว้แก่พระราชาของพวกข้าหรือ”

พระโพธิสัตว์ได้เล่าความทั้งปวงให้คนทั้งหลายรู้แล้ว

มนุษย์ทั้งหลายทราบแล้ว โกรธว่า “พระราชาพระองค์นี้ประทุษร้ายมิตร ไม่รู้แม้แต่คุณของผู้ให้ชีวิตแก่ตน พวกเราอาศัยพระราชาอย่างนี้

จักหาความสุขได้อย่างไร ท่านทั้งหลายจงจับมันไว้” ดังนี้แล้วก็พากันลุกฮือขึ้นโดยรอบ ลำเรือโทษพระราชานั้นเสีย ด้วยหลาวบ้าง หอกบ้าง ก้อนดิน ก้อนหินบ้าง จับเท่าทั้งสองลากไปทิ้งไว้ในคูน้ำ แล้วอภิเษกพระโพธิสัตว์ให้เป็นพระราชา

พระโพธิสัตว์นั้นทรงครองราชย์โดยธรรม เสด็จไปยังที่อยู่ของสัตว์ทั้ง ๓ มิ่งเป็นต้น ทรงรับเงิน ๗๐ โกฏิอันงูและหนูถวายแล้ว ทรงอุปการะสัตว์เหล่านั้นด้วยดีตลอดชีวิตของมัน

เรื่องนี้ปรากฏในอรรถกถาสัจจังกิริชาดกในอัฐมวรรค เอกนิบาต

อย่าเป็นผู้ลบหลู่คุณผู้อื่นแม้เด็กทำคุณให้ก็ระลึกถึงคุณของเขาเสมอ รู้จักยกย่องเขา ขอบคุณหรือขบใจตามควรแก่ฐานะ เป็นคนแก่ที่สุภาพอ่อนโยน ให้เกียรติแก่ความดีของผู้อื่นเสมอ เด็กโง่งยังน่าสงสาร น่าเห็นใจ เพราะเขายังเด็ก และยังมีเวลามีโอกาสที่จะกลับตัวกลับใจได้มาก มีคนคอยอบรมสั่งสอน แต่ผู้ใหญ่โง่ กระจ่าง อวดดี อวดวิเศษนี้หน้าเบื่อจริง ๆ ใครเตือนก็ไม่ค่อยได้ ไม่ค่อยมีคนเตือน จึงต้องหมั่นเตือนตัวเอง หมั่นอ่านหนังสือดี ๆ โดยเฉพาะหนังสือธรรมะเพื่อไว้สอนตัวเอง ก็จะเป็นผู้สูงอายุที่สูงทั้งคุณธรรมพร้อม ๆ กันไป

๓

ความริษยา

ริษยา คืออาการที่เห็นใครได้ดี ทนไม่ได้ ให้มีอาการเดือดร้อน แล้วยหาทางใส่ร้ายป้ายสีเขา ชมคุณของเขา เมื่อได้ยินใครสรรเสริญผู้อื่นฟังแล้ว ร้อนใจ ต้องการโทษอย่างใดอย่างหนึ่งมาใส่ลงไป เพื่อให้คุณของเขาเจือจาง บางคนถึงกับต้องการทางกำจัดผู้อื่นโดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง เพราะความริษยาเป็นเหตุ

ริษยาเกิดจากการขาดความเชื่อมั่นในตนเอง เห็นว่าตนสู้เขาไม่ได้ และขาดความพอใจในคุณสมบัติของตน อาการนี้จะหายไป เมื่อคนมีความเชื่อมั่นในตน มีความพอใจในคุณสมบัติของตน

วิธีแก้ริษยา ท่านว่าให้เจริญพรหมวิหารช่อมูทิตา แปลว่าพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี รู้จักถนอมความดี มีความรู้สึกอย่างลึกซึ้งว่า ความดีไม่ว่าของตนมีอยู่ในตน หรือของผู้อื่นมีอยู่ในผู้อื่น เป็นสิ่งควรถนอมทั้งสิ้น

ไฟคือความริษยานี้ ใครจุดขึ้นในอกมาก มันก็ไหม้อกของผู้นั้นแหละให้ร้อน คนอื่นถ้าจะเดือดร้อนก็ทีหลัง

ความโลภเป็นอันตรายแก่คุณงามความดี (โลภ โทษmano ปริปนโธ) ความริษยาทำโลกให้พินาศ (อรติ โลกนาลิกา) แม้รู้จักอยู่เช่นนี้ บุคคลเป็นอันมาก ก็ยังตกเป็นทาสของความโลภและความริษยา ไม่อาจถอนตนออกมาจากความโลภและความริษยาได้ ไม่เพียงแต่ในหมู่ธรรวาสเท่านั้น ที่ต้องประสบภัยพิบัติเพราะความโลภและริษยา แม้พระสงฆ์เองบางท่านก็สู้อำนาจมันไม่ได้ ได้รับผลอันเสียบ่ดอย่างยิ่งต่อเนื่องกันหลายภพหลายชาติ ดังเรื่องนี้

ในอดีตกาล^๔ สมัยศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสป ภิกษุรูปหนึ่งเป็นเจ้าของอวาส อยู่ในวัดหมู่บ้านหนึ่ง ท่านเป็นผู้มีศีล สงบเสงี่ยม เรียบร้อย หมั่นบำเพ็ญเพียรเจริญวิปัสสนาอยู่เสมอ ได้กุฎุมพี^๕ ผู้หนึ่งเป็นผู้ปฏิบัติบารุง (อุปัชฌ์) อยู่เป็นสุขเสมอมา ต่อมาเมื่อพระอรหันต์ท่านหนึ่ง จากป่าหิมพานต์จาริกผ่านหมู่บ้านนั้น กุฎุมพีเห็นท่านแล้วมีจิตเลื่อมใส จึงรับบาตร นิมนต์ให้นั่งในเรือน ถวายอาหารด้วยความเคารพ สดับธรรม กถาเล็กน้อยแล้วไหว้พระเถระ แล้วกล่าวว่า

“พระคุณเจ้า นิมนต์ไปพักที่วัดใกล้บ้านของกระผมเถิด ตอนเย็นพวกกระผมจะไปเยี่ยมท่าน”

พระชีณาสพ (ผู้สิ้นอาสวกิเลส) จึงไปสู่อวาสที่กุฎุมพีแนะนำ นมัสการภิกษุเจ้าอวาสแล้ว สนทนาปราศรัยกันเล็กน้อยพอให้เกิดความคุ้นเคย ท่านเจ้าอวาสถามว่า

“ฉันอาหารมาเรียบร้อยแล้วหรือ”

“เรียบร้อยแล้วครับท่าน” พระอาคันตุกะตอบ

“ท่านได้อาหารที่ไหนเล่า”

^๔ ย่อความจากอรรถกถาโลสกชาดก อตถกามวรรค (ที่ ๕) แห่งเอกนิบาต

^๕ ผู้มีทรัพย์ มีอันจะกิน เป็นชนชั้นกลาง เป็นคนมั่งคั่ง แต่ไม่ถึงขั้นเศรษฐี

“ได้ที่บ้านกุฎุมพีใกล้อ่าวสาสนี่เองครับท่าน”

พระชชีณาสพตามถึงเสนาสนะอันตนจะพึงได้เพื่อพักอยู่ชั่วคราว เมื่อได้รับอนุญาตจากท่านเจ้าอ่าวสาสนแล้ว ก็จัดแจงปักกวาดให้เรียบร้อย เก็บบาตรไว้ในที่ควรวาง นั่งเข้าฌานและผลสมาบัติ^๖ สงบสุขอยู่

พอถึงเวลาเย็น กุฎุมพีก็ให้คนถือพวงดอกไม้และน้ำมันสำหรับเติมประทีปไปยังอ่าวสาสน พบภิกษุผู้เป็นเจ้าอ่าวสาสนก่อน นมัสการแล้วถามว่า

“พระคุณเจ้า มีพระอาคันตุกะมาพักรูปหนึ่งมิใช่หรือ ?”

“มี อูบาสก” พระตอบ

“ท่านพักอยู่ที่ไหนครับ”

“โน้น อยู่กุฎิโน้น”

กุฎุมพีผู้มีศรัทธาเลื่อมใสไปหาพระชชีณาสพ พังธรรมกถาอยู่จนค้ำจูดประทีปสว่างไสว แล้วนิมนต์พระเถระทั้ง ๒ เพื่อรับภัตตาหารที่บ้านของตนในวันรุ่งขึ้น แล้วกลับไป

ฝ่ายพระภิกษุเจ้าอ่าวสาสนยังเป็นปุถุชนยังมีกิเลสตัวโลภะและริษยาอยู่ เห็นกุฎุมพีเอาใจใส่เคารพบนอบต่อพระชชีณาสพเช่นนั้น คิดว่า

“ถ้าพระรูปนี้อยู่ที่โน้นนาน โฉนเลยกุฎุมพีจะเคารพนับถือเราเช่นเคย คงจะโอนความเคารพนับถือไปให้พระอาคันตุกะเสียหมดเป็นแน่ เราควรแสดงอาการไม่พอใจให้ปรากฏ เพื่อเขาจักไม่พักอยู่ ณ ที่โน้นนาน”

คิดดังนี้แล้วก็ลงมือทำคือเมื่อพระชชีณาสพมาปรนนิบัติ มาสนทนาด้วย ก็ไม่ยอมพูดด้วย เห็นอาการเช่นนั้น พระชชีณาสพก็รู้ เข้าใจ และคิดว่า “พระเถระเจ้าอ่าวสาสนี่ไม่รู้หรือว่า เราไม่ติด ไม่ห่วงใยในลาภ ในตระกูล

๖ ผู้ได้ฌานและชำนาญในการเข้า ย่อมเข้าฌานได้เสมอ ทุกเวลาที่ต้องการ ส่วนผลสมาบัตินั้น แปลว่า เข้าสวเยรสแห่งอริยผลที่ตนได้แล้ว พระอริยเจ้าตั้งแต่โสดาบันเท่านั้น จึงจะเข้าได้ ปุถุชนเข้าไม่ได้

หรือความเป็นใหญ่ในหมู่คณะ” ดังนี้แล้วกลับไปยังที่อยู่ของตน มีความสุขอยู่ในฌานและในผลสมาบัติ

วันรุ่งขึ้นก่อนออกบิณฑบาต เจ้าอาวาสไปตีระฆัง แต่ถ้าตีตามปกติ เกรงพระชินาสพจะไปด้วย จึงเอาหลังเล็บเคาะระฆัง ไปเคาะประตูเหมือนกันแต่เคาะด้วยหลังเล็บนั่นเอง เป็นทำนองว่าได้ทำแล้ว แล้วไปเรือนของกุฎุมพีแต่ผู้เดียว

กุฎุมพีรับบาตร นิมนต์ให้นั่ง พลองถามว่า

“ท่านพระอาคันตุกะไปไหนเสียเล่า ทำไมจึงไม่มาด้วย ?”

เจ้าอาวาสตอบอย่างประชดประชันแตกต้นว่า

“อาตมาไม่ทราบความประพฤติ ความเป็นไปของพระผู้ใกล้ชิดสนิทสนมของท่าน อาตมาตีระฆังก็แล้ว เคาะประตูก็แล้ว ยังเจียบอยู่ เมื่อวานคงฉันอาหารอันประณีตในบ้านท่าน อิ่มหมึพืมน แล้วหลับเพลินไปกระมัง ภิกษุอย่างนี้ท่านยังเลื่อมใสได้ลงหรือ?”

ฝ่ายพระชินาสพออกจากฌานและผลสมาบัติ กำหนดเวลาบิณฑบาตของตน แล้วทรงบาตรจีวร เหาะไปทางอากาศ แต่ไปที่อื่น

กุฎุมพินิมนต์เจ้าอาวาสให้ฉันข้าวปายาสอันปรุงด้วยเนยใส น้ำผึ้ง น้ำตาลกรวดเรียบร้อยแล้ว รับบาตรด้วยของหอม ใสข้าวปายาสจนเต็ม แล้วกล่าวว่า

“ท่านผู้เจริญ พระเถระอาคันตุกะเห็นจะเห็นดีเห็นชอบเมื่อยลลามาไม่ได้ ขอฝากข้าวปายาสนี้ไปถวายด้วยเถิด”

เจ้าอาวาสรับบาตรมาแล้ว เดินทางกลับวัด เดินไปคิดไปว่า

“ถ้าภิกษุอาคันตุกะได้บริโภคมธุปายาสอันอร่อยเช่นนี้ เราจับคอดูดีให้ออกจากวัดไป ก็คงไม่ไป ถ้าเราเอาข้าวปายาสนี้ให้คนอื่น กุฎุมพีก็

คงจะรู้ภายหลัง ถ้าทิ้งลงในน้ำ เหยื่อใส่จักลอยเป็นแผ่นอยู่เหนือน้ำ ถ้าทิ้งไว้บนแผ่นดิน พวกนกก็พากันมาล้อมกิน สิ่งที่เราทำก็ไม่ใช่ความลับ เราควรทิ้งข้าวปายาสนี้ในที่ใดหนอ”

มองไปเห็นไฟกำลังไหม้ซึ่งข้าวอยู่ในนาแห่งหนึ่ง ค่อยถ่างถ่านขึ้นมาเทข้าวปายาสลงไป แล้วกลบด้วยขี้เถ้า แล้วกลับวัด เมื่อไปถึงวัดไม่เห็นพระอาคันตุกะ จึงฉุกคิดว่า “ชะรอยภิกษุนั้นจักเป็นพระชินาสพผู้ได้เจโตปริยญาณ (กำหนดรู้ใจผู้อื่น) ฐิติใจของเราแล้วจึงไปเสียที่อื่น โอ... เพราะปากต้องเป็นเหตุ เราทำกรรมหนักอันไม่ควรเสียแล้ว”

ทันใดนั้น ความเสียใจอย่างใหญ่หลวงได้เกิดขึ้นแก่ท่าน ตั้งแต่นั้นนั้นมาร่างกายของท่านก็ซูบซีด ผ่ายผอม (อรรถกถาใช้คำว่าเป็นมมนุษย์เปรต) มีชีวิตอยู่ต่อมาอีกไม่นานก็มรณภาพ ไปเกิดในนรก หมกไหม้อยู่ในนรกเป็นเวลาหลายแสนปี ด้วยอำนาจแห่งเศษกรรมทำให้เกิดในกำเนิดยภักษ์อีก ๕๐๐ ชาติ ไม่เคยได้กินอาหารเต็มท้องเลยสักวันเดียว ไปได้กินรคนเต็มท้องอยู่มือหนึ่ง แล้วก็ตายในวันนั้น ไปเกิดเป็นสุนัขอีก ๕๐๐ ชาติ ไม่เคยได้อาหารเต็มท้องเช่นเดียวกัน มาได้เต็มท้องเอาวันสุดท้ายคือวันตาย ไปได้กินอาเจียนของคนคนหนึ่งแล้วตาย เขายังท้องเที่ยวเสวยวิบากแห่งกรรมในสังสารวัฏอีกนาน

ในชาติสุดท้ายเกิดเป็นบุตรของชาวประมงคนหนึ่ง ณ หมู่บ้านชาวประมงในแคว้นโกศล ซึ่งอยู่ร่วมกันประมาณหนึ่งพันครอบครัว ในวันที่เด็กถือปฏิสนธิ ชาวประมงทั้งหมดเที่ยวหาปลา แต่ไม่มีใครได้ปลาเลยสักตัวเดียว แม้แต่ตัวเล็ก ๆ ตั้งแต่นั้นมา หมู่บ้านชาวประมงก็เสื่อมโทรมลงมากทีเดียว ขณะที่เขาอยู่ในท้องมารดา หมู่บ้านชาวประมงถูกไฟไหม้ถึง ๗ ครั้ง ถูกพระราชาลงโทษปรับสินไหม ๗ ครั้ง ชาวประมงทั้งหลายจึงลำบากแร้นแค้นลงโดยลำดับ

ชาวประมงประชุมกัน คิดกันว่าแต่ก่อนนี้พวกเราไม่เคยลำบากเช่นนี้เลย เดียวนี้พวกเราย่าแม่ มีเหตุการณ์ที่ไม่เคยเกิด เกิดขึ้นอย่างน่าพิศวง ในหมู่พวกเรา ต้องมีตัวกาลกรณีเป็นแน่ ทำอย่างไรจึงจะค้นหาตัวกาลกรณีในหมู่พวกเราได้ ตกกลางแยกออกเป็น ๒ พวก คือฝ่ายละ ๕๐๐ ครอบครัว เมื่อแยกแล้วมารดาของเขายู่ในกลุ่มใดกลุ่มนั้นก็ลำบากแร้นแค้น ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเจริญรุ่งเรืองดี เขาแยกกลุ่มออกไปเรื่อยๆ จนเป็นกลุ่มน้อยจะน้อยเพียงไร กลุ่มที่เขาอยู่ก็ย่าแม่ ในที่สุดเหลือครอบครัวของเขาเพียงครอบครัวเดียว คนอื่น ๆ เขาทำมาหากินได้ตามปกติ คนทั้งหลายจึงรู้ว่าคนในครอบครัวนี้เป็นกาลกรณี จึงขับไล่โดยดีให้ออกไป

พ่อแม่ของเขาเลี้ยงชีพด้วยความแร้นแค้นผิเด็องเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็ต้องอดทน ธรรมดาพ่อแม่ย่อมรักลูกแม้รู้ว่าลูกเป็นเหตุให้ตนต้องลำบากเพียงใด เมื่อครรถ์แก่ก็คลอด ณ ที่แห่งหนึ่ง พ่อแม่ของเขาเลี้ยงเขามาด้วยความลำบากและอดทนจริง ๆ จนเขาเติบโตพอวิ่งเล่นได้ เห็นว่าควรปล่อยให้เขารับชะตากรรมของเขาเองได้แล้ว คนอื่น ๆ เป็นอันมากต้องอดทนลำบากกับเขามาจนแล้ว จึงมอบภษาชะดินเผาไว้เมื่อ พลังกล่าวว่า

“ลูกเอ๋ย เจ้าจงถือภษานี้ไปที่เรือนหลังนั้นเถิด” หลอกลูกให้ไปขอกทานแล้วหนีไป เด็กน้อยต้องอยู่อย่างว่าเหว เลี้ยงตัวเองด้วยความยากลำบากสุดจะพรรณนาได้ แต่ธรรมดาของท่านผู้เกิดมาเป็นภพสุดท้ายอันใคร ๆ ไม่อาจทำลายได้ ย่อมไม่ประสพภัยพิบัติถึงเสียชีวิตด้วยเหตุใด ๆ เพราะอุปนิสัยแห่งอหัตตผลรุ่งเรืองอยู่ในหทัยของท่าน เหมือนดวงประทีปอยู่ในที่ครอบอันมิดชิด ลมไม่อาจพัดให้ดับได้

แม่เด็กน้อยจะเที่ยวหากินตามประสาเด็กที่ไม่มีคนเลี้ยง คำไหนนอนนั้น ไม่ได้อาบน้ำ ไม่ได้แต่งตัว ไม่ได้เปลี่ยนเสื้อผ้า มีชีวิตอยู่อย่างเศร้าหมองลำเค็ญ จนอายุ ๗ ขวบ

วันหนึ่งกำลังเลือกเก็บเมล็ดข้าวสุกกินทีละเมล็ดในที่ที่คนล้างหม้อ แล้วเทไว้ใกล้ประตูเรือนแห่งหนึ่ง พอตีพระสารีบุตรออกบิณฑบาตในเมือง สาวตถิ เดินมาพบเข้า เห็นแล้วรำพึงว่า เด็กคนนี้น่าสงสารนัก เป็นเด็กที่ไหนหนอ คิดดังนี้แล้วยิ่งสงสารมากขึ้น จึงเรียกให้เข้ามาหา ถามว่าพ่อแม่อยู่ที่ไหน เขาเกิดที่บ้านไหน เขาเล่าเรื่องของตัวเองเท่าที่จำได้ให้พระเถระฟัง

“เธอจะบวชใหม่” พระสารีบุตรถามด้วยความกรุณา

“กระผมอยากบวชขอรับ แต่คนกำพร้าอย่างผมใครจะบวชให้เล่า”

“เราจะบวชให้เอง”

“ขอบพระคุณขอรับท่าน”

พระเถระพาเด็กน้อยวัย ๗ ขวบ ไปยังเขตวันวิหาร ให้ของกิน อาบน้ำให้เอง ให้บวชเป็นสามเณรน้อย เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ก็ให้อุปสมบทท่านมีชื่อว่า “โลสกตีสสะ” แม้บวชแล้วก็เป็นผู้มีลาภน้อย ไม่มีบุญในเรื่องลาภ เพราะเคยทำลายลาภของพระอรหันต์ในชาติก่อน แม้ในคราวที่พระเจ้าปเสนทิโกศลถวายอภิสทาน^๗ อันเป็นทานใหญ่ยิ่งของเมือง สาวตถิ พระโลสกตีสสะก็ไม่ได้ฉันเต็มท้อง ท่านได้อาหารเพียงพอสืบทอดชีวิตไปได้เท่านั้น ใครใส่บาตรท่าน แม้เพียงข้าวต้มกระบายเดียว ก็ปรากฏเสมือนเต็มเสมอขอบปากบาตร คนอื่น ๆ เห็นเข้าแล้วคิดว่าบาตรของภิกษุรูปนี้เต็มแล้วจึงถวายองค์หลัง ๆ ต่อไป

ท่านทราบเหมือนกันว่าคงจะเป็นวิบากกรรมทำให้เป็นเช่นนี้ จึงไม่ประมาท หมั่นเจริญวิปัสสนา ต่อมาได้บรรลุอรหัตตผลอันเป็นผลสุดท้ายของการบำเพ็ญเพียร แต่ก็ยังคงมีลาภน้อยอยู่หนึ่งเอง

๗ ทานที่ยิ่งใหญ่ ไม่มีทานใดเสมอเหมือน

เพราะขาดอาหาร สังขารของท่านจึงร่วงโรยทรุดโทรมเร็วก่อนเวลาอันควร จนถึงวันที่จะต้องนิพพาน พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรทราบเรื่องนี้ จึงดำริว่า

“วันนี้พระโลศกตีสละจะนิพพานเราควรให้อาหารแก่เธอจนเพียงพอ”

ดังนี้แล้ว พาท่านไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี แม้จะพบผู้คนมากมาย แต่พระสารีบุตรก็ไม่ได้ แม้แต่การยกมือไหว้จากมหาชน ท่านจึงพาพระโลศกะกลับไปยังโรงฉัน บอกให้นั่งรออยู่ที่นั่นก่อน ท่านเองออกไปหามคราวนั้นประชาชนชวนกันถวายของมากมาย ท่านรีบแบ่งอาหารที่ได้ แล้วส่งกลับไปให้พระโลศกะซึ่งรออยู่ที่โรงฉัน แต่คนที่นี่เอาอาหารไปเกิดลิมว่าให้ถวายแก่พระชื่่ออะไร จึงกินเสียเองหมด เมื่อพระสารีบุตรกลับถึงวัด พระโลศกะไปไหว้

“คุณได้ฉันอาหารแล้วหรือยัง?” พระเถระถาม

“ยังเลยครับท่าน” พระโลศกะตอบ

พระเถระทราบเรื่อง รู้สึกสลดใจมากกว่า กำลังแห่งกรรมเป็นไปไม่ได้ ถึงเพียงนี้ เห็นเวลายังพอมืออยู่จึงกล่าวว่า

“เอาเถอะคุณ คุณนั่งอยู่ที่นี้แหละ ผมจะออกไปใหม่”

ท่านรีบไปยังพระราชวังของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาให้รับบาตรพระเถระ แล้วทรงเห็นว่ามิใช่กาลที่จะถวายของคาว จึงถวายแต่ของหวาน เช่น เนยใส เนยข้น น้ำผึ้ง น้ำอ้อย พระเถระรีบกลับไป เรียกพระโลศกะมาให้รับฉัน พระโลศกะครั้งนี้จะไม่ฉันก็เกรงใจพระเถระ

“มาเถิด โลศกะ มาฉันเถิด ผมจะยื่นถือบาตรให้คุณนั่งฉัน ถ้าผมไม่ถือบาตรไว้ ในบาตรต้องไม่มีอะไร”

ด้วยกำลังฤทธิ์ของพระเถระ ด้วยบุญบารมีของพระเถระ ของ ๔ อย่างนั้นไม่หมดไป พระโลสกะฉันตามต้องการจนอิ่มและนิพพานในวันนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ที่นิพพานของพระโลสกะด้วย รับสั่งให้ ปลงศพของท่าน คือ เผาแล้วให้เก็บอัฐิธาตุ บรรจุเจดีย์ไว้เป็นที่บูชาของมหาชน

ดูเถิด คุณานุภาพของผลบุญและผลบาป ซึ่งที่ท่านเรียกว่า กุศลวิบากและอกุศลวิบาก ซึ่งต่อสู้อยู่ในชีวิตของสัตว์โลกทั้งหลาย ผู้ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ ผลบุญช่วยปกป้องผองภัย ส่งเสริมให้เจริญก้าวหน้ามีชีวิตผาสุก ผลบาปกระหน่ำซ้ำเติมให้ทุกข์ยากลำบาก ดูตัวอย่างชีวิตของพระโลสกะ ท่านต้องเสวยผลแห่งบาปที่ทำต่อพระอรหันต์อย่างแสนสาหัส แต่ความดีที่ท่านทำไว้ก็ได้สูญหาย ได้เคยรักษาศีล เจริญภาวนามาเป็นปัจจัย ให้ได้อุปนิสัยแห่งอรหันต์ตผล ซึ่งในภพสุดท้ายที่จะได้เป็นพระอรหันต์นั้น แม้จะประสพภัยพิบัติอย่างไรก็ไม่อาจทำให้ท่านเสียชีวิตได้ กรรมชั่วนำกลัว กรรมดีมีผลนำชื่นใจจริง ๆ

การทำความดีกับคนดีมีผลดีมากอย่างไร การทำร้ายต่อคนดีก็มีผลร้ายมากอย่างนั้น ท่านจึงจัดเป็นไฟอย่างหนึ่ง เรียกว่า ทักษิโณยัคคิ ไฟคือทักษิโณยัคคูล ให้คุณอนันต์ ให้โทษมหันต์ สุดแล้วแต่เราเข้าไปเกี่ยวข้องกับอย่างไร

ได้กล่าวแล้วว่าธรรมที่จะนำมาล้างมลทินใจ คือ วิชานี้ได้แก่ มุทิตา ความพลอยยินดี ความบันเทิงใจกับความดีของผู้อื่น หรือสมบัติของผู้อื่น คำแผ่มุทิตาท่านจึงสอนให้บริกรรมว่า

สพเพ สตตะมา ลพฺทสมฺปตฺติโต วิคจฺจนฺตุ แปลว่า “ขอสัตว์ทั้งปวงอย่าได้ปราศจากสมบัติที่ท่านได้แล้วเลย” คือไม่ริษยาต่อคุณงามความดี และสมบัติของเขา เขาได้ดีมีสุข ขอให้หัดพลอยยินดีกับเขาเสมอ ๆ เอาใจแช่ไว้ในน้ำมนต์คือมุทิตาไว้ เพื่อไม่ให้สนิมคือความริษยาเกาะกินใจได้ ถ้ารู้

ว่า “เริ่มเกาะแล้ว” ก็ให้รีบขลิมน้ำมันคือ มุกิตา แล้วชั้ตออกด้วยวิปัสสนาปัญญา คือพิจารณานิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้เห็นแจ้งว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งสิ้น สิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลง อยู่เสมอ สมบัติคู่กับวิบัติ การได้คู่กับการเสีย สรรพสิ่งในโลกนี้ ไม่มีอะไร เป็นของของเราหรือของใคร ทุกคนจำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป จะริษยา กันทำไม แยกกันทำไม ร้อนใจเปล่า ๆ เมื่อความริษยาอันเป็นข้าศึกไกล (คือตรงกันข้าม) สงบลงแล้ว ให้ระวังข้าศึกใกล้ (คือข้าศึกที่แฝงเร้นเข้ามาโดยเราไม่ค่อยรู้ว่ามันเป็นศัตรู) ของมุกิตา นั่นคือ ความบันเทิงเกินไป ยินดีเกินไป ระเริงเกินไปต่อความสุขความสำเร็จของคนที่เรารัก เราพอใจ ทำให้สนุกเกินขอบเขตจะนำมาซึ่งความเสื่อมความพินาศได้เหมือนกันตัวอย่างที่เห็น ๆ คือ การฉลองงานต่าง ๆ เพื่อแสดงความยินดีกับความสำเร็จของบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันเกินขอบเขตเกินประมาณ ทำให้สิ้นเปลืองทรัพย์สิน สิ้นเปลืองเวลาเกินเหตุ เป็นที่รำคาญของผู้อื่นที่เขาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย หรือไม่อยากจะเกี่ยวข้องด้วย กิจกรรมของเราไปยั่วโทสะของเขา นี่คือข้าศึกของมุกิตา เป็นข้าศึกที่แฝงเร้น ไม่สังเกตให้ดีจะไม่รู้ไม่เห็น พระธรรมของพระพุทธองค์ละเอียดลึกซึ้งจริง ๆ (นินฺโดณ คมภีโร) มุกิตาที่ถูกต้องต้องเป็นมัชฌิมาปฏิบัติ สายกลางระหว่างความริษยากับความบันเทิงเกินไป มุกิตาต้องพอดีจึงจะดี มากเกินไปก็ไม่ดีนะ ชาวพุทธเราควรจะรู้เรื่องนี้ไว้ด้วย มิฉะนั้นจะเป็นมุกิตาแบบคนโง่ แบบคนหลับ ตกเป็นเหยื่อของโฆษณาประชาสัมพันธ์ แล้วก็กลายเป็น a good-hearted fool (คนโง่ที่ใจดี) กันไปทั้งเมือง ไม่เป็นพุทธโธ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

ความตระหนี่

ความตระหนี่ คือ ความที่แม่จำเป็นก็ไม่ยอมใช้จ่ายทรัพย์ตามความจำเป็นนั้น ตรงกันข้ามกับความฟุ่มเฟือย คือ ใช้จ่ายทรัพย์โดยไม่จำเป็น ส่วนความมัธยัสถ์เข้ากลางระหว่าง ความตระหนี่กับฟุ่มเฟือย คือ ใช้ทรัพย์เมื่อจำเป็น มัธยัสถ์ (แปลว่า ตั้งอยู่ท่ามกลาง) จึงเป็นมัชฌิมาปฏิปทา เป็นคุณธรรม ส่วนประหยัดนั้นเป็นคุณธรรมที่สืบสานหนนมัธยัสถ์ให้ดียิ่งขึ้นคือ เมื่อใช้ในทางจำเป็นแล้วก็ใช้อย่างคุ้มค่า คู้มราคา ไม่ใช่ทิ้งขว้าง รู้จักซ่อมแซมวัสดุที่ชำรุดเพื่อใช้ใหม่ รู้จักแสวงหาวัสดุที่หายไปกลับคืนมา

คนตระหนี่รู้สึกเสียดายแม้ในคราวที่จำเป็น ตัดใจไม่ได้ ปล่อยให้ความตระหนี่มีอำนาจเหนือตนอยู่ตลอดเวลา แม้เขามีทรัพย์ก็ไม่ค่อยมีประโยชน์แก่ผู้ใด แม้กับตัวเขาเอง ทรัพย์นั้นจึงเหมือนบ่อน้ำในป่าลึกซึ่งคนไปไม่ถึง หรือเหมือนสระน้ำที่รกษส (ยักษ์) รักษาอยู่ น่าเสียดาย ส่วนคนฟุ่มเฟือยก็คิดแต่จะจ่ายทรัพย์บำรุงบำเรอตนและพวกพ้อง โดยไม่คำนึงถึงความสิ้นเปลืองโดยไร้เหตุ เข้าตำรา “ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ” จะมีประโยชน์อันใด หยุดความฟุ่มเฟือยโดยการคำนึงถึงความเสียประโยชน์

และนี่ถึงคนลำบากยากจนซึ่งมีอยู่เกลื่อนเมือง มีชีวิตอยู่ด้วยความยากลำบาก แม้จะทำงานตั้งแต่ยังไม่รุ่งจนค่ำแล้วก็ยังไม่ได้กลับบ้าน ลูกเล็ก ๆ หลายคนกำลังหิวโหยคอยอาหารจากพ่อแม่ผู้หาเข้ากินค่ำ เมื่อนึกอย่างนี้บ่อย ๆ มองไปให้ไกลให้รอบตัว ไม่นึกเห็นเพียงแต่ตัว แล้วจะฟุ่มเฟือยได้อย่างไร

หยุดความตระหนี่ด้วยการคำนึงถึงประโยชน์ เมื่อมองเห็นประโยชน์ในการจ่ายทรัพย์แล้ว ถ้ามีก็จ่ายไปเถิด จ่ายไปตามสมควรแก่กำลังของตน อย่าให้ตนและครอบครัวเดือดร้อน การให้ของคนดี (สัปปริสทาน) มีหลักอยู่ข้อหนึ่ง (ในหลายข้อ) ว่า ให้โดยไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ ไม่ทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน

ผู้ตระหนี่ แต่ต้องการฝึกตน ฟังมนสิการ (ทำไว้ในใจ) อยู่เสมอว่า

“การให้เป็นการฝึกคนที่ยังไม่ได้ฝึก” (อหนุตทมนฺ ทาน)

“การไม่ให้เป็นการประทุษร้ายคนที่ฝึกแล้ว” (อทานํ ทนฺตทุสฺสํ)

คือ ผู้ใดฝึกตนแล้วเป็นคนดี มีศีลมีธรรม มีประโยชน์ ถ้าเราไม่เป็นคนเช่นนั้น แม้ในกาลที่ควรให้ เมื่อท่านจำเป็น ซื่อว่าเป็นการประทุษร้ายท่านไม่เอื้ออาหารต่อท่าน เช่น ลูก ๆ มีทรัพย์พอเอื้อเพื่อต่อพ่อแม่ผู้แก่เฒ่าได้ แต่ไม่เอื้อเพื่อเกื้อกูล ปล่อยให้ท่านอยู่อย่างลำบาก อย่างนี้ชื่อว่าประทุษร้ายท่าน ตามธรรมดาลูกที่ดี แม้พ่อแม่ไม่ผิดเคือง ก็ควรเกื้อหนุนท่าน ด้วยน้ำใจอันงามอยู่แล้ว จะกล่าวไปถึงพ่อแม่ที่ลำบากยากเข็ญและต้องการความช่วยเหลือแล้ว แม้ท่านไม่ออกปากโดยตรง เมื่อรู้ว่าท่านต้องการก็ควรจะเสนอให้ ท่านจะได้ปลื้มใจ มีความสุขใจทำให้ท่านสุขภาพดี อายุยืนตัวลูก ๆ เองก็จะมีมีความสุขด้วย ทุกครั้งที่ระลึกถึงและเป็นที่ยอมรับของบัณฑิต ทรัพย์ที่เสียไปในการนี้ ดีกว่านำไปกินเหล้าสรวลเสเฮฮากับเพื่อนฝูง

กับครูอาจารย์ผู้ให้วิชาความรู้เป็นเครื่องประดับตน เลี้ยงดูตนให้มีความสุขและเสมอหน้าผู้อื่นก็เช่นเดียวกัน ควรปฏิบัติต่อท่านเหมือนพ่อแม่ที่ ๒ ครูอาจารย์บางท่านเป็นผู้มีคุณพิเศษ เช่น ช่วยชี้ทางชีวิตอันถูกต้องให้ ช่วยให้ตาในเราสว่างไสวไม่โง่งมฉายเหมือนก่อน รู้จักดำเนินชีวิตในทางที่ดีเหมือนให้สมบัติอันล้ำค่าแก่เราไว้ประจำตน ท่านผู้มีคุณเช่นนี้ ศิษย์ควรน้อมระลึกถึงพระคุณอยู่เสมอ และตอบแทนตามโอกาสอันควร ไม่ควรเพิกเฉย

สำหรับภิกษุสามเณรหรือนักบวชในศาสนาผู้ซึ่งได้อบรมตนดีแล้ว ผีกตนดีแล้ว มีอินทรีย์ (ตา หู เป็นต้น) สงบดีแล้ว เป็นผู้ควรได้รับความเกื้อกูลจากคฤหัสถ์ด้วยปัจจัย ๔ ให้ท่านอยู่ได้อย่างนักบวช คือ พอดี ๆ ไม่ฟุ่มเฟือยสง่าหรูหราอย่างคฤหัสถ์บางคนผู้มั่งคั่ง และไม่ให้เกิดเรื่องจนลำบากแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ทำได้อย่างนี้ชื่อว่าไม่ประทุษร้ายท่านผู้ฝึกตนแล้ว การไม่ให้เป็นการประทุษร้ายท่านผู้ฝึกตนแล้ว

ผู้ให้บันเทิงอยู่ด้วยการให้ ผู้รับอ่อนน้อมถนอมน้ำใจด้วยปิยวาจา และกิริยาที่สุภาพ (ทาเนน ปิยวาจา ย อุหนมนฺติ นมนฺติ จ)

เมื่อฝึกอยู่เช่นนี้อย่างสม่ำเสมอ จิตใจย่อมขยายออก ลดความตระหนี่อันเป็นมลทินใจลงได้ กลายเป็นผู้มีนิสัยใหม่ คือ เฉลี่ย แบ่งปัน มีความสุขด้วยการให้ แทนการเก็บไว้ดูแลแต่ผู้เดียว

อันที่จริง ผู้ให้คือผู้ได้ ผู้เสียคือผู้เอาของท่านแล้วไม่ทำตอบแทน โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ทรัพย์ที่เรามีอยู่เหมือนพันธุ์พืช เก็บไว้ไม่เอาลงดินก็มีเท่านั้นไม่เพิ่มพูนขึ้น เมื่อเอาลงดินจึงเจริญเติบโต มีใบ ดอก และผล เป็นประโยชน์มากมายแก่ท่านนัก รวมทั้งให้ร่มเงา ออกซิเจน และอื่น ๆ อันล้วนเป็นคุณค่าทั้งสิ้น ช่วยรักษาดินแดนและน้ำอันเป็นประโยชน์แก่สัตว์พืชทั้งหลาย การให้ เหมือนการนำพันธุ์พืชลงดิน ยิงได้ดินดี น้ำดี แสงแดดดี ๆ ยิงเจริญงอกงามไพบูลย์ นั่นคือ การให้แก่คนที่ควรให้ในโอกาสอัน

เหมาะสม บางคนทำดีคนเดียว แต่ทำถูกคน ถูกกาลเทศะ มีผลคุ้มไปตลอดชีวิต อาจสืบต่อไปถึงชีวิตหน้าด้วย

ความตระหนี่เป็นมลทินของผู้ให้ คือ มั่นคอยยับยั้งการให้ บางทีไปนึกได้เอาเมื่อสายเสียแล้ว จะให้ก็ให้ไม่ได้เสียแล้ว บางคนก็พอลบตัวทัน

เรื่องต่อไปนี้เป็นนิทานอุทาน (ตัวอย่าง) แสดงให้เห็นโทษของความตระหนี่ และคุณของการกลับตัว ละเลิกความตระหนี่เสียได้

เรื่องประกอบที่ ๑ เรื่องเด็กหนุ่มชื่อมัญญกฤษาลี

มัญญกฤษาลีเป็นเด็กหนุ่มชาวเมืองสาวัตถี เกิดในตระกูลพราหมณ์ พ่อแม่เป็นคนมั่งคั่งมาก แต่ตระหนี่เหนียวแน่น จนคนทั้งหลายให้สมัญญาว่า อทินนบุพพะกะ แปลว่า “ไม่เคยให้อะไรแก่ใคร” ถึงกระนั้นก็ยังมิแก่ใจเอาทองดีแฝงทำเป็นตุ้มหูเกลี้ยง ๆ ให้ลูกชาย ๑ คู่ คนทั้งหลายจึงเรียกชื่อเด็กคนนี้ว่า มัญญกฤษาลี แปลว่า “มีตุ้มหูเกลี้ยง”

ตุ้มหูนั้นพ่อเป็นคนทำให้เอง ไม่ได้จ้างช่างทอง เพราะเกรงจะเสียค่าจ้าง

เมื่ออายุ ๑๖ ปี มัญญกฤษาลีป่วยหนัก บาลีว่าเป็นโรคผอมเหลือง คือ วัณโรค นั่นเอง มารดามองดูบุตรแล้วเกิดความสงสาร จึงขอร้องให้สามีไปหาหมอ แต่ฝ่ายพราหมณ์ผู้เป็นสามีกลัวเสียเงิน จึงไม่ยอมหาหมอมารักษา ลูกเขาเพียงแต่ไปถามหมอว่า คนป่วยอย่างนั้น ๆ ท่านให้ยาอย่างไร หมอ ก็บอกว่าให้ยาที่ประกอบด้วยสิ่งนั้น ๆ พราหมณ์จึงไปหารากไม้ไปไม้ตามที่หมอบอกมาต้มให้ลูกกิน

อาการของมัญญกฤษาลีไม่ดีขึ้น มีแต่ทรุดจนไม่อาจเยียวยาได้ พราหมณ์จึงไปหาหมอมาคนหนึ่ง หมอมาเห็นอาการของมัญญกฤษาลีเข้า รู้ได้ทันทีว่าเหลือแรงที่จะรักษา จึงบอกปฏิเสธไม่ยอมรักษา บอกให้พราหมณ์

ไปหาหมอกคนอื่น

พราหมณ์รู้ว่าลูกของตัวเองตายแน่ ๆ เกรงว่าคนมาเยี่ยมจะเห็นทรัพย์สินสมบัติ จึงช่วยกันห้ามลูกชายออกมาอนที่ระเบียงนอกห้อง

วันนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรวจดูอุปนิสัยของคนทีพระองค์ควรจะโปรด ทรงเห็นอุปนิสัยของมัญญูฏกุนทลิจึงเสด็จมาโปรด

ขณะที่พระศาสดาเสด็จมาถึงนั้น มัญญูฏกุนทลีกำลังนอนผินหน้าเข้าหาฝาเรือน พระศาสดาทราบว่ามานพไม่เห็นพระองค์ จึงทรงเปล่งพระรัศมีไปวาบหนึ่ง มานพคิดว่า “นี่แสงอะไรกันหนอ” แล้วผินหน้าออกมาภายนอกได้เห็นพระศาสดา คิดว่า “เพราะบิดาของเราเป็นอันธพาล เราจึงมิได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เห็นปานนี้ มิได้ชวนชวายนในกิจที่ชอบ มิได้ถวายทานหรือฟังธรรมแต่อย่างใดอย่างหนึ่งเลย บัดนี้แม้แต่มือของตัวเอง เราก็อยกไม่ไหวเสียแล้ว จะทำอย่างอื่นได้อย่างไร” ดังนี้แล้วทำจิตให้เลื่อมใสในพระศาสดา

พระพุทธองค์ทรงทราบวามัญญูฏกุนทลิตำจิตให้เลื่อมใสในพระองค์แล้ว ก็เสด็จออกไป พอลับตาเท่านั้น มัญญูฏกุนทลิก็สิ้นชีพ ไปเกิดในวิมานทอง เสมือนว่าหลับแล้วตื่นขึ้น

ฝ่ายพราหมณ์บิดาทำฌาปนกิจศพลูกชายแล้ว ก็ได้แต่ร้องไห้ ไปยืนร้องไห้ที่ป่าช้าทุกวัน คร่ำครวญว่า ลูกชายคนเดียวของพ่ออยู่ไหน มหาพ่อเถิด

เทพบุตรมัญญูฏกุนทลีสู้ชีวิตอย่างสมบูรณ์ในเทวโลกแล้ว พิจารณาถึงทิพยสมบัติของตนก็รู้เห็นโดยตลอดว่า ได้มาเพราะทำจิตให้เลื่อมใสในพระศาสดา ได้มองเห็นพราหมณ์บิดายืนร้องไห้อยู่ในป่าช้า จึงจำแลงเพศคล้ายมัญญูฏกุนทลิมานพ ลงมายืนกอดแขนร้องไห้อยู่ ณ อีกมุมหนึ่งของป่าช้า เขามีความประสงค์จะเอาหนามมาบังหนามในใจของพราหมณ์

พราหมณ์ได้ยินเสียงคนร้องไห้ เหลียวไปเห็นมานพคล้ายมัญญูคุณทสิ
บุตรของตน จึงเดินเข้าไปหาและถามว่า

“พ่อหนุ่ม ท่านแต่งกายคล้ายมัญญูคุณทสิบุตรของข้าพเจ้า ท่านมา
ยืนร้องไห้อยู่ที่ป่าช้านี้ เพราะมีทุกข์ประการใดฤ?”

“ก็ท่านเล่ามีความทุกข์อะไร?” มานพถาม

“ข้าพเจ้าเศร้าโศกถึงบุตรคนเดียวของข้าพเจ้าที่ตายไป”

“ข้าพเจ้ามีรถอยู่คันหนึ่ง” มานพตอบ “ตัวรถเป็นทองคำล้วน ผุดผ่อง
สวยงาม แต่ข้าพเจ้าหาล้อรถไม่ได้ ข้าพเจ้าคงจักต้องตรอมใจตายเพราะ
เหตุนี้เป็นแน่แท้”

พราหมณ์ตกตะลึง คอหนึ่งจึงกล่าวว่า

“มานพผู้เจริญ ท่านจะต้องการล้อทองหรือเงิน หรือแก้วมณี หรือ
โลหะ จงบอกมาเถิด ข้าพเจ้ารับว่าจะจัดหามาให้ท่าน”

มานพคิดว่า “ดูดี พราหมณ์นี้ช่างเป็นไปไม่ได้ เมื่อบุตรของตนป่วย
หนักนั้น ไม่ยอมอมเสียเงินรักษาแม้เพียงเล็กน้อย บัดนี้เห็นเรามีรถทอง จะ
ยอมจ่ายล้อให้ ไม่ว่าเป็นล้อทองหรือล้อเงิน ออ... พราหมณ์นี้เป็นอันธพาล
จริง ๆ แต่ช่างเถอะ เราจะล้อแกล่น” จึงกล่าวว่า

“พราหมณ์เอ๋ย สิ่งอื่นใดอันจักควรเป็นล้อรถของข้าพเจ้าหาไม่
นอกจากดวงจันทร์และดวงอาทิตย์เท่านั้น หากได้ดวงจันทร์และดวง
อาทิตย์มาประกอบเป็นล้อ รถของข้าพเจ้าคงจะงามเยี่ยม ไม่มีอะไรเสมอ
เหมือน”

พราหมณ์คิดว่าเด็กหนุ่มคนนี้จะคบเป็นบ่าวอย่างแน่นอน จึงกล่าวว่า

“ท่านต้องการสิ่งที่ไม่อาจให้เป็นไปได้ ท่านโง่เขลาเหลือเกิน ท่าน
ตายแล้วเกิดเล่าอีกสักเท่าใด ก็ไม่อาจดึงเอาดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ มาเป็น

ลือรถของท่านได้”

มานพตอบว่า

“พราหมณ์ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ยังปรากฏให้เห็นอยู่ ข้าพเจ้าต้องการสิ่งที่พอมองเห็นได้ ส่วนท่านร้องให้คร่ำครวญต้องการสิ่งอันใคร ๆ ก็มองไม่เห็น ในระหว่างเราทั้งสองใครเป็นพาลกว่ากัน ใครโง่กว่ากัน”

พราหมณ์ได้ฟังดังนั้นกลับได้สติ ยอมรับว่ามานพน้อยพุดถูก ตนเป็นคนโง่เขลากว่า เพราะต้องการสิ่งอันมองไม่เห็น และไม่เคยมีใครเรียกคินมาได้

พราหมณ์ได้กล่าวชมเชยมานพนั้นว่า

“ข้าพเจ้าเป็นผู้เร่าร้อนนักหนา ท่านได้รดน้ำคือความเห็นถูก มาให้ข้าพเจ้ากลับกลายเป็นผู้เย็น ประหนึ่งท่านนำน้ำมาดับไฟ ความกระวนกระวายทั้งปวงของข้าพเจ้าดับลงแล้ว ความเศร้าโศกถึงบุตรภิบรรเทาลงแล้ว ท่านได้ถอนลูกศรคือความโศก ออกจากหทัยของข้าพเจ้าเสียได้ คำของท่านประเสริฐนัก ช่วยดับความร้อนและความโศกในใจของข้าพเจ้าได้”

และแล้วพราหมณ์ได้ถามว่ามานพนั้นคือใคร มานพก็บอกว่า เขาคือมัญญกุณฑล บุตรของพราหมณ์นั่นเอง ได้ทำกุศลกรรมไว้มาก่อนตาย จึงได้ไปเกิดเป็นเทพ พราหมณ์กล่าวว่า อยู่ด้วยกันมา ยังไม่เคยเห็นบุตรของตนให้ทานหรือรักษาศีลแต่ประการใด มานพไปสู่เทวโลกได้ด้วยกรรมอันใด

มานพเล่าเรื่องที่พระพุทธรเจ้าเสด็จมาโปรดให้ฟัง พราหมณ์ฟังแล้วเกิดปีติปราโมชเป็นอันมาก กล่าวว่

“น่าอัศจรรย์จริงหนอ น่าประหลาดจริงหนอ การทำอัญชลีกรรมแต่พระพุทธรเจ้ามีผลถึงปานนี้ ข้าพเจ้าจักทำใจให้เลื่อมใสนับถือพระพุทธรเจ้าในวันนี้ทีเดียว”

พราหมณ์ได้ปฎิญาณกับมานพว่า จักรักษาศีล ให้ท่าน และเลื่อมใสในพระรัตนตรัย แล้วไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลอาราธนาให้ไปเสวยภัตตาหารที่เรือนของตนในวันรุ่งขึ้น

พระศาสดาทรงรับ

เมื่อถึงเวลาก็เสด็จไปบ้านพราหมณ์ ประชาชนมาประชุมกันมาก พวกหนึ่งตั้งใจมาดูพราหมณ์ต้อนรับพระพุทธเจ้าด้วยการถามปัญหา พวกหนึ่งต้องการมาดูพุทธรวิสัย พุทธลีลา

เมื่อเสวยภัตตาหารเสร็จแล้ว พราหมณ์ได้ทูลถามพระศาสดาว่า

“มีหรือพระโคตม บุคคลไม่ได้ถวายทานแก่พระองค์ ไม่ได้บูชาพระองค์ ไม่ได้รักษาอุโบสถ แต่ได้ไปเกิดในสวรรค์ ด้วยเหตุเพียงการทำจิตให้เลื่อมใสในพระองค์อย่างเดียว”

พระศาสดาตรัสตอบว่า “พราหมณ์ ท่านถามความข้อนี้กับเราทำไมอีกเล่า ในเมื่อมีปฏิญญาที่ได้บอกความจริงข้อนี้แก่ท่านแล้ว”

เมื่อพราหมณ์แก้งสงสัยและถาม พระศาสดาก็ทรงเล่าเรื่องการพบปะและการสนทนาทั้งปวง ระหว่างมีปฏิญญาเทวบุตรและพราหมณ์นั้น

พระศาสดาทรงทราบว่า มหาชนที่มาประชุมกันยังไม่สิ้นสงสัย จึงทรงอธิษฐานให้มีปฏิญญาเทวบุตรลงมาพร้อมทั้งวิมาน พระองค์ทรงสัมผัสภาวณึ่งเทวบุตรนั้นมีปฏิญญาเทวบุตรทูลตอบตามความจริงทุกประการ

มหาชนได้ฟังการถามการตอบระหว่างพระพุทธเจ้าและเทวบุตรแล้ว อุทานออกมาด้วยปีติโสมนัสและเลื่อมใสว่า

“ดูเถิด ท่านทั้งหลาย บุตรของพราหมณ์ชื่อ อทินนบุพพะกะ ไม่ได้ทำบุญอย่างอื่นเลย เพียงแต่ทำใจให้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเท่านั้น ยังได้สมบัติเห็นปานนี้ พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณนำอัศจรรย์แท้”

พระคาสดาจิงตรัสพระภาษิตว่า

“สิ่งทั้งหลายทั้งปวงสำคัญที่ใจ ถ้าใจดี ใจผ่องใส การทำการพูดก็พลอยดีไปด้วย เพราะความดีนั้น ความสุขก็ติดตามมาเหมือนเงาตามตน”

เรื่องประกอบที่ ๒ เรื่องอานันทเศรษฐี

ในกรุงสาวัตถี มีเศรษฐีคนหนึ่งชื่ออานันทะ มีสมบัติประมาณ ๘๐ โกฏิ (แปดร้อยล้าน) แต่เป็นคนตระหนี่มาก เขาให้พวกญาติและบุตรประชุมกันทุกครึ่งเดือน แล้วให้อีวาทเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สิน คือ สอนให้เป็นคนตระหนี่ โดยเฉพาะบุตรชายของเขา นั้น เขาสอนวันละ ๓ เวลาว่า อย่าคิดว่าเงินแปดร้อยล้านนี้มาก ไม่ควรให้ทรัพย์แก่ใคร แต่ควรทำใหม่ให้เกิดขึ้นเป็นประจำวัน ทรัพย์เป็นอันมากย่อมลี้หายไปทีละน้อย พึงเห็นตัวอย่างความลี้ไปที่ละน้อยแห่งยาหยอดตา พึงเห็นตัวอย่างการพอกพูนขึ้นแห่งจอมปลวก เพราะการลั่งสมของตัวปลวก ผู้ครองเรือนพึงเป็นอย่างนี้ คือกลัวความลี้เปลืองและหมั่นเก็บเล็กผสมน้อย

เขาได้ฝังขุมทรัพย์ใหญ่ไว้ ๕ แห่ง แต่ไม่บอกให้ใครทราบ แม้แต่บุตรชื่อ มุลลิริ ของตน เศรษฐีอานันทะมีชีวิตอยู่อย่างเศร้าหมอง เพราะความตระหนี่ เขาตายไปเกิดในท้องของหญิงจัณฑาลคนหนึ่ง ในจำพวกจัณฑาลพันตระกูล ในหมู่บ้านจัณฑาลใกล้นครสาวัตถี

มุลลิริได้ดำรงตำแหน่งเศรษฐีต่อมา

ตั้งแต่อานันทเศรษฐีถือปฏิสนธิในท้อง มารดาของเขามีแต่ความทุกข์ยากลำบาก หากินผิดเคือง ค่าจ้างที่เคยได้มากก็ได้น้อย หรือไม่ได้เลย นอกจากนี้ ยังนำความทุกข์ยากมาสู่ตระกูลจัณฑาลทั้งปวงอีกด้วย เหมือนไฟเริ่มต้นจากจุดหนึ่ง ลามไหม้ไปทั่วบริเวณที่มีเชื้อ

มารดาของเขาถูกไล่ออกจากพวก เพราะใคร ๆ ลงความเห็นว่าเป็นทาสของนาง เป็นกาลกรรณิ จำเดิมแต่นางมีท้อง ความลำบากผิดเคืองก็เกิดขึ้นในหมู่जनิต

เมื่อหญิงนั้นคลอดบุตร นางเห็นบุตรแล้วอยากจะร้องไห้สัก ๕๐ ปี เพราะบุตรของนางพิกลพิการสาหัสอย่าง มือ เท้า หู จมูก ปาก นัยน์ตาพิการไปหมด เหมือนปีศาจคลุกฝุ่น น่าเกลียดเหลือเกิน แต่นางก็ไม่ละทิ้งบุตร ทั้งนี้เพราะความรักตามธรรมชาติอันมารดามีต่อบุตร ความเยื่อใยมีกำลังแรงกล้า นางเลี้ยงบุตรด้วยความผิดเคือง วันใดที่พามุตรไปทำงานด้วย วันนั้นจะไม่ได้อะไรเลย ส่วนวันใดที่บุตรไว้ที่บ้าน วันนั้นจะได้อาหารพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเพียงพอดำรงชีวิตอยู่ได้เท่านั้น

เมื่อลูกพอหากินได้เองบ้างแล้ว นางได้วางภาชนะกระเบื้องไว้บนมือแล้วกล่าวว่า

“ลูกเอ๋ย พ่อแม่ได้รับความลำบากหนักแล้วเพราะเจ้า บัดนี้พ่อแม่ไม่อาจเลี้ยงดูเจ้าได้แล้ว และเจ้าก็มีวัยพอหากินเองได้บ้าง เจ้าจงถือภาชนะกระเบื้องนี้ไปหากินเองเถิด ในนครนี้อาหารและเสื้อผ้าที่เขาจัดไว้เพื่อคนกำพร้าและคนพิการพอมืออยู่ เจ้าจงไปยังที่อย่างนั้น”

เด็กนั้นเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ จนกระทั่งถึงบ้านเดิมของตนจึงระลึกชาติได้ จำทุกสิ่งทุกอย่างได้ รีบเข้าไปสู่เรือนขณะที่คนเฝ้าประตูผลอ แต่พอถึงประตูชั้นที่ ๔ บุตรของมุลสิริเห็นเข้าตกใจกลัวพากันร้องให้ คนใช้จึงช่วยกันโอบตื้อ แล้วไล่ออกจากบ้านให้ไปอยู่ที่กองหยากเยื่อ

พระคาสตามีพระอานนท์เป็นปัจฉิมสมณะเสด็จออกบิณฑบาต ถึงกองหยากเยื่อนั้นแล้ว ทอดพระเนตรดูพระอานนท์อย่างมีนัย พระเถระจึงทูลถาม พระคาสตาดำรัสเล่าเรื่องเกี่ยวกับอานันทเศรษฐีให้ทราบ พระอานนท์จึงเชิญมุลสิริเศรษฐีมา ขณะนั้นมหาชนประชุมกันเป็นอันมาก

พระสุคตเจ้าตริสถามมูลสิริว่า รู้จักเด็กคนนั้นหรือไม่ เขาพูดว่าไม่รู้จัก พระตถาคตจึงตรัสว่า นั่นคือ อานันทเศรษฐี บิดาของท่าน

มูลสิริเศรษฐีไม่เชื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงให้เด็กนั้นบอกขุมทรัพย์ทั้ง ๕ ขุม ซึ่งเขาฝังซ่อนไว้ เขาบอกได้ถูกหมดจนมูลสิริเศรษฐีเชื่อ และได้ถึงพระศาสดาเป็นสรณะตั้งแต่วันนั้นมา พระพุทธองค์จึงตรัสสอนด้วยพระธรรมว่า

ปุตตามตถิ ธนมตถิ อิติ พาโล วิทญญติ

อตตา हि อตตโน นตถิ กุโต ปุตตา กุโต ธน

แปลว่า คนเขลาย่อมเดือดร้อนว่า เรามีบุตร เรามีทรัพย์ แต่ความจริงแล้ว ตนของตนเองก็ไม่มี บุตรและทรัพย์จะมีได้อย่างไร

พระอรรถกถาจารย์อธิบายไว้ดังนี้

คนเขลาอย่ามัวเดือดร้อนเพราะความอยากเกี่ยวกับเรื่องบุตร และเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์ว่า “บุตรของเรามี ทรัพย์ของเรามี” ย่อมลำบาก ย่อมถึงความทุกข์ ย่อมเดือดร้อนว่า บุตรของเรา ทรัพย์ของเรา ปรวนแปรพินาศไปแล้ว ย่อมเดือดร้อนว่า บุตรของเรา ทรัพย์ของเรา จักปรวนแปรจักพินาศ

“คนเขลาอย่ามัวเดือดร้อนด้วยอาการ ๖ อย่าง ดังกล่าวมานี้”

ขยายความ ย้ำความ ตามคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ตอนนี ว่า คนเขลาอยากมีบุตร อยากมีทรัพย์ เมื่อไม่ได้บุตรไม่ได้ทรัพย์ตามปรารถนาก็เดือดร้อน ถึงทุกข์ เมื่อได้บุตรได้ทรัพย์สมปรารถนาแล้ว ก็เดือดร้อนด้วยการบริหารเลี้ยงดู ค้ำครองรักษา ซึ่งเป็นภาระอย่างหนึ่งของมนุษย์ การเลี้ยงดูบุตรเป็นความเหน็ดเหนื่อยไม่น้อย การค้ำครองรักษาทรัพย์เป็นภาระหนักและเป็นที่ตั้งแห่งความกังวลใจ บางคนต้องเสียชีวิตเพราะการค้ำครองรักษาทรัพย์ก็มีอยู่ และมีอยู่ไม่น้อย บางพวกต้องเป็น

โจรประกอบกรรมทำเข็ญเพราะความต้องการทรัพย์ และเลี้ยงดูบุตร

เมื่อบุตรเจ็บป่วยหรือล้มตายจากไป เมื่อทรัพย์พินาศไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง คนเขลาก็เดือดร้อนอีก แม้บุตรยังไม่เจ็บป่วย ยังไม่ปรวนแปร ยังไม่ตาย ทรัพย์ยังไม่ถึงความพินาศ แต่คนเขลาที่อาจคิดกังวลล่วงหน้าไปได้ว่า ถ้าลูกเจ็บ ลูกตาย ทรัพย์สมบัติพินาศจะอย่างไร

รวมความว่า คนเขลาอย่ามัวเดือดร้อนเกี่ยวกับเรื่องบุตร เรื่องทรัพย์ ทั้งปัจจุบัน อดีต และอนาคต

พระอรรถกถาจารย์กล่าวต่อไปว่า

“คนเขลาต้องทำงานหนักทั้งทางบกและทางน้ำ ทั้งกลางคืนและกลางวัน เพียงเพื่อเหตุ ๒ อย่าง คือ เลี้ยงบุตรและทำทรัพย์ให้เกิดขึ้น ความเดือดร้อนของเขามาจากเหตุ ๒ อย่างนี้ เมื่อเขาเดือดร้อนอยู่อย่างนี้ ไม่สามารถทำตนให้มีความสุขได้ แม้ในชีวิตประจำวัน ตนของตนชื่อว่ายอมไม่มีแก่ตน (อตตตา หิ อตตโน นตฺถิ) เมื่อเขานอนบนเตียงในกาลจวนตาย ถูกเวหนาครอบงำ แผลเดาอยู่เสมือนถูกเปลวเพลิง เมื่อร่างกายจวนแตกทำลาย เขาหลับตาเห็นโลกหน้า ลืมตาเห็นโลกนี้ ตนยอมไม่มีแก่ตน เพราะไม่สามารถต้านทานความทุกข์ได้ ไม่สามารถเอาความทุกข์มาเป็นเพื่อนชื่นชมได้ ความทุกข์คงเป็นศัตรูของมนุษย์อยู่ บุตรและภรรยาและทรัพย์ก็ช่วยอะไรไม่ได้ ทุกข์ก็คงเป็นทุกข์อยู่นั่นเอง

ขยายความย้ำความตามแนวของพระอรรถกถาจารย์ว่า ภาระหนักของผู้ครองเรือนก็คือ การหาทรัพย์และการเลี้ยงดูบุตร กิจทั้ง ๒ อย่างนี้ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้ครองเรือนมาก คนมีความทุกข์ยอมขาดความเชื่อมั่นในตนเอง คนมีความกังวลใจยอมขาดการคุ้มครองตน อย่างน้อยการคุ้มครองตนนั้นต้องลดน้อยลงไป หมดความเป็นตัวของตัวเอง ท่านจึงเรียกว่าตนของตนไม่มีแก่ตน นี่ตอนหนึ่ง

อีกตอนหนึ่ง เมื่อจวนตาย ถูกทุกขเวทนาครอบงำ เมื่อกายทิพย์ และกายเนื้อจะแยกจากกัน บุคคลนั้นลืมตาเห็นโลกนี้ หลับตาเห็นโลกหน้า จะต้องตายแน่ ๆ บุตร ภรรยา และทรัพย์ก็ช่วยอะไรไม่ได้ ไม่สามารถกำจัดทุกข์ออกไป และนำความสุขเข้ามาให้ ท่านจึงกล่าว กุโต ปุตุตา กุโต ธนํ บุตรและทรัพย์มีที่ไหน มีเหมือนไม่มี เพราะช่วยอะไรไม่ได้

เรื่องประกอบที่ ๓ เรื่องเศรษฐีชื่อโกสิยะผู้มีความตระหนี่

เศรษฐีคนนี้อยู่ที่นครมถักกระ ไม่ไกลกรุงราชคฤห์นัก เขามีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ แต่ตระหนี่เหลือเกิน ไม่เคยให้แม่แต่น้ำมันสักหยดเดียวแก่ใคร และไม่คอยบริโภคเอง ทรัพย์ของเขาไม่อำนวยประโยชน์แก่ตนเอง บุตร ภรรยา และแก่ใคร ๆ เลย

วันหนึ่งเศรษฐีกลับจากเฝ้าพระราชชา เห็นคนบ้านนอกคนหนึ่ง กำลังกินขนมเบื้องอยู่ นึกอยากกินบ้าง เมื่อมาถึงบ้านก็ไม่กล้าบอกภรรยา เพราะกลัวว่าเมื่อภรรยาทำขนมเบื้อง คนเป็นอันมากในเรือนรู้เข้า ก็จะขอ กินด้วยจะหมดเปลืองมาก จึงอดกลั้นความอยากไว้ แต่ความอยากก็มีได้หมดไป เมื่อหลายวันเข้าก็พอมลงทุกที หมดกำลัง เข้าห้องนอน คิดถึงขนมเบื้อง แม้ทุกข์อย่างนี้แล้วก็ไม่ยอมบอกภรรยาหรือบุตร เพราะกลัวเสียทรัพย์

ภรรยาเข้าไปถามว่าป่วยเป็นอะไร เขาบอกว่าไม่ได้เป็นอะไร

“พระราชกริ้วหรือ ?” ภรรยาถาม

“ไม่” เขาตอบ

“คนที่บ้าน เช่น บุตร คนใช้ เป็นต้น ทำให้ไม่พอใจหรือ ?”

“ไม่”

“ท่านอยากอะไรหรือ ?”

เขาอยากบอกว่า อยากกินขนมเบื้อง แต่กลัวเสียทรัพย์ จึงทำเฉยเสีย
เมื่อภรรยาอ่อนหวานถามหนักเข้า จึงบอกว่า

“ฉันอยากกินขนมเบื้อง”

ภรรยาของเขาหัวเราะ เห็นเป็นขบขัน ที่เศรษฐีมีทรัพย์ถึง ๘๐ โกฏิ
(๘๐๐ ล้าน) แต่ต้องป่วย เพราะอยากกินขนมเบื้องซึ่งคนจน ๆ ก็กินได้

“เท่านั้นเองหรือ” ภรรยาถาม

“ก็เท่านั้น”

“ทำไมคุณไม่บอกฉัน เอาเถอะ ฉันจะทำขนมเบื้องให้พอแจกคน
ทั้งนิคม”

เศรษฐีทะเล่สิ่งพรวดขึ้นหนึ่งด้วยความตกใจ และกล่าว

“ไร้สาระ เรื่องอะไรจะต้องไปเลี้ยงเขา เขาทำงานเพื่อตัวเขาเอง ก็
ต้องกินของตนเอง”

“ถ้ากระนั้นฉันจะทำให้พอแจกคนในตรอกนี้”

“อย่าเลยแม่คุณ ใคร ๆ รวมทั้งฉันด้วยรู้แล้วว่าเธอรวยมีทรัพย์มาก”

“ถ้าอย่างนั้น ขอทำให้พอกินกันทั้งเรือน”

“ฉันรู้มานานแล้วว่า เธอจะอภัยภัยกว้างขวางนัก” เศรษฐีประชด

“ถ้าอย่างนั้น ขอทำให้พอแก่ลูกเมีย”

“โอ๊ย อย่าเขี้ยว พวกลูก ๆ ไม่จำเป็นต้องกินขนมเบื้องหรอก”

“ถ้าอย่างนั้น จะทอดให้พอแก่เรา ๒ คน”

เศรษฐีหนึ่งไปครู่หนึ่ง ในที่สุดกล่าวว่า

“เรอกินขนมเบื้องเป็นด้วยหรือ”

ภรรยาหัวเราะพลางกล่าวว่า

“ถ้าอย่างนั้นจะทอดีให้พอคุณรับประทานคนเดียว”

“เออ อย่างนั้นซี” เศรษฐีว่า “แต่เธอจะทอดีที่ไหนล่ะ”

“ก็ห้องครัวของเรามี ทอดีในห้องครัวซี คุณก็”

“ไม่ได้ ทอดีที่นั่นคนเดียวคนอื่นรู้เข้า ก็จะต้องอยากกินด้วย ไม่ได้ เอาการนี้ดีกว่า เธอเลือกข้าวสารหัก ๆ อย่าว้าว้าวสารดี เต่า นม เนยใส น้ำผึ้ง น้ำอ้อย อย่างละนิดอย่างละหน่อย ขึ้นไปบนชั้นที่ ๗ แล้วทอดีที่นั่น ฉันจะนั่งกินคนเดียว”

ภรรยาให้ทาสถือเอาเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการทำขนมเบื้องขึ้นไปที่บนชั้นที่ ๗ เศรษฐีตามขึ้นไป ปิดประตูใส่ลิ้มตั้งแต่ประตูแรกเรื่อยขึ้นไป ภรรยาของเขาติดไฟเริมทอดขนมเบื้อง

วันนั้นพระศาสดาทรงตรวจดูอุปนิสัยของเวไนยสัตว์เวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโสดาปัตติผลของเศรษฐีและภรรยา แล้วตรัสเรียกพระมหาโมคคัลลานะมาแต่เช้า แล้วให้พระมหาโมคคัลลานะไปชักจูงเศรษฐี โกลิเยะที่สักกรนิคม พระองค์และพระ ๕๐๐ จักคอยเสวยขนมเบื้องอยู่ที่วัดเชตวัน พระมหาโมคคัลลานะไปที่นั่นด้วยฤทธิ ไปยืนอยู่ที่หน้าต่างของเศรษฐี

โกลิเยะเหลือบมาเห็นก็ตกใจ พิมพ์ว่า “เราอุตส่าห์ขึ้นมาทอดขนมถึงชั้นที่ ๗ ก็เพราะกลัวบุคคลประเภทนี้ แล้วก็หิลิกไม่พ่น” จึงพูดออกไปว่า

“สมณะ ท่านอยู่ทำไมในอากาศนอกหน้าต่าง แม้จะจงกรมอยู่ในอากาศก็จะได้อะไร”

พระเถระจงกรมกลับไป-มาอยู่ในอากาศ เศรษฐีกล่าวอีกว่า “ท่านจงกรมจะได้อะไร ต่อให้นั่งสมาธิบัลลังก์บนอากาศก็จะได้อะไร” พระเถระได้นั่งสมาธิบัลลังก์ เศรษฐีกล่าวว่า “แม้ยังหวนควันก็ไม่ได้อะไร” พระ

เถระบังหวนควัน เศรษฐีไม่กล้ากล่าวว่า “แม่ท่านให้ไฟลุกขึ้นก็จะไม่ได้อะไร” เพราะกลัวไฟไหม้ปราสาท คิดว่า “สมณะนี่คงทำจริง ไม่ได้คงไม่ไปแน่ เราควรรีให้สักหน่อยหนึ่ง” ดังนี้แล้วกล่าวกับภรรยาว่า “จงทอดขนมขึ้นเล็ก ๆ ให้เขาลักขึ้นหนึ่ง”

ภรรยาหยอดแป้งลงในกระทะเพียงนิดเดียว แต่ขนมกลับกลายเป็นขึ้นใหญ่พองขึ้นเต็มถาด เศรษฐีเห็นแล้วคิดว่าคงจักหีบแป้งมากไป จึงตักแป้งด้วยมุกทัพพีเองที่เดียว ขนมกลับใหญ่กว่าขึ้นก่อนเสียอีก เขาเกิดเบื่อหน่าย จึงให้ภรรยาหีบขนมลักขึ้นหนึ่งในกระทะเข้าให้พระไป เมื่อภรรยาหีบปรากฏว่า ขนมในกระทะติดกันหมดแยกไม่ออก นางจึงบอกสามี คราวนี้สองสามีภรรยาก็ช่วยกันดึงขนมจนเหนือท่อมตัวก็ไม่ออก ความทิวหายไป เขาจึงกล่าวกับภรรยา เขาหมดทิวแล้ว มอบให้สมณะไปเถิด นางฉวยกระทะเข้าได้ นำขนมถวายพระเถระ

พระมหาโมคคัลลานะแสดงธรรมให้ฟัง มีพรรณนาถึงคุณพระรัตนตรัย และแสดงถึงอานิสงส์แห่งทานเป็นต้นให้แจ่มแจ้ง เหมือนบุคคลมองเห็นดวงจันทร์ในท้องฟ้า เศรษฐีและภรรยาเลื่อมใส นิมนต์ท่านฉันอาหารบนบัลลังก์ของตน แต่พระเถระกล่าวว่า บัดนี้พระศาสดาและภิกษุจำนวน ๕๐๐ คอยเสวยอยู่ที่เชตวันาราม เมืองสาวัตถี หากท่านเศรษฐีต้องการเฝ้าพระศาสดาก็ให้ภรรยาถือขนมไปเถิด จักนำไปเฝ้าพระศาสดา

“ท่านผู้เจริญ ระยะเวลาไกลอย่างนี้จะไปให้ทันเวลาได้อย่างไร”

“ข้อนั้นเป็นหน้าที่ของอาตมาภาพ” พระเถระตอบแล้วท่านก็นำ เศรษฐีและภรรยาไปด้วยฤทธิ์ของตน เสมือนหนึ่งว่า เศรษฐีลงจากปราสาท แล้วถึงวัดเชตวัน

ขนมเพียงกระทะเดียวเลี้ยงพระถึง ๕๐๐ เศษก็ไม่หมด ให้คนในวัดกินอีก ก็ไม่หมด พระศาสดารับสั่งให้ทิ้งขนมที่เหลือ ที่ใกล้ซุ้มประตูวัดเชตวันนั่นเอง สถานที่ตรงนั้นเรียกกันต่อมาว่า “เงื่อมขนมเบื้อง”

พระศาสดาตรัสสอนโมทนาให้เศรษฐีและภรรยาดำรงอยู่ในโสดาปัตติผลแล้ว หลังจากนั้นเศรษฐีได้สละทรัพย์เป็นอันมาก ออกจำแนกแจกทานบำเพ็ญกุศลสาธารณประโยชน์ ทำทรัพย์อันไม่มีสาระให้มีสาระ

เย็นวันนั้นภิกษุทั้งหลายสนทนากัน พรรณนาถึงอาณาภาพของพระมหาโมคคัลลานะ พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัสสรรเสริญพระเถระว่า ธรรมดาภิกษุผู้ฝึกอบรมตระกูล ควรเป็นเช่นพระโมคคัลลานะ ไม่กระทบศรัทธาและโภคะของสกุล ให้สกุลรู้คุณพระรัตนตรัยและอานิสงส์แห่งทานเป็นต้น เหมือนนมรไม้ให้ดอกไม้ชอกช้ำ ต้มแต่น้ำหวาน ดังนี้แล้วตรัสว่า “ยถาปิ ภมโร ปุบุผิ” เป็นอาทิ ซึ่งแปลว่า “เหมือนนมรไม้ไม่ทำดอก สีและกลิ่นของดอกไม้ให้เสียหายชอกช้ำ เขยแต่เกสรแล้วบินไปฉันใด มุนี้คือ ผู้รู้ ผู้สงบ เทียวไปในบ้าน ไม่กระทบศรัทธาและโภคะของเขาฉันนั้น”

คำว่า **ภมร** ในพระคาถานี้ ท่านหมายเอาสัตว์ที่อาศัยเกสรดอกไม้ ทำน้ำหวานทุกชนิด เช่น แมลงผึ้ง เป็นต้น สัตว์เหล่านั้น เมื่อต้องการน้ำหวานจากเกสรดอกไม้ ก็บินไปดื่มรสหวานจนพอความต้องการ แล้วคาบเอารสที่ต้องการไปสะสมไว้เป็นน้ำผึ้ง ไม่ทำสี กลิ่น และกลิ่นฐานของดอกไม้ให้เสียหรือชอกช้ำ

พระผู้เข้าสู่สกุลของชาวบ้าน ก็ควรทำตนเช่นภมรนั้น คือไม่ทำศรัทธาและโภคะของชาวบ้านให้เสื่อม

ทำอย่างไรเรียกว่าทำศรัทธาให้เสื่อม ตอบว่า ไม่ตั้งตนอยู่ในความบริสุทธิ์เยี่ยงสมณะที่ดี ไม่สำรวมกาย วาจา ใจ ด้วยดี มีความมักมากในลาภ ไม่รู้จักประมาณในการรับปัจจัย และในการบริโภคปัจจัย เป็นผู้คะนองกายวาจา เมื่อชาวบ้านเห็นอาการอย่างนี้ ศรัทธาก็ถอย ไม่ถอยเพียงแต่ในสมณะเช่นนั้น แต่ทำให้เขาลดความมั่นคงในพระรัตนตรัยอีกด้วย

พระไม่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ ๑ หญิงเสเพล ๑ ชายไม่มีศีลจะ ๑ ท่านว่าไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ เพราะจะนำความเดือดร้อนมาให้

ผู้ประพาศติตรงกันข้าม ชื่อว่าทำศรัทธาของชาวบ้านให้เจริญ

ส่วนอาการกระทบโรคะ ทำโรคะให้เสื่อมนั้น คือ การทำหุศีลของพระ โรคะที่ชาวบ้านถวายแก่พระหุศีลย่อมไม่มีผลมาก เหมือนหว่านพืชในนาแล้ว โรคะย่อมเสื่อมไปเปล่า ไม่มีผลเท่าที่ควร

ส่วนการเข้าสู่สกุลของพระผู้มีศีล ชื่อว่าทำโรคะของทายกให้เจริญ เพราะทานอันเขาหว่านลงแล้วในท่านผู้มีศีล ย่อมมีผลงอกงาม เหมือนพืชอันหว่านลงแล้วในนาดี

พระดีย่อมไม่เบียดเบียนชาวบ้านดังกล่าวมานี้

อรรถกถาทักขิณวิภังคสูตรเล่าว่าพราหมณ์คนหนึ่งถวายทานอุทิศผู้ตาย แต่ให้แก่ภิกษุหุศีลรูปหนึ่งถึง ๓ ครั้ง ในครั้งที่ ๓ อมมนุษย์ (ผู้ที่พราหมณ์นั้นทำบุญอุทิศให้) ร้องขึ้นว่า “ผู้หุศีลปล้นฉัน” แต่ในเวลาทีพราหมณ์นั้นทำบุญถวายแก่ภิกษุผู้มีศีลรูปหนึ่ง ผลของทานก็ถึงแก่อมมนุษย์นั้น

๕

มายา (เจ้าเล่ห์)

มายา แปลได้หลายอย่าง แปลว่าขนบธรรมเนียมประเพณีก็ได้ เช่น คำว่า ขัตติยมายา แปลว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือแบบอย่างของกษัตริย์ มีเรื่องเล่าไว้ในอรรถกถาธรรมบท ภาค ๒ หน้า ๕ ว่า พระมารดาของ พระเจ้าอุเทนเคยถูกนกยักษ์ (หัตถิลิงคสกุลโณ) เชี่ยวเอาไป ขณะที่ทรงห่ม ผ้ากัมพลสีแดงผืนแดงอยู่ ด้วยเข้าใจว่าเป็นชิ้นเนื้อ มาถึงต้นไม้ใหญ่ในป่า เมื่อวางไว้บนคาคบไม้แล้ว ขณะที่นกเหยี่ยวดูมาทางพระนางได้ปรบมือ และทำเสียงดังขึ้น นกตกใจกลัวบินหนีไป พระนางได้คลอดพระเจ้าอุเทน ในรุ่งอรุณของวันนั้น

ตอนเช้าดาบสคนหนึ่งมาหาผลไม้ที่ตกและกระดุกที่สัตว์ที่นกกิน เนื้อแล้วทิ้งไว้ ได้ยินเสียงเด็กร้องอยู่บนต้นไม้ ท่านถามว่าเป็นใคร พระนางตอบว่าเป็นหญิงมนุษย์ ท่านดาบสให้นางลงมา พระนางตอบว่าเกรงว่าชาติ กำเนิดจะระคนกัน (ชาติสัสมเภท) ดาบสถามว่าท่านเป็นใคร พระนางตอบว่า เป็นกษัตริย์ ดาบสบอกว่าท่านก็เป็นกษัตริย์เหมือนกัน ท่านสละราชสมบัติ ออกบวช

“ถ้าอย่างนั้น ขอท่านจงกล่าว ขัตติยมายา” พระนางกล่าว

ท่านดาบสได้กล่าวขัตติยมายาถูกต้อง พระนางเพื่อจึงลงมา พระนางคือ มารดาของพระเจ้าอุเทน แห่งนครโกสัมพี

มายา แปลว่า ความงาม ก็ได้ ตัวอย่างเช่น พระนามของพระพุทธมารดา คือ มหามายาเทวี แปลว่า พระนางผู้มีความงามมาก หรือมีความงามเป็นเลิศ

แต่มายาที่เป็นมลทินใจ ซึ่งจะกล่าวถึงในที่นี้ หมายถึง ความเจ้าเล่ห์ คือไม่จริงใจ ความจริงอย่างหนึ่ง แสดงออกอีกอย่างหนึ่ง เช่น ไม่ได้รักเขา แต่แสดงอาการว่ารักเขา ไม่ได้ปวดหัวตัวร้อน แต่แสดงอาการว่าเป็นปวดหัวตัวร้อน ไม่มีศีลธรรม ไม่สงบ แต่แสดงอาการว่ามีศีลธรรมเหลือเกิน สงบเหลือเกิน

๑. นกยางเจ้าเล่ห์

ในบึงใหญ่แห่งหนึ่งมีปลาอยู่มาก ปีหนึ่งฝนแล้ง น้ำในบึงแห้งขอดลงไปทุกที จนพวกปลาพากันวิตกว่า น้ำจะแห้งหมด ไม่ทันฝนใหม่มา จึงปรึกษากันว่าจะทำอะไรดี บังเอิญมีนกยางตัวหนึ่งมายืนหลับตาดูอยู่ริมบึง ปลาทั้งหลายเห็นผิวดังเกต เพราะธรรมชาติที่เคยเห็น เห็นแต่นกยางที่เหี่ยวเดินย่องหาปลา พวกปลาได้สังเกตมาหลายวัน เห็นนกยางยืนหลับตา ไม่สนใจไยดีกับปลาเล็กปลาน้อยที่แหวะเวียนมาริมฝั่ง เพื่อดูพฤติกรรมประหลาดของมัน ครั้งนั้นปลากลุ่มหนึ่งถามขึ้นว่า นกยางมายืนหลับตาดูทำไมที่นี้ พวกเราสังเกตเห็นหลายวันมาแล้ว

“ฉันเหนื่อยเหลือเกิน” นกยางตอบ

“ท่านไปทำอะไรมา” ปลาถาม

“ชนปลาจากบึงโน้นไปไว้ที่ทะเลสาบ บึงโน้นน้ำแห้งมากกว่าบึงนี้ ฉันต้องลำเลียงปลาจนไม่มีเวลาจำศีลภาวนา พอว่างหน่อยก็ต้องรีบมายืนหลับตายุริมบึงนี้ เพราะพวกเจ้าไม่รบกวนฉัน”

ข่าวนี้แพร่ไปในสังคมปลาอย่างรวดเร็ว ปลาซึ่งเดือดร้อนอยู่แล้วก็ ชุมนุมกัน ส่งตัวแทนมาขอความช่วยเหลือจากนกยาง ขอให้ช่วยชนพวก ตนไปไว้ที่ทะเลสาบบ้าง ทีแรก ๆ นกยางปฏิเสธเพื่อไว้เชิง ในที่สุดก็ยอมรับว่าจะชนปลาไปไว้ที่ทะเลสาบ เพราะทนดูความเดือดร้อนของปลาไม่ได้ ด้วย อุบายนี้ นกยางได้ชนเอาปลาไปกินเสียมากต่อมาก

นี่คืออาการเจ้าเล่ห์ของนกยาง

๒. ดาบสเจ้าเล่ห์

ดาบสผู้หนึ่งเป็นที่รักเลื่อมใสของพราหมณ์ตระกูลหนึ่ง พราหมณ์ ได้เชิญดาบสฉันอาหารที่บ้านของตนเป็นประจำ ต่อมาพราหมณ์ได้ทองมา จำนวนหนึ่ง (ทองลิ้ม) จะเก็บไว้ที่บ้านก็เกรงอันตรายจากโจร จึงได้นำไป ฝากดาบสไว้ ชุดหลุมฝังไว้ใกล้อาคารของดาบสนั้น ขอร้องให้ท่านช่วย ดูแลด้วย ดาบสก็รับปากด้วยดี

ต่อมาโลกเจตนาเกิดขึ้นแก่ดาบส เขาคิดว่าทองจำนวนนี้ สามารถ เป็นเครื่องเลี้ยงชีพได้อย่างสบาย จึงขโมยทองของพราหมณ์อุปัฏฐาก เก็บ รวมไว้เฝ้าอาคารอย่างดีแล้วเช้าวันรุ่งขึ้นไปฉันอาหารที่บ้านพราหมณ์ตามปกติ ฉันเสร็จแล้วก็ลากลับ อีกครู่หนึ่งต่อมา ดาบสเดินกลับมาแยงเรือนพราหมณ์ อีก เมื่อพราหมณ์ถามถึงธูระที่กลับมาจึงกล่าวว่า

“เมื่ออาตมาเดินออกไปจากบ้านท่าน เส้นหญ้าแห้งเส้นหนึ่ง หล่น ลงจากชายคาเรือนของท่านติดอยู่ที่ชฎา อาตมาเพิ่งเห็นจึงเอามาคืน ธรรมดา นักพรตยอมไม่ถือเอาของที่เจ้าของยังไม่ให้แม้แต่เส้นหญ้า”

พราหมณ์ได้ฟังดังนั้นเลื่อมใสเพิ่มขึ้นอีก กล่าวว่า “โอ พระคุณเจ้าของเรามีคุณน้าอัศจรรย์จริง”

เมื่อดาบสกลับไปแล้ว มีพราหมณ์หนุ่มผู้หนึ่ง ซึ่งมาซื้อของที่ร้าน ได้เห็นเหตุการณ์ที่ดาบสนั้นเอาเส้นหญ้ามาคืน เห็นเป็นเรื่องพิศวงเกิด จึงถามเจ้าของร้าน คือ พราหมณ์ผู้เป็นอุปฐากว่า ได้ฝากอะไรไว้กับดาบสนั้นบ้างหรือ เมื่อพราหมณ์ตอบว่าได้ฝากทองไว้ เขาจึงบอกให้พราหมณ์รีบไปดู เขาเชื่อว่าดาบสคงขโมยทองไปเสียแล้ว

พราหมณ์รีบไปดูที่ฝังทองไว้ ปรากฏมีรอยขุด รอยกลบ เมื่อรื้อดินดูก็ประจักษ์ว่าทองหายไปหมดแล้ว แต่ยังตามทัน ทองไม่หาย

อาการของดาบสนั้นเข้าลักษณะเจ้าเล่ห์เหมือนกัน

เคยเห็นพระบางรูปเคร่งจนเกินเหตุ เคร่งเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่แอบตีตัวใหญ่ ๆ ไม่ถือ ทำเพื่อหลอกลวงประชาชนให้เข้าใจว่า ความชั่วเล็กน้อยอย่างนี้ท่านยังไม่ทำ ท่านจะทำความชั่วใหญ่ ๆ ได้อย่างไร อาบัติเพียงทุกกฏ ทุพภาสิต ท่านยังไม่ยอมลวง ท่านจะลวงอาบัติปาราชิก สังฆาติเสสได้อย่างไรอย่างนี้เรียกว่า เครื่องอาบัติเล็กเพื่อปกปิดอาบัติใหญ่ เจ้าเล่ห์เหมือนกัน

ในอรรถกถาธรรมบทได้เล่าเรื่องพระบางรูปทำนั้งหลับตาสมาธิอยู่ตามทางที่มนุษย์เดินไปมา บางรูปกวาดวัดเฉพาะเวลาที่กำหนดไว้ว่าชาวบ้านจะมาไหว้เจดีย์หรือฟังธรรม เพื่อให้ชาวบ้านเห็นว่าวัดนี้สะอาดเพราะอาศัยพระคุณเจ้ารูปนี้เท่านั้น

ยังมีอาการอื่น ๆ อีกมากที่แสดงถึงความเจ้าเล่ห์แสนกลของคนพรรณาน่าสนใจไม่หมดสิ้น ขอยุติเพียงว่า อาการที่ไม่จริงใจ ตนก็รู้อยู่ว่าไม่จริงใจ เจตนาในการหลอกลวงผู้อื่นให้หลงผิด

๓. ฤๅษีตีเหยี้ย

ใกล้อาศรมฤๅษีมีเหยี้ยตัวหนึ่งอาศัยอยู่ มันจะออกมาจากโพรงไม้หรือรูของมัน มาทำความเคารพฤๅษีทุกวัน ต่อมาวันหนึ่งฤๅษีไปได้เครื่องแกงมาจากบ้านผู้มีอุปการะ เมื่อได้เครื่องแกงมาแล้วก็อยากกินเหยี้ย จึงตั้งใจว่าเมื่อเหยี้ยมาทำความเคารพ จะปาด้วยท่อนไม้ให้ตายทันที จึงเอาท่อนไม้แอบไว้ข้างหลัง นั่งทำที่เป็นหลับตาทภาวนา แต่คอยหรือตามองเหยี้ยอยู่เรื่อย พอเหยี้ยมาทำความเคารพ เห็นฤๅษีนั่งทำผิดปกติกว่าทุกวัน จึงระวังตัวเป็นพิเศษ ฤๅษีกะว่าพอดีแล้วจึงปาไม้มุ่งหมายให้ถูกทีเดียวตาย เนื่องจากเหยี้ยระวังอยู่แล้ว จึงหลบทันหนีลงรูไป เมื่อลงรูแล้วมันยังโผล่ขึ้นมาด่าฤๅษีเสียอีกว่า เกลี้ยงแต่ภายนอก ส่วนภายในรกรุ่งรังเหมือนขี้ม้า มันจะไปให้ไกลแสนไกลไม่ขอพบฤๅษีอย่างนี้อีกเสียแรงหลงเคารพนับถือมานาน

ตามปกติคนเราเมื่อจะด่าใครแรง ๆ ก็ด่าว่า “เหยี้ย” ใครถูกด่าว่า เหยี้ยก็เจ็บนักเจ็บหนาแล้ว ฤๅษีคนนี้ถูกเหยี้ยด่าเสียอีก ลองคิดดูว่าจะเลวขนาดไหน เลวขนาดเหยี้ยท่อนไม้ไหวต้องด่าเอา

เหตุเกิดของมายาคือ การดูหมิ่นผู้อื่น คิดว่าเขาไม่รู้เท่าตัว พร้อมกันนั้นก็เป็นการดูหมิ่นตัวเอง ลบเกียรติศักดิ์ของตัวเองไปด้วย

วิธีละมายาก็คือ การไม่ดูหมิ่นผู้อื่น ให้เกียรติผู้อื่น พร้อมทั้งรักเกียรติศักดิ์ของตัวเอง สอนตัวเองไว้เสมอ ๆ ว่า “เรื่องอย่างนั้นเราทำไม่ได้” ผู้สูงอายุควรเว้นมายาให้ได้ ควรเป็นผู้ซื่อตรง

๖

มักอวดหรือไ้อวด (สาไทย)

คนซีโอหรือมักอวดมักไม่ค่อยมีดีจริง คนไ้อวดเรื่องใดก็มักจะมีคุณสมบัติอย่างนั้นอยู่น้อย หรืออาจไม่มีเลย ส่วนคนมีดีจริงกลับพอใจปกปิดคุณสมบัติของตน ไม่อยากอวดให้ใครรู้ กระทบกไม่ไฟที่มีน้ำอยู่เต็ม ลมพัดไม่ดับ รวมไปถึงหลายกระทบก หัวเดินก็ไม่ดับ แต่กระทบกเปล่า ลมพัดก็ดับ รวมไปถึงช่วยกันแล้วหัวเดินกระทบกเสียงดังจนใด คนมีคุณสมบัติเต็มในตนยอมไม่ไ้อวด ใครล่อให้อวดก็ไม่ค่อยอวด จะพูดถึงความดีหรือคุณสมบัติของตนบ้างก็เมื่อถูกถาม และพูดเพื่อประโยชน์แก่ผู้ฟังอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงพระคุณสมบัติบางอย่างของพระองค์ เพื่อให้พระสาวกถือเป็นทิวฐานุคติดำเนินตาม ไม่ใช่เพื่อไ้อวด เพราะพระองค์ไม่มีสาไทยแล้ว เราจะเห็นว่าเจตนาในการพูดสำคัญที่สุดในเรื่องนี้ คำพูดอย่างเดียวกัน คนหนึ่งพูดไม่เป็นสาไทย ถ้าไม่มีเจตนาในการไ้อวด อีกคนหนึ่งพูดเป็นสาไทย ถ้ามีเจตนาในการไ้อวด

คนมักอวดก็เพราะเข้าใจว่าตนยังด้อย ยังมีปมที่เกรงคนอื่นจะดูหมิ่นจึงรีบอวดเสียก่อน ดังนั้น ถ้าเราสังเกตจะเห็นว่าคนที่อวดมักอวดมาก็คือคนจน คนอวดรู้ก็คือคนไม่มีความรู้อะไรจริงจัง คนอวดดีคือคนที่มีความดีน้อย

คนอวดใหญ่อวดโตก็คือพวกลูกจ้อกเขา ส่วนคนที่มั่งมีจริงไม่ค่อยอยากพูดถึงสมบัติของตน คนมีความรู้จริงกลับไม่อยากจะให้ใครรู้ว่าตนรู้ คนใหญ่จริงกลับอ่อนน้อมต่อมตน นักประพันธ์ใหญ่กลับไม่อยากจะให้ใครรู้ว่าตนเป็นนักประพันธ์

ความโอ้อวดเป็นมลทินใจอย่างหนึ่งที่ทำให้คนให้เสerahมอง น่าเกลียดน่าชัง ยิ่งโอ้อวดมาก ยิ่งน่าเกลียดมาก ไม่เป็นมงคลแก่ตน ความที่กลัวว่าคนอื่นจะไม่รู้ว่าตนเป็นอย่างนั้นอย่างนี้จึงต้องอวด อวดแล้วคนฟังก็ยิ้มเยาะลับหลัง ต่อหน้าเขาอาจเออออไป พอให้คนซื่ออวดไม้ต่อไปจนหมดไส้หมดพุง ลงท้ายก็เป็นอันตรายแก่ตนเอง ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำบางที่คนอื่นไม่อยากจะฟัง เพราะรู้ว่าต้องมานั่งฟังความเท็จ

มีบุคคลบางคนบางพวกที่อยากได้ดี แต่ไม่ปรารถนาทำความดีด้วยตนเอง จึงเที่ยวหยาบฉวยเอาความดีที่ผู้อื่นทำว่าตนทำ เขาเป็นคนมายา (เจ้าเล่ห์) และสาไถย (โอ้อวด) เป็นคนต่ำทราม

บางคนทำดีเหมือนปิดทองหลังพระ บางคนทำดีเพื่อเอาหน้าแบบ “ผักชีโรยหน้า” เรื่องทำนองนี้มีได้มีอยู่เพียงในหมู่ฆราวาสเท่านั้น แม้ในหมู่สงฆ์ก็มีเหมือนกัน เรื่องต่อไปนี้เป็นอุทาหรณ์

คราวหนึ่งพระมหากัสสปเถระอยู่ที่กุฎิในป่าเขตเมืองราชคฤห์ ครั้งนั้นภิกษุหนุ่ม ๒ รูปเป็นอุปัฏฐาก (ผู้ปฏิบัติ) พระเถระ

ในภิกษุหนุ่ม ๒ รูปนั้น รูปหนึ่งเป็นผู้ว่าง่าย ซื่อตรง มีความสุจริตใจ ตั้งใจปฏิบัติพระเถระด้วยดี อีกรูปหนึ่งเป็นผู้ว่ายาก คดโกง ทำดีเพื่อเอาหน้า ตัวอย่างเช่น เมื่อภิกษุผู้ซื่อตรงตั้งน้ำบ้วนปาก น้ำล้างหน้าไว้ให้พระเถระเรียบร้อยแล้ว ภิกษุผู้ว่ายากและไม่ซื่อจะเข้าไปเรียนท่านว่า น้ำบ้วนปากน้ำล้างหน้า กระทบตั้งไว้เรียบร้อยแล้ว ขอนิมนต์ท่านไปบ้วนปากล้างหน้าเถิด

เมื่อภิกษุผู้ว่าง่ายลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ปัดกวาดบริเวณกุฏิให้สะอาดเรียบร้อย พอพระเถระจวนจะออกจากห้อง ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ก็ทำที่เป็นหยิบนั้นฉวยนี้ ประหนึ่งว่าตนเพิ่งกวาดบริเวณเสร็จมาใหม่ ๆ

เหตุการณ์ได้เป็นไปทำนองนี้เสมอจนภิกษุผู้ปฏิบัติเอือมระอาเต็มทน จนอยากจะสอนให้ภิกษุอีกรูปหนึ่งรู้เสียบ้างว่า กิริยาเช่นนั้นเหลวทรามเพียงใด และประสงค์ให้อาการหลอกลวงของเธอ ปรากฏเปิดเผยแก่พระเถระเสียที วันหนึ่งเมื่อจวนได้เวลาอาบน้ำของพระเถระ ภิกษุผู้มีวัตรดีได้ต้มน้ำให้เดือดเรียบร้อยแล้ว นำไปเก็บช้อนเสีย ตั้งน้ำใหม่ประมาณครึ่งกระบวยไว้บนเตา

ภิกษุผู้ว่ายากตื่นขึ้นเห็นไอน้ำพวยพุ่งขึ้นจากภาชนะน้ำ รีบเข้าไปหาพระเถระ เรียนท่านว่าขอนิมนต์สร้งน้ำเถิด กระผมต้มน้ำไว้เดือดเรียบร้อยแล้ว

พระมหากัสสปเถระจึงเดินออกมาพร้อมกับภิกษุนั้น เข้าไปในซุ้มน้ำเพื่อจะสร้งน้ำ แต่ไม่เห็นน้ำ ท่านจึงถามว่าน้ำอยู่ที่ไหน ๆ ภิกษุผู้ว่ายากเอาระบายตกลงไปในภาชนะน้ำ จึงรู้ว่ามีน้ำเพียงติดกันภาชนะเท่านั้น ตักไม่ติดกระบายเสียด้วยซ้ำไป เธอจึงยืนงอ้ออึ้งอยู่ ส่วนภิกษุผู้มีวัตรดีซึ่งเอาน้ำช้อนไว้หลังซุ้มน้ำ นำน้ำออกมาผสมให้พระเถระอาบ ภิกษุผู้ว่ายากได้นามตั้งแต่วันนั้นมาว่า อุพุงกั้ททะ (แปลว่าเสียงกระบาย)

ในเวลาเย็น เมื่อภิกษุนั้นมาหาท่านในเวลาบารุง ท่านได้ให้โอวาทเป็นเชิงเตือนสติว่า **ธรรมดาสมณะควรเป็นคนพูดจริง ไม่ควรพูดว่าทำในสิ่งที่ตนไม่ได้ทำ ไม่ควรพูดว่ารู้ในสิ่งที่ตนไม่รู้ การพูดเท็จทั้ง ๆ ที่รู้ (สัมปชานมุสาวาท) เป็นความต่ำทรามของสมณะ เป็นกรรมอันลามกของสมณะ** เพราะฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เธอจงอย่าทำอย่างที่เคยทำมาแล้วอีก

ภิกษุนั้นโกรธพระเถระมากวันรุ่งขึ้นไม่ยอมไปบิณฑบาตกับพระเถระ ปลีกไปเพียงลำพังตนรูปเดียว ส่วนพระเถระไปกับภิกษุผู้มีวัตรดี

ภิกษุผู้ว่ายากนั้นไปยังตระกูลอุปัฏฐากของพระเถระ เมื่อชาวบ้านถามว่าพระคุณเจ้าข้า พระเถระทำไมไม่มา พระรูปนั้นบอกว่าพระเถระไม่สบาย เขาถามว่าพระเถระควรได้ฉันอะไรจึงจะดี พระรูปนั้นจึงบอกชื่ออาหารที่ตนชอบหลายอย่าง ชาวบ้านก็จัดถวาย แต่พระรูปนั้นหาได้นำไปถวายพระเถระไม่ นำไปฉันเสียเอง

วันรุ่งขึ้นพระเถระไปยังตระกูลนั้น ชาวบ้านถามท่านว่า พระคุณเจ้าไม่สบายเป็นอะไรไปหรือ ได้ทราบว่เมื่อวานนี้ท่านนั่งอยู่ในวิหาร (ที่อยู่) เก่านั้นไม่ได้ออกไปไหนเลย พวกกระผมได้ส่งอาหารไปถวายกับภิกษุชื่อโธนั้น (ระบุชื่อ) พระคุณเจ้าได้ฉันแล้วหรือ

พระเถระนิ่งเสีย ไม่ยอมตอบคำถามนั้น แม้ชาวบ้านจะถามหลายครั้งท่านก็ไม่ยอมพูด ฉันอาหารเสร็จแล้วรีบกลับไปสู่ที่อยู่ ตอนเย็นได้พูดกับภิกษุนั้น (อุปัฏฐาก) ว่า “เธอประพฤตินาจารย์เห็นปานนี้ยอมไม่สมควร เธอขอของฉันจากสกุลโน้น บอกเขาว่าขอมาเพื่อเราผู้ไม่สบาย แต่ความจริงเธอขอเพื่อขบฉันเอง เป็นการหลอกลวงเลี้ยงชีพ ไม่สมควรแก่สมณะ เธออย่าประพฤตินาจารย์เช่นนี้อีก”

ภิกษุเสียงกระบายโกรธแค้น ผูกอาฆาตในพระเถระ ด้วยเพียงเท่านี้เธอผูกใจเจ็บว่า “เมื่อวานนี้พระเถระทะเลาะกับเราเพราะเรื่องน้ำอาบ วันนี้ทำนอดกลิ่นไม่ได้ ดูเราเพียงเรื่องบริโภคข้าวก้อนหนึ่งในเรือนแห่งอุปัฏฐากของท่าน ท่านควรจะได้รู้ฤทธิ์ของเราเสียบ้าง”

วันรุ่งขึ้น ตอนเช้าเมื่อพระเถระออกไปบิณฑบาตในละแวกบ้านแล้ว ภิกษุเสียงกระบายนั้นเอาค้อนทุบภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ เสียสิ้น เอาไฟเผา กุฎีแล้วหนีไป

ภิกษุนั้นมีชีวิตอยู่อย่างเปรต ผ่าฝอยมดกัดเคี้ยว ทำกาลกิริยาแล้วไปบังเกิดในอเวจีมหานรก อนาคตกิริยาของภิกษุนั้นคือกระฉ่อนไปในมหาชน

ต่อมาภิกษุพวกหนึ่งจากราชคฤห์มาสู่นครสาวัตถีเพื่อเฝ้าพระคาสดา พระพุทธองค์ตรัสถามว่า ใครเป็นอาจารย์ให้โอวาทสั่งสอนในที่นั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลว่าพระมหากัสสป จึงตรัสถามว่า กัสสปะสบายดีอยู่หรือ ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องราวทั้งปวง ที่เกี่ยวกับภิกษุเลี้ยงกระบวยให้ทรงทราบ พระคาสดาตรัสว่า “การเที่ยวไปผู้เดียวของกัสสปะ ประเสริฐกว่า การสมาคมด้วยคนพาลเช่นภิกษุนั้น เพราะคุณความเป็นสหายไม่มีในคนพาล” ดังนี้แล้วตรัสว่า ภิกษุนั้นทำลายกฏีในชาตินี้เท่าหนักก็หาไม่ แม้ในชาติก่อนก็เคยทำมาแล้วเหมือนกัน ทรงเล่าว่า

ในอดีตกาล นกขมินตัวหนึ่งทำรังอยู่เป็นที่พอใจของตน อาศัยอยู่ในหิมวันตประเทศ วันหนึ่งในวิสาขมาส เมื่อฝนตกหนัก มีธารน้ำไม่ขาดสาย วานรตัวหนึ่งถูกความหนาวบีบคั้น นั่งกัดพินอยู่ นกขมินเห็นดังนั้นจึงทักทายขึ้นว่า

“วานร ดูศิระะและมือเท้าของท่านคล้ายมนุษย์ แต่ทำไมหนอท่านจึงไม่มีรังไม่มีเรือนอย่างมนุษย์”

ลิงได้ยินดังนั้นจึงกล่าวตอบไปว่า

“นกขมินตัวน้อยเอ๋ย ศิระะ มือและเท้าของเรามีอยู่ ละม้ายคล้ายของมนุษย์ก็จริง แต่ปัญญาได้อันเป็นสิ่งประเสริฐในหมู่มนุษย์ ปัญญา นั้นของเราไม่มี”

เพื่อต้องการเตือนวานรนั้น นกขมินจึงกล่าวขึ้นว่า

“ผู้มีจิตใจไม่มั่นคง ใจเบา มีปรกติประทุษร้ายมิตร มีศีลไม่ยั่งยืน ย่อมไม่มีความสะอาด วานร ท่านจงละทิ้งปรกติวิสัยเดิมของท่านเสีย แล้วจงสร้างอานุกาภาพของตนขึ้น ท่านจงสร้างกระท่อมไว้เป็นเครื่องป้องกันลมหนาวเถิด”

วานรคิดว่านกขมินตัวนี้อวดดีสั่งสอนเรา ดูหมิ่นเราว่าไม่มีที่อยู่

ตัวมันมีรังอยู่ไม่ถูกฝน เราจักทำลายมันและรังมันเสีย คิดดังนี้แล้ว กระโดดจับนกขมิ้น แต่นกขมิ้นไวกว่าจึงบินไปเสีย ลิงจึงทำลายรังนกขมิ้น เสียสิ้นเชิง

พระคาสดาตรัสสรุปว่า ลิงในครั้งนั้นคือภิกษุผู้เฝាកฎีในครั้งนั้น ส่วน นกขมิ้นคือพระองค์เอง

ข้อสังเกต

๑. คนที่ดีแต่เอาหน้า ไม่ทำความดีจริงและไม่มีดีจริง ลักแต่ทำให้ คนอื่นเข้าใจว่าตนเป็นเช่นนั้น ดีย่อมแตกในไม่ช้า ส่วนคนทำดีจริง มีแต่ดีจริงแม้จะไม่ออกหน้า ไม่แสดงตนว่าเป็นผู้ได้ทำความดีเช่นนั้น ๆ แต่คน ใกล้ชิดย่อมเห็น และจะมองเขาด้วยความนิยมยกย่อง เกียรติคุณที่เขาได้ ย่อมยั่งยืน ในทางโลก คนที่ได้ดี มีตำแหน่งสูงขึ้นเพราะการประจบเจ้านาย ก็มีเหมือนกัน แต่มักเป็นไปชั่วครู่ชั่วคราว พอเปลี่ยนเจ้านาย ฐานะของเขาก็ต้องเปลี่ยนไปด้วย แต่คนได้ดีเพราะความสามารถของตนเอง ย่อมได้รับความ นิยมยกย่องทุกกาลทุกสมัย แม้ใครไม่เลียงเขา เขาก็มีความสามารถ ที่จะเลี้ยงตนได้ ทรัพย์ที่ได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงอันสุจริตนั้น ก่อให้เกิดความ ภาคภูมิใจ ไม่จิตจางง่ายและไม่วิบัติวิบัติ (ความเดือดร้อนใจเพราะรู้สึกว่าได้ประกอบกรรมชั่ว)

๒. พระมหากัสสปะ โดยตัวท่านเอง ท่านเป็นผู้มีความซื่อตรง อย่างยิ่ง และโอวาทศิษย์ให้เป็นผู้ซื่อตรง ไม่กล่าวเท็จทั้งรู้ การพูดเท็จเป็น สิ่งที่สมณะควรเว้นให้ขาด พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนที่มีปกติพูดเท็จจะไม่ ทำบาปอย่างอื่นเป็นไม่มี” เพราะฉะนั้น บุคคลควรเป็นผู้ซื่อตรง โดยเฉพาะ สมณะ ยิ่งจำต้องมีความซื่อตรง เว้นความเท็จทั้งปวง ทั้งทางกายและทาง วาจา เท็จทางวาจานั้นเข้าใจกันแล้วโดยมาก ส่วนเท็จทางกายคือการมี กิริยาหลอกลวง

๓. เมื่อภิกษุเสียงกระบายไปหลอกเอาอาหารของชาวบ้านไปฉัน แล้ววันรุ่งขึ้นชาวบ้านถามพระมหากัสสป ท่านนิ่งเสียไม่ยอมตอบนั้น เป็นความรอบคอบของพระผู้ใหญ่ว่าไม่ตำหนิศิษย์ของตนให้ชาวบ้านฟัง ศิษย์ของตนจะชั่วช้าเลวทรามอย่างไรก็ค่อยมาตักเตือน ดีเถียนกันเฉพาะหน้า เรื่องที่ท่านพระมหากัสสปกระทำนี้ น่าจะเป็นตัวอย่างอันดีของพระ ที่ชอบเล่าเรื่องความเลวของพระด้วยกันให้ชาวบ้านฟังบางท่านเป็นถึงเจ้าอาวาสแล้วยังเที่ยวนำความบกพร่องความไม่ดีของพระรูปนั้นรูปนี้ในวัดของตน ไปเล่าให้ชาวบ้านฟัง ความประสงค์ของท่านก็เพื่อให้ชาวบ้านเห็นความดีของตัวเองว่า มิได้เป็นอย่างไรพระที่ท่านกำลังดีเถียนอยู่ แต่ถ้ามองแง่หนึ่งเขาก็จะว่า “สมภารไม่ดี หลวงซีจึ่งสกปรก” เป็นการประจานตัวเองได้เหมือนกัน

๔. ภิกษุเสียงกระบายเป็นพระพาลโดยแท้ ท่านพระมหากัสสป สอนดี ๆ ก็โกรธ ไม่เพียงโกรธอย่างเดียว ยังทำลายของ เฉากฐิเสียอีกด้วย อย่างนี้ถ้าเป็นฆราวาสทะเลาะกับภรรยา ก็คงจะต้องทุบถั่วยฆามหม้อไหจนหมด แล้วเผาบ้านทิ้ง ใช้ไม่ได้เลย ใครไปได้พ้อบ้านอย่างนั้นก็นับว่าเวรมาก

๕. ศีรษะ มือ เท้าของลิงคล้ายมนุษย์ แต่มันไม่มีปัญญาอย่างมนุษย์ มันจึงทำอะไรไม่ได้อย่างมนุษย์ อย่างกล่าวถึงลิงกับคนเลย แม้คนด้วยกัน มีอวัยวะเหมือนกันทุกอย่าง ก็ยังมีปัญญาที่แตกต่างกันมาก ท่านว่า ร่างกายมือเท้าแม้เหมือนกัน แต่ถ้าระดับปัญญาต่างกันมาก ฐานะของคนที่ ย่อมจะแตกต่างกัน ช้างมีกำลังหลายเท่าของมนุษย์ แต่มันก็ทำได้เพียงลาก ชูงที่มนุษย์จัดแจงให้มันลากไป คนที่มีกำลังกายมากจึงสู้คนมีกำลังปัญญา มากไม่ได้ คนมีกำลังกายมากย่อมต้องยอมเป็นลูกน้องของผู้มีกำลังปัญญา ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า

“ปัญญา หิ เสฏฐา กุสลา วทนต์

ปัญญาแลท่านผู้ฉลาดกล่าวว่าประเสริฐที่สุด

นภขตตราชาวิวิ ตารกาน์
เหมือนดวงจันทร์เป็นราชาแห่งหมู่ดาว
สีลั สิริฌจาปี สตณฺจ ฌมุโม
ศีล สิริ และธรรมของลัตบุรุษ
อหฺวยิกา ปณฺณวโต ภวนฺติ
ย่อมตามหลังผู้มีปัญญา”

คราวหนึ่งมีผู้ถามพระพุทธเจ้าว่า บัณฑิตเรียกผู้มีชีวิตอย่างไรว่า เป็นชีวิตอันประเสริฐ พระองค์ตรัสตอบว่า

“ปณฺณาชิวํ ชีวิตมฺหาญฺ เสฏฺฐจํ บัณฑิต เรียกผู้มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาว่า เป็นชีวิตอันประเสริฐที่สุด”

หลักธรรมแก่สาโย

หลักธรรมสำหรับแก้ความโอ้อวดก็คือ ความอ่อนน้อมถ่อมตน และความมกน้อย

ความอ่อนน้อมถ่อมตนนั้นในมงคลสูตรใช้คำว่า นินาโต ถือเอาความว่าไม่เย่อหยิ่งจองหอง ไม่ทะนงตน ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น ไม่เป็นผู้กระด้าง เพราะชาติสกุล เพราะยศ เพราะทรัพย์ หรือเพราะวิชาความรู้ รู้สึกตน เหมือนผ้าเก่าสำหรับเช็ดธุลี (ไม่มีความสำคัญอะไรนักหนา) เหมือนโคเขาหักเหมือนอสรพิษถูกถอนเขี้ยวออกแล้ว เป็นผู้มีวาจาอ่อนหวาน นุ่มนวล มีวาจน่ารัก น่าชื่นใจ ใครได้เข้าไปใกล้รู้สึกชุ่มเย็นเป็นสุข ไม่รำคาญหูรำคาญตา

จะทำความดีอะไร ก็มีใช้ทำเพื่อจะอวดตนหรืออวดความดี แต่ทำเพราะเห็นว่าเป็นความดี และเพื่อละโทษในตน มลทินในใจ อันก่อความเดือดร้อนแก่ตนอยู่เนื่อง ๆ ไม่ใช่เพื่อจะอวดใคร แม้มีดีแล้วท่านก็ไม่ให้อวดสำหรับภิกษุในพระพุทธศาสนา ท่านปรับโทษเป็นอาบัติปาจิตตีย์ แก่ภิกษุ

ผู้อดอุตริมนุสสรธรรม (ฉาน สมาธิ สมาบัติ มรรค ผล) แก่กฤหัสถ์หรือ
แม้แต่แก่สามเณร สามเณรี แม้จะมีคุณเช่นนั้นอยู่จริงในตน ถ้าไม่มีคุณ
เช่นนั้น ท่านปรับโทษเป็นอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุทีเดียว
ความไอ้อวดมีโทษในทางธรรมถึงปานนี้ ผู้เป็นบัณฑิตจึงไม่นิยมอวดตน

ที่ต้องอวดตนเพราะอะไร เพราะกลัวคนเขาไม่สนใจตน หรือ
เพราะกลัวว่าเขาจะไม่รู้ว่าตนมีดีอะไร จึงต้องอวด **“ความอยากให้เขาสนใจ
นั่นแหละ คือ นรกของคนดี ความต้องสนใจผู้อื่นเรื่อยไป ดูเหมือนจะ
เป็นเปรตชนิดหนึ่ง มากกว่าเป็นครูบาอาจารย์ที่มีเกียรติ”** (พุทธทาสภิกขุ
ในหนังสือภาพชีวิต ๘๐ ปี พุทธทาส หน้า ๑๘๗)

คนชอบอวดตน ไอ้อวด มักมีลักษณะอีก ๒ อย่าง ตามมา คือ ยก
ตน (อวดตักกัสนะ) และข่มผู้อื่น (ปรังวัมภนะ) เพราะถ้าไม่ข่มผู้อื่นก็ยก
ตนไม่ถนัด สำหรับคนประเภทนี้ การกล่าวถึงความดีของผู้อื่นเป็นเรื่องยาก
การติเตียนผู้อื่นเป็นเรื่องง่าย การตำหนิตนเองเป็นเรื่องยาก การยกย่อง
ตนเองเป็นเรื่องง่าย แต่สำหรับคนดีจะมีลักษณะตรงกันข้ามทีเดียว ท่าน
ยอมให้ปัญญาพิจารณาอย่างแยบคายแล้ว ติคนที่ควรติ (รวมทั้งตนเองด้วย)
ยกย่องคนที่ควรยกย่อง

สาไถยเป็นมลทินของใจ สร้างบุคลิกภาพที่ไม่ดีแก่ผู้สั่งสม เสพคุ่น
เมื่ออยากจะดีก็ไม่เข้าใจถึงดีจริง ๆ คอยพะวงอยู่แต่ว่าจะดีก็เมื่อมีคนชม
จะชั่วก็ต่อเมื่อมีคนติ เพราะมีพรรคณะของใจอยู่เช่นนี้ จึงต้องอวดเพื่อจะ
ให้เขาชม เมื่อเขาไม่ชม ก็รีบสรุปว่า “ทำดีไม่มีใครเห็น ไม่ได้ดี” เขา
ร้อนรอนกระวนกระวายอยู่เสมอ ไม่สงบ ไม่เย็นใจ

คนมักอวดทำงานให้เสียหายก็มาก โดยที่แม้สิ่งที่ตนไม่สามารถ
แต่อวดว่าสามารถและรับทำการงานนั้น เมื่อผลงานออกมาไม่ดีก็เพ่งโทษ
คนอื่นต่อไป หาได้ตำหนิตัวเองไม่ เพราะความที่ตนเป็นคนไม่ซื่อตรงแม้
ต่อตนเอง ไม่ต้องกล่าวถึงต่อผู้อื่น

เพราะอยากจะทำให้อวดจึงร้อนอยู่ข้างใน ทำดีด้วยความกระวนกระวายใจ ส่วนที่ชั่วก็อยากจะปิดไว้ จึงเกิดร้อนทั้ง ๒ ขั้ว คือ ทั้งชั่วดีและชั่วชั่ว ทางธรรมนั้น ชั่วทำนให้เปิด ดีทำนให้ปิดไว้ ปล่อยให้คนเขารู้เอง ชั่วให้เปิดนั้น ตัวอย่างเช่น ภิกษุต้องอาบัติใดแล้วทำนไม่ให้ปิดไว้ ให้เปิดเพียงกับภิกษุด้วยกัน เรียกว่า **ปลงอาบัติ** (เฉพาะอาบัติที่ปลงได้ ส่วนอาบัติที่ปลงไม่ได้ ก็ต้องทำโดยวิธีอื่นซึ่งมีรายละเอียดมาก ไม่น่ามากกล่าวในที่นี้)

เกี่ยวกับเรื่องทำดีแล้วอยากให้อวดเพื่อให้เห็นๆ ท่านเล่าเรื่องเป็นตัวอย่างไว้บ้างเหมือนกัน เช่นเรื่อง เถรตีไม้กวาด (เขียนว่า เถนหรือเถรก็ไม่แน่ใจ เถนแปลว่าขโมย ส่วนเถรแปลว่าพระที่บวชนาน ๑๐ พรรษา ล่วงแล้ว ๕ พรรษาขึ้นไปแต่ยังไม่ถึง ๑๐ เรียกอนุเถร)

พระบวชหลายพรรษารูปหนึ่งกวาดลานวัด เลือกกวาดเฉพาะที่คนผ่านไปมา เพื่อให้เขาเห็นว่าลานวัดที่สะอาดเพราะใคร ถ้าใครไม่เห็นหรือเห็นแต่ไม่เหลียวมาดู ก็เอาไม้กวาดกระแทกพื้นให้มีเสียงดัง ถ้าถึงอย่างนั้นแล้วเขายังไม่เหลียวมาดู ก็จะมีคนตาอยู่ในใจว่าคนอะไรหูหนวกตาบอด

อันที่จริงการที่ได้กวาดลานวัด ย่อมได้อานิสงส์อยู่ในตัวแล้ว คือ (๑) วัดสะอาด (๒) ใต้ออกกำลังกาย (๓) จิตใจของผู้ทำย่อมผ่องใส (๔) ใครมาเห็นความสะอาดก็สบายใจ

เท่านี้ก็จำเป็นการเพียงพอแล้ว สำหรับผู้ทำความดีเพื่อความดี ไม่ต้องการจะอวดใคร **อนึ่ง ถ้าทำความดีอะไรแล้วได้รับคำชมบ่อย ๆ จริงอยู่ทางโลกถือว่าเป็นกำลังใจ แต่เมื่อพิจารณาในทางธรรมแล้ว ถ้าไม่ระวังใจให้ดี ย่อมหลงไปตามคำชมนั้น ทำให้ติดใจ อยากได้คำชมอยู่เรื่อยไป ถึงกับมัวเมาในคำสรรเสริญ หลงตัวเองไปก็มี กลายเป็นอันตรายแก่ความสงบ** ถ้าเป็นบรรพชิตก็จะยิ่งสวนทางกับพระพุทธรพจน์ที่ตรัสให้สำเหนียกว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้เราประพฤติมิใช่เพื่อหลอกลวงคน มิใช่เพื่อให้คนบนเพ้อถึง มิใช่เพื่อลาภสักการะและเสียงสรรเสริญ มิใช่เพื่ออวด

อ้างวาทะและมีใช้เพื่อให้คนรู้จัก แต่พรหมจรรย์นี้เราประพฤติเพื่อความ
 สำรวมระวัง (สังวร) เพื่อการละ (ปหานะ) เพื่อคลายความกำหนด (วิราคะ)
 และเพื่อความดับทุกข์ (นิโรธะ)

(พระไตรปิฎก เล่ม ๒๑ ข้อ ๒๕ พรหมจริยสูตร)

และตรัสไว้อีกว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใด เป็นผู้หลอกลวง
 กระด้าง เป็นคนประจบประแจง (ลปา) วางท่าใหญ่โต (สิงคิ) มีมานะจัด
 (อนุหฬา) มีใจไม่มั่นคง ภิกษุเหล่านั้นไม่เชื่อว่านับถือเรา (ไม่ใช่คนของเรา)
 เขาหล่นไปจากพระธรรมวินัย ไม่เจริญงอกงามไปบุปผยในพระธรรมวินัยนี้
 ส่วนภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ไม่หลอกลวง ไม่ประจบ เป็นนักปราชญ์ ไม่กระด้าง
 มีใจมั่นคงดี ภิกษุเหล่านั้นเชื่อว่านับถือเรา ไม่หล่นไปจากพระธรรมวินัย
 ย่อมเจริญงอกงามไปบุปผยในธรรมวินัยนี้”

(พระไตรปิฎก เล่ม ๒๑ ข้อ ๒๖)

ขอให้เรามาช่วยกันอ่อนน้อมถ่อมตนแทนการอวดดี ขอให้เรามา
 ช่วยกันอวดจนแทนการอวดมั่งอวดมี

“ผู้ใดยกตนข่มท่าน อวดวิเศษกว่าผู้อื่น ย่อมต้องประสบความ
 เสียหาย ผู้ใดอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่จองหองลำพองตน ย่อมต้องประสบ
 ความสุขความเจริญ... หากฟ้าจะประทานความเจริญรุ่งเรืองแก่ใคร มักจะ
 ประทานสติปัญญาให้ก่อน เมื่อมีสติปัญญาแล้ว คนเจ้าอารมณ์ก็จะ
 เปลี่ยนเป็นคนควบคุมอารมณ์ได้ คนที่อวดดีก็กลายเป็นคนที่ถ่อมตนได้
 เมื่อพัฒนาตนเองได้แล้วฟ้าย่อมประทานบุญวาสนามาให้... การทำความดี
 ต้องเริ่มที่ใจ มุ่งแก้ไขตนเองเสียก่อน เช่น การอ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่งไม่ต้อง
 เสียเงินเลย... ความถ่อมตนทำให้มีโอกาสที่จะได้รับการอบรมสั่งสอนจาก

ท่านผู้รู้ ได้รับประโยชน์จากท่านเหล่านั้นไม่จบสิ้น.. คนที่ยกตนข่มท่าน ถือดี
อวดเบ่งนั้น แม้จะได้ดิบได้ดีก็ไม่ยั่งยืน... ความปรารถนาของมนุษย์เปรียบ
ประดุจรากแก้วของต้นไม้ เมื่อหยั่งลึกลงดินแล้ว ต้นไม้ก็จะมีกิ่งก้านไพศาล
ออกดอกออกผลตามฤดูกาล รากแก้วของมนุษย์ก็คือ ความอ่อนน้อมถ่อม
ตน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ เราจะต้องยึดมั่นในคุณธรรมข้อนี้
ถ่อมตนไว้เสมอ ให้ความสะดวกแก่ผู้อื่น เมื่อไม่ทำให้ผู้อื่นสะเทือนใจ
เพราะความอวดดีของเราแล้ว ฟ้าดินย่อมประทับใจในความดีของเรา... ตั้ง
ความปรารถนาไว้ดูจากรากของต้นไม้ แน่วแน่ที่จะทำความดีไม่ทอดย
สั่งสมความดีงามให้ได้ทุก ๆ วัน ลดความถือดีอวดดีให้หมดสิ้นไป”

(บางตอนจากหนังสือโศวาท ๔ ของท่านเสถียรญาณ
(ตอนที่ว่าด้วยความถ่อมตน) โดยเจ้าจันทร์ อัครพรหม)

หลักธรรมสำหรับแก้ความโอ้อวด (สาไทย) อีกอย่างหนึ่งคือ ความ
มักน้อย ซึ่งมีคุณานุคุณเป็นอันมาก โปรดดูพระพุทธรพจน์ต่อไปนี้

“ความมักมากเป็นเหตุให้อุศลธรรมเกิดขึ้น ให้อุศลธรรมเสื่อมไป
ส่วนความมักน้อยเป็นเหตุให้อุศลธรรมเกิดขึ้น อกุศลธรรมเสื่อมไป”

อภ. เอก.๒๐/๑๔/๖๓-๖๔

ความมักมากนั้น ท่านไขความว่ามหาโลภ คือ ความโลภจัด หนัก
กว่าความไม่สันโดษเสียอีก เพราะความไม่สันโดษท่านใช้คำว่า โลภ เฉย ๆ
ไม่มี “มหา” นำหน้า ท่านลองนึกเอาเองก็ได้ว่า คนโลภจัดมีความกระหาย
อย่างแรงนั้น ย่อมกระเสือกกระสน อย่างไม่คำนึงถึงศีลธรรมหรือผิดชอบ
ชั่วดีแต่ประการใด เมื่อใดความมักมาก (มหิจฉตา) เกิดขึ้น บาปกรรมอื่น ๆ
ก็ตามมา เช่น ความริษยา ความโอ้อวด เล่ห์กระเท่ห์ต่าง ๆ ตลอดถึงการ
ประกาศคุณอันไม่มีอยู่จริง การโกหกหลอกลวงก็ตามมาด้วย เพราะไม่รู้จักพอ

ท่านกล่าวไว้ว่า

“กองไฟย่อมไม่ไหม้ด้วยเชื้อ มหาสมุทรย่อมไม่อ้อมด้วยน้ำฉันใด บุคคลผู้มักมากก็ฉันนั้นจะให้ปัจจัยเท่าไร ๆ ก็หาพอใจไม่”

(อคคิกขนโธ สมุทโท จ มหิจฺโฆ วาปิ ปุคฺคโล สกฺเขณ ปจฺจเย เทน โโต ตโยเปเต อตฺตปิยา)

ส่วน**ความมักน้อย** (อัปปิจจตา) นั้นมีลักษณะตรงกันข้ามกับความมักมาก อัปปิจจตานี้ หากแปลตามตัวอักษรก็แปลว่า ความเป็นผู้มีความปรารถนาน้อย คือต้องการแต่น้อย

ในอรรถกถา ท่านจำแนกบุคคลผู้ปรารถนาน้อยไว้ ๔ อย่างคือ

๑. ผู้ปรารถนาน้อยในปัจจุบัน ๔ (ปัจจยอัปปิจโฆ)
๒. ผู้ปรารถนาน้อยในจุดคงคคุณ (ตุตฺตงคอัปปิจโฆ)
๓. ผู้ปรารถนาน้อยในปริยัติ (ปริยัตตอัปปิจโฆ)
๔. ผู้ปรารถนาน้อยในธรรมที่บรรลุ (อธฺคิมอัปปิจโฆ)

ในประการแรก **ผู้ปรารถนาน้อยในปัจจุบัน ๔** นั้น ท่านสอนให้รู้กำลังของผู้ให้ (ทายก) รู้กำลังของไทยธรรม และรู้กำลังของตน

อธิบายต่อไปว่า แม้ไทยธรรมคือของที่เขาจะให้ก็มีมาก แต่ทายกต้องการจะให้แต่น้อย ก็พึงรับแต่น้อย อย่างนี้เรียกว่า รู้กำลังของทายก

ไทยธรรมมีน้อย แต่ทายกต้องการให้มาก ก็พึงรับแต่น้อย อย่างนี้เรียกว่า รู้กำลังของไทยธรรม

ไทยธรรมก็มีมาก ทายกก็ต้องการให้มาก ผู้รับคะเนกำลังและความพอควรแก่ตนแล้ว รับแต่พอประมาณ อย่างนี้เรียกว่า รู้กำลังของตน

ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ หากเป็นคนมักน้อย ไม่ละโมภ ก็เป็นคนน่ารักน่าคบ เป็นคนไม่เห็นแก่ได้

ประกาศที่ ๒ **ผู้ปรารถนา้อยในรุดงคคุณนั้น** ท่านอธิบายว่า ไม่ต้องการให้ใครรู้ว่าตนเป็นผู้สมทานรุดงค์ข้อใดข้อหนึ่ง แปลอีกทีหนึ่งว่า ไม่ต้องการอวด

ท่านเล่าว่า พระเถระชื่อมหากุมารกัสสป เป็นผู้ถือรุดงค์ข้ออยู่ในป่าช้าเป็นวัตร ถือเป็นประจำ ภิกษุอื่น ๆ ลักรูปเดียวกับไม่รู้ว่าเป็นผู้ถือรุดงค์ข้อนี้เพราะท่านปิด^๘

บางครั้งท่านอุทานด้วยความเบิกบานใจในคุณธรรมของท่านว่า

“เราอยู่ในป่าช้าถึง ๖๐ ปี ไม่มีใครรู้จักคนเดียว โอ เราเป็นโสสานิก (ผู้อยู่ในป่าช้า) ชั้นยอด”

มีพระเถระพี่น้องกันอีก ๒ รูป อยู่แยกกัน พระเถระผู้พี่นั้นถือรุดงค์ข้อฉันหนเดียวในวันหนึ่ง (เอกาสนิกังคะ) เมื่อลุกจากอาสนะแล้วใครจะถวายของอีกก็ไม่ฉันอีกแล้วในวันนั้น

วันหนึ่งพระเถระผู้น้องไปหาพี่ นำน้ำอ้อยงบทโยมอุปัฏฐากถวายติดมือไปด้วย ขอร้องให้พี่ชายฉัน บังเอิญเวลานั้นพระพี่ชายฉันเสร็จแล้ว บ้วนปากแล้ว พระพี่ชายจึงปฏิเสธ พระน้องชายถามว่า ท่านถือเอกาสนิกังครุดงค์หรือ

เพียงเท่านี้ ด้วยประสงค์จะปกปิดรุดงค์คุณของตน พระพี่ชายจึงบอกพระน้องชายว่า “เอาน้ำอ้อยงบมาเถิด” ท่านยอมฉันน้ำอ้อยงบนั้น บ้วนปากแล้วอธิษฐานรุดงค์ใหม่

ความจริงท่านถือรุดงค์ข้อนี้มาเป็นเวลาถึง ๕๐ ปีแล้ว และปกปิดเสมอมา

^๘ วิธีปิดไม่ให้ใครรู้ว่าตนอยู่ป่าช้าก็คือ ไปป่าช้าก็ต่อเมื่อคนหลับแล้ว และออกจากป่าช้ากลับวัดเสีย ตั้งแต่เมื่อคนทั้งหลายยังไม่ตื่น - วศ.

ประการที่ ๓ **ปรารถนา้อยในปริยัติ** คือ ไม่ต้องการให้ใครรู้ว่าตนเป็นพหูสูต มีความรู้มาก เช่น พระสาเกตติสสเถระ

เล่ากันว่า ท่านเป็นพหูสูต แต่ไม่ต้องการให้ใครรู้ ใครจะเรียนหรือจะถามอะไรท่าน ท่านก็บอกว่า “ไม่มีเวลา” จนภิกษุทั้งหลายคงจะรำคาญ จึงถามท่านว่า “เมื่อไรท่านจะมีเวลาตายสักที”

ท่านละหม้อคณะไปอยู่ที่ “กณิการวาลิกสมุททวิหาร” (ไม่ทราบอยู่ที่ไหน)^๙ ในพรรษา นั้น ได้ทำอุปัชฌาย์มากแก่พระทั้งปวง ทั้งพระใหม่ พระปูนกลาง และพระเถระ ในวันมหาปวารณาออกพรรษาได้แสดงธรรมเป็นที่จับอกจับใจของพระและชาวบ้านยิ่งนัก

เรื่องทำนองนี้พระพุทธรเจ้าไม่ทรงตำหนิ แล้วแต่อัธยาศัย แต่หากใครมีความรู้แล้วช่วยกันบอกคนอื่นต่อ ๆ ไปก็ดี เป็นประโยชน์ พระพุทธรเจ้าทรงสรรเสริญ ช่วยกันให้ธรรมทาน ซึ่งทรงยกย่องว่าเลิศกว่าทานอื่น ๆ ทั้งปวง

ประการที่ ๔ **ปรารถนา้อยในอริคม** คือ ธรรมที่บรรลุน อธิบายว่า ต้องการปกปิดนั่นเอง เช่นว่า เป็นโสดาบันแล้ว เป็นอรหันต์แล้ว ไม่ต้องการให้ใครรู้ว่าเป็นโสดาบัน เป็นอรหันต์เป็นต้น

มีพระเถระรูปหนึ่งเป็นพระอรหันต์ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช แต่ท่านประพฤติปอนมาก บาตรและจีวรดูคร่ำคร่าราน้อย ในวันฉลองวิหารของพระเจ้าอโศกนั้น ท่านอยู่ในฐานะเป็นสังฆเถระ แต่คนทั้งหลายเห็นท่านคร่ำคร่าเหลือเกิน จึงบอกให้ท่านออกไปข้างนอกเสีย แต่ท่านก็มีความปรารถนาดี อยากสงเคราะห์พระเจ้าอโศก จึงดำดินลงไป ไปผูกเอาตรงที่เขากำลังถวายบิณฑบาตแก่พระสังฆเถระอยู่

ท่านเป็นมหาศีลนสพถึงปานนี้ยังไม่อยากให้ใครรู้ว่าท่านเป็นอรหันต์อย่างนี้เรียกว่ามักน้อยในอริคม

๙ เข้าใจว่าอยู่ในเกาะลังกาหรือซีลอน เพราะอรรถกถาเหล่านี้แต่งในเกาะลังกา เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๐๐๐

ข้าพเจ้าทราบมาว่า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (หม่อมราชวงศ์ชื่น นพวงศ์) สถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร พระองค์ผู้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อยังทรงพระชนม์อยู่ ก็ทรงมีความมักน้อยในความเป็นพระสังฆราช คือ ไม่มีพระประสงค์จะให้ใครรู้ว่าทรงเป็นพระสังฆราช

คนที่ทำความดีอยู่ได้เสมอต้นเสมอปลายก็เพราะเป็นคนมักน้อย หากมักมากแล้ว มักทำไปได้ไม่ตลอด เพราะต้องการแต่จะทำความดีอวดคนอย่างเดียว อะไรที่คนไม่เห็นหรือให้ผลไม่ทันใจ ก็ไม่ยอมทำ แต่คนมักน้อยกลับตรงกันข้าม คือ เมื่อทำความดีก็ไม่ต้องการให้ใครรู้ใครเห็น ส่วนผลจะได้หรือไม่ได้ก็ไม่เดือดร้อน พอใจอยู่แต่ในเรื่องที่ได้ทำความดีเป็น กลุ่มบุคคลที่มุ่งทำแต่เหตุดี ส่วนผลนั้น ปล่อยให้เหตุเป็นสิ่งที่บันดาลให้เป็นไป และผลดีนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องตกถึงเราผู้ทำเสมอไป จะตกถึงใครก็ได้ พอใจทั้งนั้น

๗

การพูดปด (มุสาวาท)

การพูดปด (มุสาวาท) คือ เจตนาที่จะกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ไม่ใช่ไม่รู้ ไม่ใช่เข้าใจผิด นอกจากนี้ยังมีทนสาบาน เช่น สาบานว่าจะพูดจริง แต่รู้อยู่ว่าไม่ได้พูดจริง ทำเล่ห์กระเท่ห์ เช่น อวดอ้างความขลัง คักดีสิทธิ มารยา เจ้าเล่ห์ แสดงกิริยาอาการให้คนอื่นเห็นผิดจากที่เป็นจริง ทำเลศ พูดมุสาแบบเล่นสำนวน เช่น ยืนอยู่ เห็นคนวิ่งมา เมื่อมีผู้มาถาม ก็รีบย้ายที่ยืน แล้วบอกว่ายืนอยู่ตรงนี้ไม่เห็น เสริมความต่อเติมให้มากกว่าจริง อาศัยเค้ามูลเดิม พวกสรรพคุณยาครอบจักรวาลก็ดี เครื่องรางของขลัง เวทมนตร์คาถา อันพรณนาสรรพคุณเสียจนล้นเกินเหตุ เพื่อการขายก็ดี อยู่ในพวกเสริมความ อำนาจ มุสา อาศัยเค้าความเดิมเหมือนกัน แต่ตัดข้อความที่ตนไม่ต้องการอันจะเสียประโยชน์ตน หรืออันจะทำให้ตนเสียหายออกเสีย

พูดด้วยวาจาหรือแสดงกิริยาอาการเพื่อให้ผู้อื่นเชื่อ เขาจะเชื่อหรือไม่ก็ตาม เป็นมุสาวาท มุสาวาทมีโทษมาก เมื่อห้กรานประโยชน์ของท่านมาก เช่น เป็นพยานเท็จในศาล ใส่ความท่าน หลอกหลวงเอาทรัพย์ของผู้อื่น ยิ่งกล่าวมุสาต่อท่านผู้มีคุณธรรมสูงยิ่งมีโทษมาก เจตนารุนแรง ความ

พยายามมากก็จะมีโทษมาก รวมความว่ามุสาวาทมีโทษมากเพราะ

๑. หักรานประโยชน์ของท่านมาก หรือผู้นั้นมีคุณมาก อย่างไม่อย่างหนึ่งหรือทั้ง ๒ อย่าง

๒. เจตนารุนแรง

๓. ความพยายามมาก

โทษที่เห็นได้ในปัจจุบันคือ ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ มีกิริยาท่าทางไม่น่าวางใจ จิตใจไม่มั่นคง

มุสาวาทมีองค์ ๔ คือ ๑. เรื่องไม่จริง ๒. คิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน ๓. พยายาม ๔. ผู้อื่นรู้เรื่องนั้น เมื่อครบองค์ ๔ แล้วคือขาด

คำพูดอีกชนิดหนึ่งจัดเข้าในมุสาวาทเหมือนกัน แม้เบื้องต้นจะไม่ตั้งใจพูดเท็จ ทางวินัยท่านเรียกปฏิสสวะ แปลว่า รับคำแล้วไม่ทำตามที่ได้รับ ถ้าเป็นพระท่านปรับอาบัติทุกกฏ แปลว่าไม่ดี ไม่งาม รวมเรียกว่า ปฏิสสวะทุกกฏ แปลว่า เป็นอาบัติทุกกฏเพราะรับคำ มีตัวอย่างเช่น

(๑) ผิดสัญญา ที่ให้ไว้ว่าจะทำอย่างนั้น ๆ ต่อมาฝ้ายใดฝ้ายหนึ่งบิดพลิ้วเสีย

(๒) เสียสัตย์ ให้สัตย์กับผู้ใดผู้หนึ่งไว้ว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ให้แล้วไม่ทำ เสียสัตย์นี้เป็นการพูดฝ้ายเดียว ไม่เหมือนการทำสัญญาซึ่งต้องทำทั้ง ๒ ฝ้าย ผู้ทำผิดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วให้ทัศนัยกับท่านไว้ว่าจะไม่ทำเช่นนั้นอีก เพราะท่านกรุณาไม่เอาโทษแล้ว ต่อมากลับประพฤตินั้นอีก นี่ก็อยู่ในลักษณะเสียสัตย์เหมือนกัน

ผลที่ออกมาทำให้สูญเสียความเชื่อถือว่าวางใจ นานเข้าจะไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ แต่มีข้อยกเว้นบ้างเหมือนกัน เช่น รับปากเขาไว้ว่าจะไม่ทำอย่างหนึ่ง แต่ต่อมาพิจารณาเห็นว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นโทษ เช่น รับปากว่าจะไปปล้น หรือฆ่าคน หรือนัดไปตีมสุธาด้วยกันให้เมาเต็มที่ ไม่เมาไม่

เลิกเช่นนี้ งดเว้นเสียไม่ไปทำตามสัญญา แม้จะเสียสัตย์แต่ก็ได้คุณมากกว่าได้โทษ จึงควรเลิก เพราะเสียน้อยกว่าเสียมาก

อีกอย่างหนึ่ง พูดไม่จริง แต่มุ่งประโยชน์แก่ผู้ที่เราพูดด้วย เพื่อให้เขาสบายใจ หรือเพื่อให้เขาไม่ต้องทะเลาะกัน เลี่ยงเสียไม่บอกความจริงเช่นนี้ แม้จะเป็นมุสาวาท แต่ได้คุณมากกว่าได้โทษ ท่านยอมให้ทำเหมือนกัน คือถึงคราวจำเป็นยอมเสียศีล เพื่อได้ธรรม เป็นการยอมเสียน้อยกว่าเสียมากเหมือนกัน มีตัวอย่างเรื่องหมอบลอบใจคนไข้ ญาติต้องการให้ญาติผู้แตกแยกแล้วกลับสามัคคีคืนดีกัน เป็นต้น คำเช่นนี้ทางจริยศาสตร์ท่านเรียกว่า Prima facie duty เห็นว่าควรทำ เป็นการเลือกทำให้เหมาะสมเป็นเรื่อง ๆ ไป

ถ้อยคำที่ใช้กันพอเป็นธรรมเนียมของสังคม เช่น ขอแสดงความยินดีด้วย (ในเรื่องที่น่ายินดี) ขอแสดงความเสียใจด้วย (ในเรื่องที่เขาเสียใจ) แม้ใจจริง ๆ ของเรามีได้เป็นเช่นนั้น แต่ท่านไม่จัดเป็นมุสาวาท คำลงท้ายจดหมายที่แสดงความสุภาพอ่อนน้อมก็เหมือนกัน เช่น ขอแสดงความนับถืออย่างสูง ด้วยความเคารพอย่างยิ่ง เป็นต้น

การเขียนนิยาย เล่านิทานคติ เช่น ซาดกเรื่องสัตว์พูดกับคน สัตว์พูดกับสัตว์ ผู้เขียนมุ่งคติธรรม ไม่ได้มุ่งให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังถือเอาเป็นจริงตามนั้นแต่มีคติธรรมสอนใจแฝงอยู่เป็นประโยชน์

ความเข้าใจผิดแล้วพูดไปตามที่เข้าใจ เช่น วันเสาร์เข้าใจผิดว่าเป็นวันอาทิตย์ แม้ผู้ฟังจะเชื่อ แต่ไม่เป็นมุสาวาท แต่ความเข้าใจผิดนี้เมื่อรู้ภายหลังว่าสิ่งที่ถูกคืออะไรแล้วควรรีบบอกคืนเสีย เพื่อมิให้ผู้ฟังถือเอาผิดยั่งยืนต่อไป ตัวอย่างผู้สอนธรรมบอกผู้ฟังผิดไป พอรู้ภายหลังควรรีบบอกคืนบอกสิ่งที่ถูกให้ใหม่ มิฉะนั้นผู้เรียนผู้ฟังจะถือเอาสิ่งที่ผิดเป็นสิ่งถูกยั่งยืนสืบไป

มีเรื่องเล่าไว้ (ดูเหมือนจะเป็นพระทางฝ่ายมหายาน ถ้าจำไม่ผิด) ท่านบอกลูกศิษย์ไว้อย่างหนึ่งบนภูเขา แล้วท่านลงจากเขา ตอนเย็นพักอยู่เชิงเขา ตอนดึกท่านระลึกได้ว่าสิ่งที่ท่านบอกไว้นั้นผิดไป ท่านจึงปีนขึ้นภูเขา ตอนดึก ท่านกลางทิมะอันหนาวเหน็บ ศิษย์ทราบเรื่องทีอาจารย์อุตสาห์ปีนขึ้นมาพบตอนดึกแล้ว เรียนท่านด้วยความเคารพว่า

“ที่จริงท่านอาจารย์ค่อยบอกพรุ่งนี้เช้าก็ได้”

“ใครจะรู้ว่าฉันจะมีชีวิตอยู่ถึงพรุ่งนี้เช้าหรือเปล่า ถ้าเธอถือเอาผิดตามที่ฉันบอก และบอกคนอื่นต่อ ๆ ไป ฉันก็บาปมาก”

การปลั่งปากโดยไม่ตั้งใจก็ไม่จัดเป็นมธุสวาท ต้องการจะพูดอย่างหนึ่ง แต่ปลั่งไปพูดเสียอย่างหนึ่ง ด้วยการไม่ทันระวังหรือความประหม่าก็ตาม

มีเล่าไว้ในอรรถกถาโสมทัตตชาดก ทุกนิบาต พอเป็นตัวอย่างในเรื่องการปลั่งปากนี้ได้ ขอนำมาเล่าไว้ในที่นี้ดังนี้

ความเพียรที่ไร้ปัญญาและความกล้าหาญ

โสมทัตเป็นลูกกตัญญู เมื่อเรียนจบจากสำนักตักกศิลาแล้ว เห็นว่าครอบครัวยังยากจนอยู่ จึงไปสมัครเข้ารับราชการในเมืองพาราณสีเพื่อยกฐานะทางครอบครัวให้ดีขึ้น ได้มีโอกาสทำงานในราชสำนัก

พระเจ้าพรหมทัตทรงโปรดปรานมาก โสมทัตจึงเป็นราชวัลลภ คือเป็นที่โปรดปรานของพระราชินี แต่ครอบครัวยังยากจนอยู่ พ่อแม่ยังทำนหาเลี้ยงชีพเหมือนชาวบ้านที่ยากจนทั่วไป

วันหนึ่งโสมทัตกลับมาเยี่ยมบ้าน พ่อบอกว่าว้าวสำหรับโถนา ๒ ตัว ตายเสีย ๑ ตัวแล้ว ขอให้โสมทัตทูลขอว้าวต่อพระราชสวามี ๑ ตัว

โสมทัตคิดดูรู้สึกสงสารพ่อ แต่ตัวเองเพิ่งเข้าทำงานในราชสำนักไม่นานรู้สึกไม่สะดวกใจที่จะทูลขอ จึงบอกว่า

“เอาอย่างนี้ไหมครับ คือผมจะพาเข้าเฝ้า แต่พ่อต้องทูลขอเอง”

พ่อปลั่งเลก่อนจะพูดว่า “ลูกก็รู้มีใช้หรือว่า พ่อนะพูดกับคนเพียง ๒-๓ คนก็จะแย่อยูแล้ว จะให้ไปทูลพระราชาก็ได้อย่างไร”

“ไม่เป็นไรพ่อ ซ้อมให้คล่องเสียก่อนแล้วค่อยเข้าวัง ซ้อมทั้งกิริยามารยาทในการเข้าเฝ้าและคำกราบทูล” โสมทัดให้กำลังใจพ่อ

พ่อปลั่งเลอยู่ครู่หนึ่งจึงรับคำ “ก็ได้”

โสมทัดพาพ่อไปยังป่าช้าแห่งหนึ่งชื่อ “วีรธัตถัมภกะ” เพื่อซ้อมมารยาทในการเข้าเฝ้าและคำกราบทูล เอาหญ้าทำเป็นพ่อนแล้วสมมติว่าเป็นคือพระราชานี้คือเสนาบดี นี้คือมหาอำมาตย์ พ่อต้องพูดกับพระราชาน้อยๆ กับมหาอำมาตย์และเสนาบดีต้องพูดอย่างนี้ๆ และให้ทูลขอโคสำหรับไถนาว่า

“ข้าแต่มหाराช ข้าพระองค์มีโคอยู่ ๒ ตัวสำหรับไถนา แต่มันตายเสียตัวหนึ่ง ขอพระองค์โปรดประทานตัวที่ ๒ ให้ด้วย”

พราหมณ์บิดาของโสมทัดซ้อมมารยาทในการเข้าเฝ้า และคำกราบทูลด้วยตนเองอยู่เป็นเวลา ๑ ปีเต็มๆ เห็นว่าคล่องดีแล้วจึงบอกลูกชายโสมทัดจึงเตรียมเครื่องราชบรรณาการให้พ่อ แล้วล่องหน้าไปก่อน

พราหมณ์มีกำลังใจด้วยการที่ลูกชายเป็นราชวัลลภอยู่ในราชสำนักพระราชาก็ทรงต้อนรับด้วยความชื่นชมยินดี ตรัสให้ทูลเรื่องที่เข้าเฝ้า

พราหมณ์จึงกราบทูลว่า

“ข้าแต่มหाराช ข้าพระองค์มีโคอยู่ ๒ ตัว สำหรับไถนา แต่มันตายเสียตัวหนึ่ง ขอพระองค์โปรดรับตัวที่ ๒ ไว้ด้วยเถิด พระเจ้าข้า”

พระราชาทรงพระสรวลเบาๆ ตรัสถามซ้ำว่าพราหมณ์พูดอะไรนะ แต่พราหมณ์ก็ทูลเหมือนเดิมถึง ๓ ครั้ง ทรงทราบพราหมณ์กล่าวพลาดไป ต้องการมาขอโค แต่กลับมาถวายโค เพราะความเขลา ความประหม่า

จึงฝันพระพักตร์ไปตรัสกับโสมทนต์ว่า

“โสมทนต์ ที่บ้านเธอคงจะมีโคมากสินะ”

“ถ้าพระองค์จะพระราชทานก็จะมีมากพระเจ้าข้า” โสมทนต์กราบทูล
ทันที

พระราชาทรงพอพระทัยกับคำกราบทูลของโสมทนต์ ดุเดือดพอง
เขลาถึงขนาดนี้ แต่ลูกฉลาดล้ำ ทรงพระราชทานโค ๑๖ ตัว บ้านอยู่อาศัย
รวมทั้งเครื่องตกแต่งบ้าน พระราชทานหมู่บ้านนั้นให้เป็นพรหมไทย^{๑๐} แก่
พรหมมณีน

เมื่อกลับถึงบ้าน โสมทนต์ได้พูดกับพ่อว่า

“พ่อเป็นผู้ไม่ประมาท ทำความเพียรติดต่อก่ออยู่เป็นนิตยที่ป่าช้าวิ
รนต์ถัมภกะถึง ๑ ปีเต็ม แต่พอไปที่ประชุม (กราบทูลพระราช) กลับกล่าว
ให้ผิดพลาดไปจนได้ พ่อครับ เมื่อไม่มีปัญญาแล้ว ความเพียรช่วยอะไรไม่
ได้เลย”

พรหมมณีผู้เป็นบิดาได้ตอบโสมทนต์ว่า “ลูกเอ๋ย ผู้ขอย่อมประสบ ๒
อย่าง คือ ได้กับไม่ได้ การขอมีธรรมดาคืออย่างนี้”

(เรียบเรียงจากอรรถกถาโสมทนต์ชาดก ทุกนิบาต)

สังเกตเพิ่มเติม

ชาดกเล่าไว้ด้วยว่า พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องนี้ เพราะทรงปรารภพระ
โลพูทหายผู้โง่เขลาไม่อาจพูดอะไรให้สำเร็จผลได้ แม้ในท่ามกลางคน ๒-๓ คน
เป็นผู้ประหม่า ครั้นคร้าม คิดจะพูดอย่างหนึ่งกลับพูดเสียอีกอย่างหนึ่ง

อรรถกถาธรรมบทเล่าเพิ่มเติมว่า พระโลพูทหายนั้น เมื่อไปงานของ

๑๐ ที่ดินที่พระราชามอบให้แก่พรหมมณีและยกเว้นไม่ต้องเสียภาษีอากร

ชาวบ้าน ก็กล่าวอนุโมทนาให้สับสนกันไปหมด ถ้อยคำที่ควรกล่าวในงานมงคล เอาไปกล่าวในงานอวมงคล ข้อความที่ควรกล่าวในงานอวมงคล ท่านเอาไปกล่าวในงานมงคล เป็นต้น

ขณะที่ภิกษุทั้งหลายนั่งสนทนาวิจารณ์เรื่องนี้อยู่ พระพุทธเจ้าเสด็จมาตรัสถาม ทราบความแล้ว จึงตรัสโสมมัตตชาดกดังที่เล่ามาแล้ว

ตอนท้ายพระพุทธเจ้าตรัสโทษของผู้ได้สดับน้อยว่า

“คนผู้ได้สดับน้อยเหมือนโคถึก เจริญแต่เนื้อ ส่วนปัญญาหาเจริญไม่”

พระโลพูทายีนั่นชื่อจริง ๆ ของท่านคือ อุทายี แต่เพราะเหตุที่ทำให้เรื่องเหลวไหลเลอะเทอะไว้มาก จึงได้ชื่อเพิ่มขึ้นว่าโลพูทายี (โลพู+อุทายี = โลพูทายี โลพูหรือโลล แปลว่า กลิ้ง โคลง ไหว โลเล ไม่เป็นโล้เป็นพาย)

พระโลพูทายีเป็นพระที่มีเรื่องอันเป็นมูลเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทมากกว่ารูปอื่นท่านชอบทำอะไรแผลง ๆ เหมือนจะเอาเด่นทางเพลงทำนองนั้นแหละ

มีพระพุทธภาชิตอยู่บพหนึ่งว่า

เอกธมมมตีสถส มุสาวาทิสส ชนตุโน
วิตินุณปรโลกสส นตฺถิ ปาปํ อการิยํ

แปลว่า

บุคคลผู้ล่วงธรรมอันเอกเสียแล้ว มีปกติพูดเท็จ มีปรโลกอันข้ามเสียแล้ว จะไม่ทำบาปเป็นไม่มี

อธิบายว่า ธรรมอันเอกในที่นี้ท่านหมายเอาสังขจะ หมายความว่า คนไม่มีสังขจะมักพูดเท็จ ท่านว่าคนใดพูด ๑๐ คำ จะหาจริงสักคำหนึ่งก็ไม่ได้ คนนั้นชื่อว่ามักพูดเท็จ ข้อว่ามีปรโลกอันข้ามเสียแล้วนั้น คือไม่เชื่อ

เรื่องโลกหน้า บุคคลไม่มีสัจจะ มักพูดเท็จ และไม่เชื่อเรื่องโลกหน้า จะไม่ทำบาปเป็นไม่มี

สัจจะในที่นี้ ท่านหมายถึงสัจจวาจา คือ ความจริงทางวาจา หมายถึงความว่าพูดจริง

อย่างไรก็ตาม คำจริงที่นักปราชญ์ท่านสรรเสริญนั้น ต้องเป็นความจริงที่มีประโยชน์ และถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ดังภาษิตของพระวังคีสเถระว่า

สจฺเจ อตฺเต จ ธมฺเม จ อหุ สหฺโต ปตฺติฏฺฐิตา

สัตบุรุษทั้งหลายตั้งอยู่ในสัจจะที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมคือถูกต้อง

ดังนั้น สัจจะที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ใคร และไม่ถูกต้อง แม้จะจริง ปราชญ์ท่านก็ไม่สรรเสริญ

คำเท็จ แต่ผู้พูดมุ่งประโยชน์ และสำเร็จประโยชน์อย่างดีทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟัง ท่านให้อภัย ไม่ถือเป็นบาป ตัวอย่างเช่น หมออาจกล่าวเท็จแก่คนไข้ของตนเอง เพื่อให้คนไข้เสียกำลังใจ เพื่อให้มีกำลังใจ โรคจะไ้ได้หายเร็ว เพราะท่านว่ากำลังใจของคนไข้สำคัญกว่ายา หมอจึงต้องให้กำลังใจแก่คนไข้เสมอ แม้รู้ว่าต้องพูดเท็จบ้างก็ยอม

การพูดเท็จที่มีโทษมากทั้งทางโลกและทางธรรมก็คือ การพูดเท็จที่หักรานประโยชน์ผู้อื่น ใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่น ยกย่องตนเกินความจริง เช่น การอวดอุตริมนุสสรธรรมของภิกษุ ท่านปรับอาบัติถึงปาราชิกลีนสภาพของความเป็นภิกษุ ตัวอย่างเช่น ตนไม่ได้ฌาน วิปัสสนา มรรค ผล นิพพาน แต่อวดต่อชาวบ้านว่าได้คุณธรรมเหล่านั้น ถ้ามีจริงท่านก็ไม่ยอมให้อวดแก่ชาวบ้าน ใครอวดปรับอาบัติปาจิตตีย์ ผู้อวดอุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตน ท่านถือเป็นมหาโจรชั้นยอด (อคฺโค มหาโจโร)

คนสมัยโบราณถือสัจจวาจาเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะกษัตริย์ จึงพูดกันติดปากว่า “กษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ”

คนมักพูดเท็จ คนอื่นขาดความเชื่อถือ พอถึงคราวสำคัญจะต้องพูดจริงขึ้นมาบ้าง คนอื่นก็ไม่เชื่อถือ ได้รับอันตรายเอง อย่างเรื่องหมาป่ากับเด็กเลี้ยงแกะ

ในทางศาสนาท่านว่า สัจจะเป็นคำไม่ตาย ข้อนี้เป็นธรรมเก่า (สัจจ์ เว อมตา วาจา เอส ธมโม สนนตโน) คนพูดจริงนำประโยชน์มาให้ตนและคนทั้งหลาย ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไป อย่างเช่น อธิมุตตกสามเณรผู้ให้สัจจะกับโจรไว้ แล้วก็รักษาสัจจะนั้นมิได้หวั่นไหวในชีวิตของตนและมารดาจนโจรเกิดความเลื่อมใสอีกท่านหนึ่ง คือ มหาสุตโสมบัณฑิตผู้ทรงให้ปฏิญญากับโจรปริสาทแล้วรักษาสัจญานั้น มิได้หวั่นไหวรักษาชีวิตเลย ท่านเหล่านั้นยอมสละชีวิตเพื่อรักษาคำสัตย์ ในที่สุดทำให้โจรปริสาทเลื่อมใสได้

บัณฑิตย่อมถือว่า การนิ่งเสีย ไม่ยอมพูด ประเสริฐกว่าการพูดเท็จ เพื่อห้การานประโยชน์ผู้อื่น เบียดเบียนผู้อื่น

คำสัตย์ท่านถือเป็นคำสุภาษิตอย่างหนึ่ง ดังที่พระศาสดาทรงแสดงไว้ในสุภาสิตสูตร ปัญจกนิบาต^{๑๑} อังคุตตรนิกายว่า

“วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นสุภาษิต คือ (๑) พูดถูกกาล (๒) พูดจริง (๓) พูดไพเราะอ่อนหวาน (๔) พูดมีประโยชน์ (๕) พูดด้วยจิตเมตตา”

ส่วนในสุภาสิตสูตร^{๑๒} ตติยวรรคแห่งสุตตนิบาต ทรงแสดงลักษณะแห่งคำสุภาษิต ๔ คือ (๑) พูดคำดี (๒) พูดเป็นธรรม (๓) พูดคำน่ารักน่าพอใจ (๔) พูดคำสัตย์

๑๑ อังคุตตรนิกาย เล่ม ๒๒/๒๗๑

๑๒ ขุททกนิกาย สุตตนิบาต พระไตรปิฎก เล่ม ๒๕ หน้า ๔๑๑

จะเห็นว่าทั้ง ๒ แห่งขาดคำสัตย์ไม่ได้ เพราะคำสัตย์เป็นลักษณะสำคัญของวาจาสุภาषิต คำเช่นนั้นไม่ทำตนและผู้อื่นให้เดือดร้อน

นักปราชญ์บางท่านกล่าวว่าคนพูดเท็จนั้นเป็นคนลึนคิด คือไม่สามารถเอาความจริงมาพูดได้ เป็นคนขลาดเพราะไม่กล้าพูดความจริง อาจจะมีคนชอบพูดเท็จแย้งว่า คนพูดความจริงต่างหากเล่าเป็นคนลึนคิด เพราะไม่สามารถหาความเท็จมาพูดได้ ธรรมดาความจริงเป็นสิ่งที่อยู่แล้วในชีวิตประจำวัน ไม่ต้องที่ยวแสวงหา แต่ความเท็จจำเป็นต้องเสกสรรปั้นแต่งขึ้น ใครจะพูดความจริงก็พูดได้ทันทีตามที่รู้ที่เห็น เพราะฉะนั้นพวกเด็ก ๆ ก็พูดความจริงได้ แต่คนพูดเท็จเก่งจะต้องเป็นคนฉลาดมาก เพราะสามารถพูดเรื่องไม่จริงให้คนเห็นว่าจริงได้ แต่เป็นฉลาดแกมโกง (cunning)

อย่างไรก็ตาม คนมักพูดเท็จนั้นจะต้องมีความจำต้องจะเท็จไปได้ตลอด คือจะต้องคอยจดคอยจำว่าเคยเท็จไว้อย่างไรบ้าง มิฉะนั้นจะต้องถูกจับได้อย่างแน่นอน เมื่อมีผู้จับได้บอเข้า ความเคารพเชื่อถือในบุคคลนั้นก็หมดไป เหลืออยู่แต่ความรังเกียจเหยียดหยามหัวเราะเยาะเล่น จะพูดจาอะไรจริงจั่งสักครั้งหนึ่ง คนทั้งหลายก็เห็นเป็นเท็จไปอีก ตกลงเสียคนไปทั้งชาติ

ส่วนข้อว่า ผู้มีปรโลกอันข้ามเสียแล้ว คือผู้ไม่เชื่อปรโลก ไม่เชื่อว่าชาติหน้าจะมีจริง ไม่เอาใจใส่ต่อเรื่องชาติหน้า เข้าทำนองว่า “ขอมีความสุขสบายในชาตินี้ ชาติหน้าจะเป็นอย่างไรก็ช่างมัน”

อรรถกถาแห่งพระคานีกล่าวว่ “ผู้มีปรโลกอันปล่อยเสียแล้ว (วิสุตฺตฺวปรโลกสุตฺต)” ติความว่าไม่เอาใจใส่ต่อปรโลกคือโลกหน้า เทียบคำว่าวิสุตฺตฺวสมาจาโร-มีความประพฤดิอันปล่อยแล้ว คือไม่เอาใจใส่ต่อความประพฤดิ ไม่มีมารยาทอันดีงาม ปล่อยกิริยาจากตามสบาย เป็นคำที่พระพุทธเจ้าใช้เรียกพวกนักบวชนอกพระพุทธศาสนาบางพวก เช่น พวกเปลือยกายไว้ผมยาวไม่สะไม่สาง เช็ดอุจจาระด้วยมือ เป็นต้น นักบวชพวกนี้เรียกว่า เป็นผู้มิสมาจารอันปล่อยเสียแล้ว

ฉบับอังกฤษของ ดร.ราธกฤษนั้น แปลคำ “วิดิณฺณปรโลกสฺส” ว่า Scoffs at another world คือเยาะเย้ยหรือหัวเราะเยาะโลกอื่น รวมความว่าไม่เชื่อโลกอื่น ใครเชื่อเข้าคนพวกนั้นก็หัวเราะเยาะเอาว่าเป็นคนโง่ ย่อมเชื่อสิ่งที่มองไม่เห็น ไม่กล้าทำความชั่วบางอย่างเพราะเกรงโทษในปรโลก เป็นการเปิดโอกาสให้คนอื่นเอาไรต์เอาเปรียบ

ในสมัยพระพุทธเจ้าก็คงจะมีนักคิดพวกนี้เหมือนกัน สมัยนี้เรียกนักคิดพวกนี้ว่า “พวกจรวาก= charvaka” เป็นพวกวัตถุนิยม

บรรดาปรัชญาอินเดียยั้น มีจรวากสายเดียวเท่านั้น ที่ได้รับนามว่าเป็นปรัชญาวัตถุนิยม (materialism) ถือว่าวัตถุอย่างเดียวนั้นจริง เรื่องจิตเรื่องวิญญาณเป็นเรื่องเหลวไหล ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ เป็นผลของวัตถุ หมายความว่า มันมีขึ้นเพราะมีกาย จิต หรือวิญญาณนั้น ว่าโดยตัวของมันเองแล้วไม่มี มนุษย์และสัตว์จึงเป็นวัตถุที่ประกอบขึ้นจากธาตุ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เมื่อตายแล้วก็ป็นอันหมดกัน ไม่มีโลกหน้า ไม่มีนรกสวรรค์ ไม่มีนิพพาน

เรื่องการทำบุญให้ทานเป็นเรื่องของคนโง่ถูกหลอกลวงให้ประพฤติดี เพื่อบังเกิดประโยชน์แก่ผู้สอนนั่นเอง เรื่องพระเจ้าต่าง ๆ เป็นเรื่องเพ้อฝันหาสาระอันแท้จริงอะไรไม่ได้ เป็นเรื่องของคนโง่หลอกคนโง่อีกชั้นหนึ่ง

เพราะความเชื่ออย่างนี้ จรวากจึงสอนว่า จงกิน จงดื่ม จงเปลิดเปลิน เสียแต่วันนี้ ความเปลิดเปลินนั่นเองเป็นสาระสำคัญของชีวิต และเชื่อว่าความเปลิดเปลิน^{๑๓} เป็นความดีอันสูงสุดของมนุษย์ คือว่าให้ได้ทำอย่างทีพอใจชีวิตเป็นที่สุดของชีวิตเอง คือไม่มีชีวิตใหม่อีกแล้ว ทำนองเดียวกันที่ฝรั่งบางพวกถือว่า “เราผ่านมาทางนี้เพียงครั้งเดียว” ไม่จำเป็นต้องควบคุมกิเลสตัณหาและสัญชาตญาณต่าง ๆ เพราะมันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่รับช่วงกันมา

๑๓ ทรรศนะของ Hedonism = สุขนิยม

เพราะฉะนั้น จารวากจึงเห็นว่า เมื่อยังมีชีวิตอยู่จงสนุกสนาน เพลิดเพลินให้เต็มที่ มีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย กินอาหารดี แม้จะต้องเป็นหนี้เป็นสินเพราะต้องกินต้องอยู่อย่างดีก็ควรทำ เขามีสุขภาพดีของเขาเองว่า

“ยาวชีวม สุขุมชีเว อิณ กตวา ทธี ปีเว

ภสฺมิ กตสฺส เทหสฺส ปฺนาคมนํ กุโธ

เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็ขออยู่อย่างมีความสุข แม้จะต้องกู้หนี้ยืมสินมา กินก็ยอม (ฟังกู่หนี้ยืมสินนมส้ม^{๑๔}) เพราะเมื่อร่างกายกลายเป็นเถาถ่านแล้วจะกลับมาอีกไม่ได้”

จารวากเห็นว่า ความสุขนั้นแม้จะยังคลุกเคล้าอยู่ด้วยความทุกข์ แต่มันก็เป็นสิ่งดีงามประการเดียวในชีวิตนี้ เพราะฉะนั้นจึงควรจับฉวยเอาไว้ การยอมทนทุกข์ในชาตินี้ เพื่อความสุขในชาติหน้านั้น เป็นความเขลาอย่างยิ่ง ไม่มีคนฉลาดคนใดยอมทิ้งข้าวเปลือก เพราะเห็นว่ามันมีเปลือก ทั้งปลาเพราะเห็นมันมีก้าง เป็นต้น ความสุขและความทุกข์ย่อมคลุกเคล้ากันไป สุขโดยส่วนเดียนั้น ไม่มีทางที่จะหวังได้

จารวากยังให้คำคมไว้ด้วยว่า “นกพิราบในวันนี้ดีกว่านกยูงในพรุ่งนี้” คือให้แสวงหาความสุขเสียในวันนี้ ชาตินี้ เท่าที่สามารถจะหาได้ อุดมคติของชีวิตคือความสุขความพอใจ

แต่พอมาถึงปัญหาว่า ควรจะแสวงหาความสุขอย่างไร? จารวากก็ยอมรับเหมือนกันว่า การประกอบกรรมดีเป็นทางนำไปสู่ความสุข จารวากยังยอมรับศีลธรรมสากลของโลกอยู่ ฯลฯ

ส่วนพระพุทธศาสนามีพรตณะที่ไม่ลงรอยกับจารวากหลายประการ เช่น พระพุทธศาสนาให้ถือธรรมเป็นสำคัญที่สุด แม้จะต้องประสบทุกข์

๑๔ นมส้ม เป็นอาหารประณีตอย่างหนึ่งของชาวอินเดีย ปัจจุบันเรียก ทที่ (ออกเสียง ตะฮี่) ลัซซีกีอยู่ในประเภทนี้ เป็นนมสดเปรี้ยว หนำร้อน คนอินเดียชอบกินกันมาก เหมือนคนไทยกับไอเลียง - วศ.

เพราะการประพฤติธรรมก็ขอให้ยอม ให้ยอมสละทุกอย่างเพื่อธรรม ดัง
พุทธศาสนสุภาษิต

“จเซ ธนํ อังคฺวรสฺส เหตุ
องฺคํ จเซ ชีวิตํ รกฺขมาโน
องฺคํ ธนํ ชีวิตญฺจาปิ สพฺพํ
จเซ นโร ฆมฺมมนุสฺสรุโธ”^๑

แปลว่า “บุคคลพึงยอมสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ
พึงยอมสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต
เมื่อระลึกถึงธรรม พึงยอมสละทั้งอวัยวะ ทรัพย์และชีวิต”

รวมความว่าให้ยอมสละทุกอย่างแม้กระทั่งชีวิต เพื่อรักษาธรรมไว้
จะกล่าวไปถึงความสุขความเพลิดเพลินเล็ก ๆ น้อย ๆ

จรรวากไม่เชื่อโลกหน้า ปฏิเสธเรื่องการทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย แต่
พระพุทธศาสนายอมรับว่า โลกหน้ามีอยู่จริง การทำบุญอุทิศให้ผู้ตายมีผล
จริง นรกสวรรค์มีจริง^๒

จรรวากนั้นหนักเรื่องให้แสวงหาความสุขความเพลิดเพลินให้แก่ตน
แต่พระพุทธศาสนาเห็นว่าการกระทำเช่นนั้น เป็นความประมาทหัวเมาเกินไป

จรรวากให้หาความสุขเสียในวันนี้ชาตินี้ แต่พระพุทธศาสนาเห็นว่า
ชีวิตในชาตินี้น้อยเกินไป เหมือนศาลาหยุดพักชั่วคราว ชีวิตอันยาวนาน
แท้จริงนั้นอยู่ในโลกหน้า คือ นรกหรือสวรรค์ จึงควรยอมสละความสุข
เล็กน้อยในระยะสั้นเพื่อความสุขอันไพบูลย์ยาวนานในโลกหน้า เหมือน
ยอมเสียภษณะดินเพื่อได้ภษณะทองคำ

๑ มหาสุตโสมชาดก

๒ โปรดอ่านเพิ่มเติมในหนังสือเรื่อง “สวรรค์ นรก บุญ บาป ในพระพุทธศาสนา”
ของผู้เขียน สำนักพิมพ์ธรรมดา

จรรวากเห็นว่าวิญญาณหรือจิตเป็นผลผลิตของร่างกาย แต่พระพุทธศาสนาเห็นว่ากายเป็นผลมาจากวิญญาณ คือวิญญาณเป็นผู้สร้างร่างกาย ตามหลักของปัจเจกการที่ว่า วิญญาณปัจเจก นามรูป (นามรูปมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย) จิตและกายเป็นคนละอย่าง แต่อาศัยกัน พระพุทธศาสนาทั้งสุญญาวาทและวิญญาณาวาทเป็นจิตนิยม เห็นว่าจิตมีความสำคัญกว่ากาย ธรรมทั้งหลายมีจิตเป็นหัวหน้า ลำคัญที่จิต ตรงกันข้ามกับจรรวากทีเดียว

บุคคลผู้ไม่เชื่อโลกหน้าทำบาปได้ง่ายกว่าผู้เชื่อ เพราะเห็นว่าถ้าเอาตัวรอดได้ในโลกนี้ ก็เป็นอันปลอดภัย แต่คนเชื่อโลกหน้า แม้จะทำชั่วในที่ลับก็เกรงภัยในโลกหน้า จึงไม่กล้าทำ ถ้าทำก็ทำอย่างหวาดหวั่นต่อผลในโลกหน้า

เมื่อทำความดีก็มีความมั่นคงกว่าคนไม่เชื่อโลกหน้า เพราะมีความหวังว่า หากกรรมนั้นยังไม่ให้ผลในโลกนี้ ก็จะทำให้ผลในโลกหน้า

ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “คนไม่มีลัจจะ มักพูดเท็จ ไม่เชื่อปรโลก จะไม่ทำบาปเป็นไม่มี”

พระศาสดาตรัสเรื่องนี้ ขณะประทับอยู่ที่เชตวันาราม เมืองสาวัตถี ทรงปรารภนางจิญจมาณวิกา มีเรื่องย่อดังนี้

เรื่องนางจิญจมาณวิกา

ในปฐมโพธิกาล คือระยะต้นแห่งการประกาศศาสนาของพระศาสดา เมื่อพระสาวกของพระองค์มีมากประมาณมิได้ เมื่อเทวดาและมนุษย์เป็นอันมากหยั่งลงในอริยมุมิ และเมื่อพระคุณสมุทัยของพระศาสดากำลังแผ่ไพศาลอยู่นั่นเอง ลากลัทธิการและความนับถือเป็นอันมากเกิดขึ้นแก่พระศาสดาและพระสาวก

พวกเดียรถีย์นิครนถ์ทั้งหลายเป็นเช่นกับแสงหิ่งห้อยท่ามกลางแสงอาทิตย์ เป็นผู้เสื่อมจากลภัสการเพราะไม่มีใครนับถือ

พวกเดียรถีย์เหล่านั้นยืนอยู่กลางถนน แล้วประกาศว่า

“พระโคตมเท่านั้นหรือเป็นพระพุทธเจ้า พวกเราก็เป็นพระพุทธเจ้าเหมือนกัน ทานที่ให้แก่พระโคตมเท่านั้นหรือมีผลมาก ทานที่ให้แก่พวกเรา ก็มีผลมากเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงให้จงทำแก่เราบ้าง”

แม้กระนั้นก็ไม่อาจยังลภัสการะให้เกิดขึ้นได้ จึงประชุมลับกันว่า “พวกเราควรทอโทษใส่พระสมณโคตมสักอย่างหนึ่ง ให้คนทั้งหลายหมดความเชื่อความเลื่อมใสในพระสมณโคตม ลภัสการะความนับถือจะได้เกิดขึ้นแก่พวกเราอย่างเดิม”

เขาตกลงกันว่าจะใช้หญิงหนึ่งเป็นเครื่องมือทำลายชื่อเสียงของพระพุทธเจ้า

ในครั้งนั้นมีหญิงคนหนึ่งชื่อ จัญจมาณวิกา รูปร่างสวยมากเหมือนเทพอัปสร ท่านว่ารัศมีออกจากกายของเธอ นางเลื่อมใสเป็นพวกเดียวกันกับเดียรถีย์พวกนั้น

วันหนึ่งขณะที่จัญจมาณวิกาปริพาชิกา ไปหาพวกเดียรถีย์ที่อาราม ทำความเคารพแล้วยืนอยู่ ที่เคยมาเดียรถีย์ย่อมแสดงอาการยินดีต้อนรับ เมื่อนางมา แต่วันนั้นทุกคนเฉยไปหมด นางพูดว่า “พระคุณเจ้าดิฉันไหว้อย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง แต่พวกเดียรถีย์ก็ยังคงเฉยอย่างเดิม นางคิดว่าตนอาจมีความผิดอะไรสักอย่างหนึ่งจึงถามว่า

“ดิฉันมีความผิดอะไรหรือ? ดิฉันได้ทำอะไรให้ไม่เป็นที่พอใจของพระคุณเจ้าหรือ? จึงพากันนิ่งไปหมด ไม่ยอมพูดกับดิฉัน”

เดียรถีย์จึงกล่าวว่า

“น้องหญิง เจ้าไม่ทราบดอกหรือว่า เวลานี้ลามลักการะของเรา เลื่อมหมดแล้ว เพราะใคร? เพราะพระสมณโคดมคนเดียว เจ้าไม่รู้รู้สึกเจ็บ ร้อนแทนเราบ้างเลยหรือ?”

จิณฺจมาณวิกาตอบว่า “ความทุกข์ของพระคุณเจ้าทั้งหลายก็ เหมือนความทุกข์ของดิฉันเอง ไร่เป็นหน้าที่ของดิฉันเถิด จะจัดการให้เป็น ที่เรียบร้อย ทำลามลักการะให้เกิดขึ้นแก่พระคุณเจ้าทั้งหลายดังเดิม” ดังนี้ แล้วหลีกไป

นางแต่งกายอย่างดี ท่มผ้าสีสวยเหมือนสีแห่งปีกแมลงค่อมทอง ถือ ของหอมและดอกไม้มุงหน้าสู่วัดเซตวันในเวลาเช้าวันเสาร์ที่ชาวเมืองสวตตีพึงธรรม แล้วกลับออกมา นางเดินสวนเข้าไป เมื่อมหาชนถามว่า “จะไปไหนเวลานี้” นางตอบว่า “ธุระอะไรของพวกท่านในการไปหรือการมาของข้าพเจ้า” ดังนี้ แล้วเดินผ่านวัดเซตวัน ไปพักอยู่ที่วัดของพวกเดียรธีย์ใกล้วัดเซตวันนั้นเอง

ตอนเช้า เมื่ออุบาสกอุบาสิกาชาวนครสวตตีออกจากนคร ไปวัด เซตวันเพื่อถวายบังคมพระศาสดา นางจิณฺจมาณวิกาทำที่เหมือนตนพักอยู่ ในวัดเซตวันทั้งคืน โดยการเดินสวนออกมา เมื่ออุบาสกถามว่า “ท่านพัก อยู่ที่ไหน” นางตอบว่า “ธุระอะไรของพวกท่านกับที่พักของข้าพเจ้า”

นางทำอยู่อย่างนี้ประมาณ ๒ เดือน เมื่อคนทั้งหลายถามอีกจึงตอบว่า “ข้าพเจ้าพักอยู่ในพระคันธกุฎีของพระสมณโคดมในวัดเซตวันนั้นเอง”

ปุถุชนทั้งหลายสงสัยกันมากกว่า ข้อความที่นางจิณฺจมาณวิกาถ่าว นั้นเป็นความจริงหรือหนอ ส่วนพระอริยบุคคลไม่มีใครเชื่อเลย

ล่วงไป ๓-๔ เดือน นางเอาผ้าพันท้องให้หนาขึ้น เพื่อแสดงว่ามีครรภ์ และให้คนทั้งหลายเข้าใจว่า นางตั้งครรภ์ เพราะร่วมอภิรมย์กับพระโคดม บรมศาสดาที่พระคันธกุฎีในวัดเซตวัน

พอถึงเดือนที่ ๘ ที่ ๙ นางเอาไม้กลม ๆ ผูกไว้ที่ท้อง เอาผ้าเก่าทับ

ไว้ให้คนเอาไม้คางโคทูปหลังมือหลังเท้าของตนให้บวมขึ้น ให้มีอวัยวะต่าง ๆ บอบช้ำ ล่องลอยคนทั้งหลายให้เข้าใจว่าตนมีกรรมแก้จวนคลอดเต็มทีแล้ว

เย็นวันหนึ่ง ขณะที่พระศาสดากำลังแสดงธรรมอยู่ที่ท่ามกลางพุทธบริษัทในธรรมสถานงได้เข้าไปเฝ้าตรงพระพักตร์พระตถาคตเจ้าแล้วกล่าวว่า

“มหาสมณะ พระองค์ดีแต่แสดงธรรมแก่มหาชนเท่านั้น กระแสเสียงของพระองค์ไพเราะยิ่งนัก พระโอษฐ์ของพระองค์ดุสนิทิตี แต่พระองค์มิได้สนพระทัยในหมอนฉันเลย หมอนฉันซึ่งตั้งครุฑ์ครบกำหนดคลอดแล้ว ครุฑ์นี้อาศัยพระองค์ตั้งขึ้น พระองค์ไม่เอาพระทัยใส่ต่อเครื่องบริหารครุฑ์เลย เมื่อไม่ทำเองก็ควรตรัสบอกสาธุศิษย์คนใดคนหนึ่ง เช่น นางวิสาขาหรืออนาถปิณฑิกะ หรือพระเจ้าปเสนทิโกศล ให้ช่วยเหลือในการนี้ พระองค์ทรงรู้แต่การอภิมรณอย่างเดียว แต่ไม่ทรงสนพระทัยในเรื่องการคลอดของหมอนฉันเลย”

ความพยายามของนางประหนึ่งจับก้อนคุชชีนปามณฑลพระจันทร์ พระตถาคตเจ้าหยุดแสดงธรรมครู่หนึ่ง เมื่อนางพูดจบ พระพุทธองค์ตรัสด้วยพระกระแสเสียงอันเรียกว่า

“น้องหญิง เรื่องนี้เรา ๒ คน เท่านั้นที่รู้ว่าจริงหรือไม่จริง”

นางจิณฺจมาณวิกาคงโกรธมาก เดินด่าพระตถาคตเจ้าจนเชือกขาดผ้าและท่อนไม้กลมเกลี้ยงหล่นลงมาจากท้องของนาง

มหาชนได้เห็นกับตาเช่นนั้นก็แข่งด่านางจิณฺจมาณวิกาว่าเป็นหญิงกาลกรรณิ ใส่ร้ายพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เขาเหล่านั้นถ่มน้ำลายใส่บ้าง ขว้างด้วยก้อนดินและท่อนไม้บ้าง ชูดกระชากออกจากวัดเซตวัน

พอกลับคลองพระเนตรของพระศาสดาไปเท่านั้น จิณฺจมาณวิกา ก็ถูกแผ่นดินสูบไปเกิดในอเวจีมหานรก

ด้วยเหตุดังกล่าวมา ผู้หวังความสุขความเจริญแก่ตน ต้องการพิน
 หนายะภัยพิบัติจึงควรเว้นคำเท็จอันเป็นการใส่ร้ายหักรานประโยชน์ของผู้อื่น
 ทำให้เขาพินาศเพราะคำเท็จของตน แล้วดำรงอยู่ในคำสัตย์อันเป็นอรรถ
 เป็นธรรม คือเป็นประโยชน์และยุติธรรม

ศาสตราจารย์บางศาสตราจารย์ เช่น วิทยาศาสตร์ ตัดสินสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าดี ที่จริง
 คือเป็นเรื่องจริง แล้วเปิดเผยออกมา ส่วนศาสนาและจริยธรรมนั้นตัดสินว่าดี
 ที่จริงด้วย มีคุณค่าด้วย ถ้าจริงกับคุณค่าเกิดขัดแย้งกันขึ้น ทางศาสนา
 และจริยธรรมจะยอมให้ทั้งความจริง ถือเอาคุณค่าไว้ คือถึงไม่จริงก็พูดได้
 เมื่อเห็นว่ามีความค่า คำพูดเช่นนั้นไม่มีโทษ เช่น หมอต้องการปลอบใจคนไข้
 ให้มีกำลังใจดี ซึ่งสำคัญมากในการหายโรคเร็ว หมออาจพูดไม่จริง แต่คำ
 ของหมอมีคุณค่า นิทานสอนเด็ก (ความจริงสอนผู้ใหญ่ก็ได้) เช่น นิทาน
 อีสปเป็นคติสอนใจ ใคร ๆ ก็รู้ว่าไม่ใช่เรื่องจริง แต่มีคุณค่าในด้านจริยธรรม
 ความรู้สึกนึกคิดอันดี ประเทืองปัญญา โลกจึงได้รักษาเรื่องราวเหล่านั้นไว้
 มิให้สูญ ที่จริงนิทานอีสปนั้น เป็นการจำลองความจริงในสังคมมนุษย์ ใน
 สมัยของอีสปนั่นเอง ไปไว้ในหมู่มสัตว์ดิรัจฉาน แล้วให้สัตว์ดิรัจฉานพูดกัน
 แปลว่าเอาสัตว์เป็นตัวละคร แสดงความมีอยู่และความเป็นไปจริง ๆ ทั้ง
 ฝ่ายดีและฝ่ายชั่วในสังคมมนุษย์

เรื่องชาดกต่าง ๆ ที่แสดงว่าสัตว์พูดกับมนุษย์ เช่น ช้างเทศนา
 สอนพระราชาด้วยภาษามนุษย์ เป็นต้นนั้น ใคร ๆ ก็ย่อมทราบว่าเป็นเรื่อง
 ภาษามนุษย์ไม่ได้ แต่คงรักษาเรื่องราวเหล่านั้นไว้ ก็ด้วยคำหนึ่งถึงคุณค่า
 ทางจริยธรรม หรือหลักแห่งความประพฤตินี้ที่แทรกอยู่ในเรื่องนั้นๆ คนทั้ง
 หลายจึงชอบจดจำและเล่าสืบ ๆ กันมา สนุกกับท้องเรื่องและได้ประโยชน์
 ทางคติธรรม จึงมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้

คำเท็จซึ่งตรงกันข้ามกับความจริงนั้นจะมีโทษมาก ถ้าหักรานประโยชน์
 ของผู้อื่นมาก ทำลายชื่อเสียงเกียรติยศหรือทรัพย์สินของผู้อื่น เช่น เป็น

พยานเท็จในศาลทำให้คนติดคุก หรือทำให้เขาเสียทรัพย์สิน ต้องเสียเกียรติ เสียชื่อเสียง เสียราศีของสกุลวงศ์ อื่นๆ คำเท็จซึ่งเป็นไปในทำนองลบลู่ บุญคุณของท่านผู้มีคุณ ก็มีโทษมาก ทำให้ตนเสื่อมจากอำนาจและวิชาก็ได้ ดังเรื่องมานพผู้มีวิชาเสกมะม่วง

มีเรื่องเล่าไว้ดังนี้

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลจันทรกาล ในหมู่บ้านคนจันทรกาล (คนวรรณะต่ำที่สุดของสังคมอินเดีย) แต่เป็นบัณฑิตเฉลียวฉลาดรอบรู้มนต์สำหรับเสกมะม่วงให้สุกได้ตามต้องการ

วิธีเสกมะม่วงท่านทำดังนี้ ยืนห่างต้นมะม่วงออกไป ๗ ก้าว ร่ายมนต์เอาหน้าพายมือหนึ่งสาธิตต้นมะม่วง ทันใดนั้นใบเก่า ๆ จะหล่นไป ใบใหม่งอกออกมา ดอกบานแล้วหล่นลง ครู่เดียวเท่านั้นต้นมะม่วงจะผลิตผลสุก มีรสอร่อยปานผลไม้ทิพย์

พระโพธิสัตว์กินเท่าที่ต้องการ แล้วหาบมะม่วงที่เหลือมาสู่เรือนขายมะม่วงเลี้ยงบุตรและภรรยา

ครั้งนั้นมีพราหมณ์คนหนึ่งขอเรียนมนต์ในสำนักพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ให้เรียนมนต์แล้วเตือนไว้ว่า “มนต์นี้มีค่ามาก ท่านอาศัยมนต์นี้แล้วจักได้ทรัพย์เป็นอันมาก แต่เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งถามว่า เรียนมนต์มาจากที่ใด? ขอให้บอกตามความเป็นจริง อย่าได้ปิดบังเราเอาไว้ ถ้าท่านละอายไม่กล้าบอกความจริง และอ้างเอาผู้อื่นเป็นครูของท่าน มนต์จะเสื่อม”

พราหมณ์รับคำอย่างดี ใ้หัวพระโพธิสัตว์ แล้วเดินทางไปยังกรุงพาราณสี ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระราชานำมะม่วงเสกถวายพระราชานำได้รับพระราชทานทรัพย์เป็นอันมาก

ต่อมาวันหนึ่งพระราชাত্রัสถามว่า “ได้เรียนมนต์มาจากสำนักของผู้ใด”

พราหมณ์นั้นละลายที่จะทูลว่าเรียนมาจากสำนักของคนจัณฑาล คนหนึ่งจึงกราบทูลว่าเรียนมาจากสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์ในนครตักกศิลา

พอพูดขาดคำมนตรีก็เลื่อนไปทันที แต่พราหมณ์นั้นหารู้ตัวไม่ วันต่อมาพระราชาสเด็จพระราชาชอุทธาน ตรัสให้พราหมณ์นั้นนำมามะม่วง มาถวาย พราหมณ์ร้ายมนต์ แต่มนต์เสื่อมเสียแล้ว มนต์ไม่ปรากฏเลย มะม่วง ไม่สุกอย่างที่เคย รู้สึกละลายใจมาก ถูกพระราชาคาดคั้นถามหนักเข้า ไม่อาจปิดบังอีกต่อไป จึงกราบทูลตามความเป็นจริงว่า ได้เรียนมนต์มาจาก สำนักของคนจัณฑาล

พระราชาทรงกริ้วมากที่พราหมณ์หนุ่มคนนั้นลบหลู่คุณของอาจารย์ และตรัสให้ไล่ออกไป พร้อมด้วยทรงกำชับว่า “จงกลับไปหาอาจารย์ ทำให้ท่านโปรดปรานพอใจ ขอเรียนมนต์ใหม่ ถ้าได้มนต์ก็จงกลับมา ถ้าไม่ได้มนต์ก็อย่ากลับมาอีกเลย”

พราหมณ์นั้นกลับไปหาพระโพธิสัตว์ขอเรียนมนต์ใหม่ แต่พระโพธิสัตว์ไม่ยอมให้เรียนอีก ตะเพิดเอาว่า “ไปเสียเถิด ไปให้พ้น เราไม่ยอมให้มนต์แก่คนมักพูดเท็จเช่นท่านไปเสียเถิด”

พราหมณ์นั้นเสียใจมาก ชมซานไปตายในป่าอย่างอนาถา

ผู้ต้องการเว้นมลทินคือการพูดเท็จ และเพิ่มคุณสมบัติแก่ตน คือ การพูดจริงดังกล่าวมาแล้ว เพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ควรเป็นคนพูดจาอ่อนหวาน พูดประสานสามัคคี และพูดมีประโยชน์ด้วย

คำพูดที่อ่อนหวานทำให้ผู้ฟังฟังแล้วสบายใจ รื่นรมย์ใจ และดูดีมีใจมีความสุขใจสบายหู ตรงกันข้ามกับคำหยาบซึ่งเป็นทฤาษิต (คำที่ชั่ว) คำอ่อนหวานย่อมพูดออกมาจากใจที่อ่อนโยน มีความรักความเมตตาเป็น มูลฐาน ทำนองเดียวกับคำหยาบ พูดออกมาจากใจที่หยาบ เช่น ใจโกรธ หัวง์ร้ายอาฆาตเคียดแค้น คนที่มีใจอย่างนั้น แม้จะพูดวาจาที่อ่อนหวาน

ท่านก็ถือเป็นคำหยาบ เช่น มุ่งร้ายต่อเขา พุดจาดีให้เขากินขนมเจี๊วด้วยยาพิษ วาจาเช่นนั้นเป็นคำหยาบ เหมือนขนมหวานที่เจี๊วด้วยยาพิษนั่นเอง ส่วนผู้หวังดีมีเมตตาปราณีต่อคนที่พุดด้วย แม้จะใช้ภาษาที่รุนแรงเหมือน โกรธ เช่น มารดาบิดา ครูอาจารย์พุดตำหนิติเตียนลูกหรือศิษย์ของตน เพื่อให้เขาได้ดี วาจาเช่นนี้ท่านไม่จัดเป็นคำหยาบ

คำหยาบ เช่น คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบเปรียบเปรย คำ อ่อนหวานตรงกันข้ามกับคำหยาบ แต่เป็นวาจาที่ให้กำลังใจ ให้ความหวัง ติดอยู่ที่ใจนาน ดังที่ท่านสุนทรภู่ว่า

“อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก แต่ลุ่มปากหวานหูไม่รู้หาย”

คำพุดอ่อนหวานดีมีค่าใจของเราตั้งเมื่อ ๒๐ ปีก่อน เดียวนี้ก็ยัง รู้สึกหวานอยู่ พอนึกขึ้นมาแล้วให้เกิดความสุขใจ วาจาที่อ่อนหวาน แม้ใช้ คนให้ทำงานหนัก คนทำงานก็รู้สึกไม่ค่อยเหนื่อย เพราะได้วาจาที่อ่อนหวาน นั้นเองหล่อเลี้ยงดวงใจ เพิ่มกำลังใจ

การพุดจริง พุดอ่อนหวาน แต่ถ้าทำให้คนแตกกันก็ไม่ดี การพุด ให้คนแตกสามัคคีกันมีโทษมาก ผู้มุ่งประโยชน์แก่ส่วนรวม จึงควรพุด ประสานสามัคคี ทำคนที่กำลังจะแตกกันให้ดีขึ้น ทำคนที่แตกกันแล้วให้ ประสานกันเข้าใหม่ คนไม่ใช่หินที่แตกแล้วประสานไม่ได้ แต่คนเหมือนดิน เหนียว อาจแยกแตกกระแหว่งเพราะขาดน้ำ พอมีน้ำเพียงพอให้ดินชุ่ม ดินก็ รวมเข้ากันได้ น้ำคำอันรู้จักประสานสามัคคี จึงเป็นเสมือนน้ำโคลมดินให้ อ่อนลบริอยแยกเสียได้

นอกจากนี้ ควรพุดให้มีประโยชน์ด้วย

คำพุดมีประโยชน์จัดเป็นสำคัญมาก เป็นองค์คุณที่เป็นแกนกลาง ของปียวาจา ปราศจากประโยชน์เสียแล้ว แม้จะมีองค์อย่างอื่นครบถ้วน วาจานั้นก็ด้อยคุณค่าลง

คำมีประโยชน์ตรงกันข้ามกับคำเพื่อเจ้อ คำเพื่อเจ้อคือคำเหลวไหลไร้สาระ ฟังแล้วเสียเวลาเปล่า ไม่ได้ประโยชน์อันใด คำมีประโยชน์จัดเป็นวาทะมีค่ามาก เพราะเป็นแนวทางชีวิต เป็นแสงสว่างของการดำเนินชีวิต ช่วยระงับดับทุกข์ ช่วยผ่อนคลายความทุกข์

บทกลอนของสุนทรภู่ที่ท่านเขียนไว้เป็นร้อยๆ ปีมาแล้ว แต่ยังมีคนพอใจอ่าน พอใจจดจำนั้น นอกจากความไพเราะแล้ว ยังแฝงเอาถ้อยคำอันมีประโยชน์ เป็นคติเตือนใจไว้ด้วย คนจึงชอบ และบทกลอนนั้นก็ยิ่งยืນตลอดมา

คำสอนของนักปราชญ์สมัยเมื่อหลายพันปีมาแล้ว เวลานี้ยังอยู่ มีคนทั่วโลกช่วยกันจำ ช่วยกันเผยแพร่ ทั้งนี้เพราะวาทะของท่านมีประโยชน์ปฏิบัติตามแล้ว ละความทุกข์ให้มีความสุขได้จริง ดังเช่น พระวาทะของพระพุทธเจ้าเป็นวาทะสุภาสิตทั้งหมด พระองค์ท่านเองก็ทรงปฏิบัติตามพระวาทะที่ทรงสอนผู้อื่น กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า คำสอนของท่านออกมาจากผลของการปฏิบัติและการรู้แจ้งเห็นจริง

วาทะมีประโยชน์จึงเป็นปียวาทะอย่างแท้จริง การที่จะทำให้เป็นคนพูดมีประโยชน์ พูดเป็นธรรมนั้น ก็ด้วยการฝึกฝนหรือฝึกหัด หัดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ เมื่อเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อได้แล้ว เมื่อถึงคราวจำเป็นต้องพูดย่อมต้องพูดวาทะที่เป็นประโยชน์เป็นธรรมอยู่เอง

ในพระวินัยพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้พระผู้น้อยคือผู้บวชภายหลังเคารพนับถือพระภิกษุผู้บวชก่อน แก่พรรษากว่า แต่ถ้าภิกษุเถระรูปใดพูดไม่เป็นประโยชน์ พูดไม่เป็นธรรม ไม่เป็นวินัย ภิกษุผู้อ่อนพรรษาจะไม่แสดงความเคารพก็ได้ ไม่ถือเป็นผิดวินัย เรื่องนี้เป็นตัวอย่างให้เห็นว่า ผู้ใหญ่ที่ต้องการได้รับความเคารพนับถือจากผู้น้อยอย่างจริงใจนั้น ควรสำรวมวาทะของตนให้พูดเป็นธรรมเป็นวินัย พูดเป็นสุภาสิต

วาจาเป็นการแสดงถึงภายในของบุคคลว่าได้สะสมอะไรไว้ เหมือนคนกินอาหารอย่างใด เมื่อเร่ออกมา ย่อมมีกลิ่นสิ่งนั้นออกมา คนมีสิ่งใดสะสมอยู่ในใจมาก เมื่อพูดออกมา ย่อมอดที่จะแสดงสิ่งนั้นออกมาไม่ได้ เพราะคำพูดและดวงตาเป็นเสมือนท่อระบายของจิตใจ เมื่อดวงใจใสสะอาด วาจาที่ออกมาก็ใสสะอาด ดวงตาแจ่มใส มีประกายแห่งความสุข เมื่อใจขุ่นมัว วาจาที่ออกมาก็ขุ่นมัว ไม่ชวนดื่ม ไม่เป็น วาจาเปยยะ = ชวนดูดื่ม ดวงตาก็ขุ่นมัว หม่นหมอง มีแววเศร้าหรือประกายไฟแห่งโทสะ สุดแล้วแต่กรณี

ฉะนั้นผู้ที่ต้องการพูดจาเป็นประโยชน์ จึงต้องเริ่มต้นหัดที่ใจ เมื่อใจใคร่ประโยชน์หวังประโยชน์แก่ผู้อื่น วาจาที่ออกมาย่อมเป็นประโยชน์ ผิดที่ใจให้มีธรรม อยู่กับธรรม วาจาที่ออกมาก็ย่อมประกอบด้วยธรรม ให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนทั้งหลายประมาณมิได้ วาจาไร้ประโยชน์แม้ตั้งพัน ไม่มีคุณค่าเท่าวาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์เพียงคำเดียวหรือบทเดียว เหมือนก้อนกรวดตั้งพันก้อนหนึ่งก้อนก็หามีค่าเท่าเพชรเม็ดเดียวไม่พระพุทธองค์ตรัสกับอภัยราชกุมารว่า “วาจาจะเป็นที่รักหรือไม่เป็นที่รักของผู้อื่นก็ตาม พระองค์มุ่งประโยชน์ เห็นว่าเป็นประโยชน์แล้ว เลือกกาลเวลาตรัสพระวาจานั้น”

ควรพูดด้วยจิตเมตตาด้วย เมตตา คือ ความสนิทสนม ความปรารถนาสุขแก่ผู้อื่น ความหวังดี เมื่อบุคคลพูดด้วยจิตที่เปี่ยมด้วยความหวังดีและปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น คำพูดนั้นย่อมมีอานุภาพตรึงใจ เพราะโดยปกติธรรมชาติของคนเราส่วนมากมีความสามารถพิเศษอยู่อย่างหนึ่ง คือ ความสามารถในการอ่านใจของผู้พูด ว่าเขาพูดด้วยจิตอย่างไร มีความประสงค์อะไรแอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ด้วย พูดด้วยความหวังดีหรือหวังร้าย พูดเพื่อประโยชน์ของเราหรือเพื่อประโยชน์ของเขา แม้จะพูดดีอย่างไร ถ้าใจคิดคำนึงคำนวณแต่ผลประโยชน์ของตนแล้ว ความรู้สึกอันนั้นย่อมแลบออกมาให้คนรู้สึกและจับได้เสมอ เมื่อผู้ฟังรู้ว่า ผู้พูดพูดเพื่อประโยชน์ของตนเสียแล้ว การที่จะยอมรับ เชื่อ และยินดีทำตามก็ลดน้อยลง หรืออาจไม่

พอใจรับฟังเลย เพราะฉะนั้นควรพูดด้วยจิตเมตตาปราศจากสุขแก่ผู้อื่น แม้จะรุนแรงไปบ้าง ก็ไม่ระคายหูผู้ฟัง และผู้ฟังจะรู้สึกประทับใจมากกว่าพูดอ่อนหวาน แต่ปราศจากความหวังดี การพูดด้วยจิตเมตตาจึงเป็นองค์คุณอย่างหนึ่งของวจาสุภาสิต

การพูดดีซึ่งออกมาจากใจที่ดีนั้น ย่อมเป็นการล้างมลทินของตน ทั้งทางวาจาและทางใจ บางคนสร้างมลทินให้แก่ตน ด้วยวาจาอันเป็นเท็จ ส่อเสียด หยาบและเพื่อเจ้อ ทำตนให้เป็นคนน่ารังเกียจ เพราะวาจาชั่ว หยาบของตน ความดีที่ทำมาก็ถูกลบหายไปกับวาจาที่ขาดความสำรวม ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

“คนที่เกิดมามีชวานติดปากมาด้วย สำหรับให้คนพาลผู้ชอบพูดชั่ว ๆ ไว้เชือดเหือดตนเอง”

(ปริสสส ทิ ชาตสส กุธารี ชายเต มุข ยาย ฉินฺหติ อตุตฺตํ พาลโ
ทุพฺภาสิตํ ภณฺ)

(เล่ม ๑๕ ข้อ ๕๕๗)

ในทางกลับกัน บัณฑิตใช้ชวานที่ติดปากมานั้นไว้พูดถากถิลเลสทั้งของตนและของผู้อื่น เกลาธรรยาคัยให้ประณีต ต่ตนเองไม่ให้เดินออกนอกทาง มีดีเมื่ออยู่ในมือโจร ก็เป็นเครื่องมือในการโจรกรรม เมื่ออยู่ในมือของบัณฑิต ก็เป็นเครื่องมือในการทำสิ่งอันเป็นคุณประโยชน์ วาจาก็เป็นเช่นนั้น

ความปรารถนาชั่ว (ปาปิจฉตา)

ปาปิจฉตา ตำราทางศาสนาส่วนมากแปลว่า ความปรารถนาลามก ในสำนึกของชาวโลก พอพูดว่า “ลามก” รู้สึกเป็นคำรุนแรง เช่น ลามกอนาจาร อะไรอย่างนี้ ความหมายรุนแรงกว่าเลวหรือชั่ว

พจนานุกรมให้ความหมายคำ ลามก ว่า “หยาบช้ำ เลวทราม สกปรก อันเป็นที่น่ารังเกียจแก่ผู้อื่นในด้านความดีงาม” (ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๕)

ภาษาทางศาสนา คำว่า ปาปิจฉตา (นาม) หรือ ปาปิจโจ (คุณศัพท์) แม้ไม่ถึงหยาบช้ำลามก แต่ถ้าเป็นไปในทางทุจริตแล้ว ท่านก็ถือว่าเป็น ปาปิจฉตา ตัวอย่าง อยากได้ลาภที่ไม่ควรได้ อยากได้รับการยกย่องในคุณ ที่ตนไม่มี ท่านก็ถือเป็นปาปิจฉตา ผู้อยากเป็นปาปิจโจ

ดูตัวอย่างในการบอกอนุศาสน์ (อุปัชฌาย์บอกผู้บวชใหม่) ลิกขาบทที่ ๔ ว่า ภิกษุขอตุตติมนุสสรณอันไม่มีในตน ท่านใช้คำว่า “โย ภิกษุ ปาปิจโจ อิจจาปกโต อสนุตฺ อภุตฺ อุตฺติมนุสสรณมฺ อุลลปติ...”

แปลว่า “ภิกษุใดมีความปรารถนาชั่ว (ในตำราท่านแปลว่าลามก)

อันความปรารถนาชั่วครอบงำแล้ว พุทฺธอวตฺตฺริมนุสฺสธรรมอันไม่มี ไม่เป็นจริง (ในตน) เช่น ฉมาน วิโมกข์ สมภาติ สมบัติ มรรค ผล ผู้นั้นไม่เป็นสมณะศากยบุตร (คือเป็นปาราชิก ชาติจากความเป็นภิกษุ) เหมือนตาลยอดด้วน เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรทำตลอดชีวิต (ที่เป็นภิกษุอยู่)”

ความปรารถนาชั่วเป็นมลทินอย่างหนึ่งของชีวิตคน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ควรพยายามให้มี^๑ความปรารถนาหรือความต้องการอันดีงาม เป็นกุศลหรือเป็นบุญหล่อเลี้ยงจิตใจ กำจัดมลทิน คือ ความปรารถนาในทางทุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ มีชีวิตที่มีความสุข อยู่ด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่นเสมอ

การทุจริต น้อยโง่ง (คอร์รัปชันทุกรูปแบบ) การเบียดเบียน เช่นฆ่า การฉ้อคร่ำอาณาจาร ข่มเหงสตรี กดขี่ทางเพศ และความชั่วร้ายอื่น ๆ ในสังคมล้วนมีมูลเหตุไปจาก^๑ความปรารถนาชั่วทั้งสิ้น

สำหรับพุทธสาวกที่เป็นภิกษุ พระบรมศาสดาทรงกวาดล้าง^๑มาก ในเรื่องพฤติกรรมอันล่อไปในทางปรารถนาชั่ว ทรงชี้ให้เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย (อณุมตฺเตสฺ วุชฺเชสฺ ภัยทสฺสาวี)

พระพุทธโฆษาทและเรื่องต่อไปนี้เป็น^๑การแสดงถึงความจริงดังกล่าวข้างต้น

(๑) พระพุทธโฆษาทเรื่องความดำริของภิกษุพาล

อสฺนตํ ภาวมิจฺเจยฺย

ปฺุเรกฺขารณฺจ ภิกฺขุสุ

อวาสฺสฺ จ อีสฺสรียํ

ปฺุชา ปฺรกุเลสุ จ

มเมว กตมณฺเฑนฺตุ

คิทธิพพชิตา อุโภา
มเมว อติวสา อสสุ
กิจจา กิจเจสุ กิสฺมิณฺจ
อิติ พาลสฺส สงฺกปโป
อิสฺสา มาโน ปวทุตฺตติ

คำแปล

ภิกษุพาลย่อมปรารถนาความยกย่องอันไม่มีในตน ปรารถนาให้มีบริวารแวดล้อม คือความเป็นใหญ่ในหมู่ภิกษุ ปรารถนาความเป็นใหญ่ยิ่งในอาวาส และการบูชาหนักยิ่งในตระกูลอื่น ภิกษุพาลชอบดำริว่า “ขอให้คุณหัสดีและบรรพชิตทั้ง ๒ พวก จงเข้าใจว่า สิ่งต่าง ๆ ที่ทำเสร็จแล้วนั้น เพราะอาศัยเราผู้เดียว กิจต่าง ๆ น้อยใหญ่จึงขึ้นอยู่กับการเรา อยู่ในอำนาจของเรา” ด้วยอาการอย่างนี้ความริษยาและมานะย่อมเจริญขึ้น

อธิบายความ

พระอรรถกถาจารย์อธิบายไว้ดังนี้

“พระพาลปรารถนาความสรรเสริญ อันไม่มีอยู่จริงในตน คือ ต้องการให้เขายกย่อง แม้ซึ่งคุณธรรมอันตนไม่มีอยู่ เช่น เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีศีล สดับตรับฟังน้อย ไม่สั่งด ชอบปลุกปล่าม เกียจคร้าน มีสติไม่มั่นคง ใจไม่มั่นคง มีปัญหาหราม มิได้เป็นชีณาสพ แต่ปรารถนาให้เขายกย่องตนว่าเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล เป็นพหูสูต เป็นผู้สั่งด ปรารถนาความเพียร มีสติมั่นคง มีจิตใจมั่นคง มีปัญญา เป็นพระชีณาสพ”

“พระพาลมีความอยากจัดว่า “ไหนหนอภิกษุในวิหารทั้งสิ้น พึงแวดล้อมเรา ถามปัญหาเรา”

“พระपालปรารถนาความเป็นใหญ่ในอวาส จัดเสนาสนะดี ๆ สำหรับตนและพรรคพวกของตน จัดเสนาสนะไม่ดีให้แก่ภิกษุอื่น อันมิใช่พวกของตน มีภิกษุอาคันตุกะ เป็นต้น

“พระपालไม่ปรารถนา ไม่ต้องการการบูชาด้วยปัจจัย ๔ ในสกุลแห่งบิดามารดาของตน และในสกุลแห่งญาติของตน แต่ปรารถนาการบูชาในสกุลแห่งชนเหล่าอื่น และปรารถนาให้เขาให้แก่ตนเพียงผู้เดียว อย่าให้แก่ภิกษุอื่น”

พระपालมีความดำริว่า ขอให้ศฤงฆ์และบรรพชิตจงเข้าใจว่า “กิจต่าง ๆ ในอวาสย่อมสำเร็จเพราะอาศัยเราผู้เดียว” และมีความต้องการอำนาจใหญ่ ต้องการให้บรรพชิตและศฤงฆ์ทั้งปวงอยู่ในอำนาจของตน เห็นตนผู้เดียวมีความสำคัญในกิจการต่าง ๆ

“ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ความริษยาและมานะย่อมเจริญเติบโตขึ้นแก่พระपालนั้น ตัณหา ความทะยานอยากก็เจริญเติบโต ส่วนวิปัสสนา มรรคและผลไม่เจริญขึ้นเลย มีแต่เสื่อม”

คำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์เห็นว่าแจ่มแจ้งพอแล้ว จึงไม่ต้องมีคำอธิบายอะไรเพิ่มเติมอีก

พระพุทธภาษิตนี้ พระคาสดาตรัสที่เชตวันาราม เมืองสาวัตถี ทรงปรารภพระสุธรรมเถระ มีเรื่องย่อดังนี้

เรื่องพระสุธรรมเถระ

เรื่องเกิดขึ้นในมัจฉิกาถนนคร จบที่เมืองสาวัตถี

จิตตคหบดี ชาวเมืองมัจฉิกาถนเห็นพระมหานาม หนึ่งในบรรดาภิกษุปัญจวัคคีย์^{๑๕} แล้วเกิดเลื่อมใสในอิริยาบถของท่าน จึงรับบาตร นิมนต์

๑๕ ภิกษุปัญจวัคคีย์ - โกณฑัญญะ ภัททิยะ วัปปะ มหานามะ อัสนชิ-วศ.

เข้าไปฉันในเรือนของตน สดับธรรมกถาแล้วบรรลุโสดาปัตติผล เป็นผู้มีความมั่นคง หลั่งน้ำในมือของพระเถระ ถวายอุทานชื่อ อัมพภาฏกวัน ให้เป็นสังฆาราม

จิตตคหบดีได้สร้างวิหารใหญ่ (วิหาร = ที่อยู่ของพระ) ในอุทยานไว้ต้อนรับสงฆ์ซึ่งมาจาก ๔ ทิศ ครั้งนั้นพระสุธรรมเถระเป็นเจ้าอาวาสในมัจฉิกาสถูปนั้น

กาลต่อมาพระอัครสาวกทั้ง ๒ ได้สดับคุณกถา พรรณนาความดีของจิตตคหบดีแล้ว ปวารณาจะสงเคราะห์คหบดีนั้น จึงไปสู่มัจฉิกาสถูป

คหบดีทราบการมาของพระอัครสาวกแล้ว ไปต้อนรับในระหว่างครึ่งโยชน์ ให้พระอัครสาวกพัก ณ วิหารของตนที่อัมพภาฏกวัน ทำอาคันตุกะวัตรทุกอย่างแล้วอ้อนวอนขอฟังธรรมกถา พระสารีบุตรกล่าวว่า “อาตมาภาพทั้ง ๒ เหน็ดเหนื่อยเพราะมาจากทางไกล ขอท่านจงฟังเพียงเล็กน้อยเถิด” ดังนี้แล้วกล่าวธรรมกถาเพียงเล็กน้อย คหบดีฟังแล้วบรรลุอนุคามิผล เขาอาราธนาพระเถระทั้ง ๒ ให้ฉันในเรือนของตนในวันรุ่งขึ้น เมื่อพระเถระทั้ง ๒ รับแล้ว จึงไปนิมนต์พระสุธรรมเถระเจ้าอาวาส

พระสุธรรมโกรธว่ามานิมนต์ตนภายหลัง จึงไม่ยอมรับนิมนต์ แม้อุบาสกจะนิมนต์ครั้งแล้วครั้งเล่า ก็ปฏิเสธเสีย อุบาสกกล่าวว่า “ท่านจะปรากฏด้วยกรรมของท่านเอง” ดังนี้แล้วหนีไป

ในวันรุ่งขึ้น คหบดีจัดทานใหญ่ในเรือนตน

เวลาใกล้รุ่ง พระสุธรรมคิดว่า “คหบดีจัดสักการะอย่างไรหนอ เพื่อพระอัครสาวกทั้ง ๒ เราจักไปดู” ได้ถือบาตรและจีวรไปยังเรือนของคหบดีตั้งแต่เช้าตรู่

คหบดีนิมนต์ให้นั่งก็ไม่นั่ง บอกว่าจะเที่ยวบิณฑบาตฉัน แล้วตรวจดูสักการะไทยธรรม ใครจะเสียตีสี้ถึงชาติตระกูลของคหบดี จึงกล่าวว่า

“คหบดี ลักการะไทยธรรมของท่านนั้นล้นเหลือ ยังขาดอยู่อย่าง เดียวเท่านั้น”

“อะไรเล่า พระคุณเจ้า”

“ขนมแดกเงา คหบดี”

จิตตคหบดีฟังแล้วรู้ว่าพระสุธรรมกระทบตนในเรื่องชาติตระกูล จึง กล่าวว่ พระสุธรรมนั้นเป็นผู้กล้าเพียงดังกา ไม่มีมารยาทและสมบัติผู้ดี

พระสุธรรมโกรธ บอกคืนอาวาสแล้วหนีไป คือไม่ยอมรับเป็นเจ้า อาวาสในอารามที่จิตตคหบดีสร้าง พระสุธรรมไปเฝ้าพระศาสดา กราบพูล เรื่องราวทั้งปวงให้ทรงทราบ

พระพุทธองค์ตรัสว่า “จิตตคหบดีเป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใส เหตุไร เธอจึงด่าเขาด้วยคำเลว” ทรงปรับโทษพระสุธรรมนั้น รับสั่งให้สงฆ์ลง ปฏิสารณียกรรม^{๑๖} แก่เธอ แล้วให้กลับไปขอโทษจิตตคหบดี แต่คหบดีไม่ ยอมยกโทษให้ จึงเก้อเขินกลับมาสู่สำนักของพระศาสดาอีก

พระพุทธองค์ทรงทราบเหมือนกันว่า คหบดีจักไม่ยกโทษให้ แต่ ทรงประสงค์จะทำลายความกระด้างเพราะมานะของพระสุธรรม จึงรับสั่ง ให้กลับไปอีก พระสุธรรมต้องเดินทางอีก ๓ โยชน์ พระศาสดามีได้ตรัส บอกอุบายที่จะให้คหบดียกโทษให้

เมื่อพระสุธรรมกลับมาในครั้งหลัง ทรงทราบว่าทิวี่มานะของพระ สุธรรมสิ้นแล้ว จึงทรงมอบภิกษุอนุทูต^{๑๗} รูปหนึ่ง ให้ไปกับพระสุธรรม และ ตรัสสอนพระสุธรรมด้วยพระพุทธพจน์ว่า “สมณะไม่ควรมีมานะและความ ริษยาว่า วิหารของเรา อุบาสกอุบาสิกาของเรา เมื่อมีมานะอย่างนี้ก็เลสยอม เจริญขึ้น” เป็นต้น และได้ตรัสพระคาถาซึ่งได้ยกขึ้นกล่าวแต่เบื้องต้นนั้นแล้ว

๑๖ ปฏิสารณียกรรม ทำให้ระลึกถึงความผิดของตน - วศ.

๑๗ อนุทูต ตัวแทนเจรจาความ เพื่อให้ตกลงกันได้ - วศ.

พระสุธรรมฟังพระโอรสแห่งพระศาสดาแล้ว ถวายบังคม ลูกจาก
 อาสนะ กระทำประทักษิณแล้วไปหาจิตตคหบดี ขอให้อุบาสกยกโทษให้
 อุบาสกยกโทษให้และกล่าวว่า หากโทษของเขามีอยู่ ก็ขอให้พระสุธรรม
 ยกโทษให้ด้วย เรื่องก็สงบลง

พระสุธรรมนั้นปฏิบัติตามพระโอรสที่พระศาสดาประทานแล้ว ล่วง
 ไปเพียง ๒-๓ วันเท่านั้นก็ได้บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ฝ่ายจิตตคหบดีคิดว่า “เราได้บรรลุโสดาปัตติผลและอนาคามีผล
 โดยที่มีได้เคยเฝ้าพระศาสดาเลย เราควรไปเฝ้าพระศาสดา” ดังนี้แล้วเตรียม
 ของเป็นอันมาก พร้อมด้วยอุบาสกบริวาร ๕๐๐ อุบาสิกา ๕๐๐ (และมีภิกษุ
 ภิกษุณีเพศละ ๕๐๐ ขออาศัยไปด้วย) ไปเฝ้าพระศาสดา ณ เขตวันมทวิหาร

พระศาสดาตรัสกับพระอานนท์ว่า “เมื่อจิตตคหบดีมาไหว้เราวันนี้
 จักมีปาฏิหาริย์เกิดขึ้น คือจะมีฝนดอกไม้ ๕ สี ตกลงด้วยอำนาจบุญของ
 อุบาสกนั้น”^{๑๘}

มหาชนได้ทราบข่าวนั้นจึงพากันมาคอยดูอยู่เป็นอันมากแน่นขนัดทั้ง
 ๒ ข้างทาง คนทั้งหลายได้นำบรรณาการมาเพื่อคหบดีนั้น ขณะที่เฝ้าพระ
 ศาสดา ฝนดอกไม้ ๕ สีก็ตกลง เสียงไชโยให้ร้องก็ก้องไปทั่วบริเวณนั้น

คหบดีอยู่ในสำนักพระศาสดาเดือนหนึ่ง ได้เลี้ยงภิกษุสงฆ์ มี
 พระพุทธเจ้าเป็นประมุข มีคนนำของมาช่วยมากมาย จนของที่จิตตคหบดี
 เตรียมมาสำหรับเลี้ยงพระหนึ่งเดือนนั้นเหลือ และได้ถวายไว้ที่วัดเขตวัน
 ทั้งหมด

พระอานนท์ทูลถามพระศาสดาว่า “จิตตคหบดีมีบริวารมาก มีคน
 เคารพนับถือและยกย่องมาก มีสักการะมากเฉพาะเมื่อมาเฝ้าพระองค์เท่านั้น
 หรือ หรือเมื่อไปที่อื่นก็ได้รับการบูชาสักการะเช่นนี้เหมือนกัน”

๑๘ เข้าใจว่า จะมีการโปรยดอกไม้ ๕ สี เป็นการต้อนรับ - วศ.

พระศาสดาตรัสตอบว่า

“ดูก่อนอานนท์ จิตตคหบดีนั้นมาสู่สำนักของเราก็ตาม ไปที่อื่น ๆ ก็ตาม ลักการะล้มมานะย่อมเกิดขึ้นในที่นั้น เพราะเขาเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล สมบูรณ์ มียศ และมีโภคะ”

พระอานนท์ทูลถามถึงบุพกรรมของจิตตคหบดี พระศาสดาตรัสเล่าว่า

จิตตคหบดีนี้มีบุญญาธิการและอภิไธยอันได้ทำไว้แล้วแทบบาทมูลแห่งพระผู้มีพระภาคพระนามว่า ปทุมุตตระ ท่องเที่ยวไปในเทวดา และมนุษย์เป็นเวลานาน ต่อมาในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสป เขาได้เกิดเป็นพรานเนื้อ วันหนึ่งขณะฝนตกเขาถือหอกออกไปเพื่อล่าเนื้อ ตรวจดูหมู่เนื้ออยู่ เห็นภิกษุรูปหนึ่งนั่งคลุมศีรษะอยู่ที่เงื้อมแห่งหนึ่ง มีจิตเลื่อมใสรีบกลับไปยังเรือนให้คนบึ่งเนื้อและหุงข้าวโดยเร็ว เมื่อเห็นภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตรรูปอื่น ๆ อีก ก็รับบาตรนิมนต์ให้หนึ่งแล้วส่งคนอื่นให้เลี้ยงดู ส่วนตนรีบเตรียมอาหารคือเนื้อบึ่งและข้าวใส่ตะกร้า แล้วเดินไปเพื่อถวายพระในป่า เก็บดอกไม้ไม้ในระหว่างทางไปบูชาด้วย

เขาถวายอาหารแล้ว อธิษฐานว่า

“ด้วยอานิสงส์แห่งอาหารและการบูชานี้ ขอบรรณาการจงเกิดมีแก่ข้าพเจ้า และดอกไม้ ๕ สิ่งบังเกิดมีใหม่ที่ข้าพเจ้าไปแล้ว”

เขาบำเพ็ญกุศลจนตลอดชีวิต เกิดในเทวโลก ผนแห่งดอกไม้ทิพย์ก็เกิดขึ้น เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ผนดอกไม้ก็ตกในวันที่เขาเกิด เมื่อมาที่นี่ (มาเฝ้าพระศาสดา) บรรณาการเกิดขึ้นแก่เขาเป็นอันมาก ผนแห่งดอกไม้ ๕ สิ่งก็ตกลงเพราะผลแห่งกรรมอันเขาทำแล้วในกาลนั้น

พระพุทธโฆษาเรื่องข้อปฏิบัติเพื่อลาภและเพื่อนิพพาน

อัญญา ทิ ลากฺขณิสสา อัญญา นิพพานคามินี
เอวเมตํ อภิญญา ภิกขุ พุทฺธสฺส สาวโก
สกุการํ นาภินนฺทยเย วิเวกมฺหุพฺรฺหเย

คำแปล

ปฏิบัติเพื่อให้เกิดลาภเป็นอย่างหนึ่ง ปฏิบัติอันให้ถึงนิพพานเป็นอีกอย่างหนึ่ง ภิกษุสาวกของพระพุทธเจ้ารู้ชัดอย่างนี้แล้ว ไม่พึงเพลิดเพลน ลักการะ พึงพอกพูนวิเวก

อธิบายความ

พระอรรถกถาจารย์อธิบายไว้ว่า

“เมื่อต้องการให้ลาภเกิดขึ้น บางที่ภิกษุต้องประพฤตินอกกลุ่มนอกทางบ้าง ต้องประพฤติทุจริตทางกายบ้าง ต้องยอมทำอกุศลกรรมบ้าง ท่านเปรียบว่าเมื่อหย่อนมือลงตรง ๆ ในข้าวต้มหรือข้าวสวย เมื่อดึงมือขึ้น มือเพียงเบือนเท่านั้น ไม่มีข้าวต้มหรือข้าวสวยติดขึ้นมา แต่เมื่องอหนึ่งงอมือหนึ่งหนึ่งข้าวยอมติดมือขึ้นมาด้วย เมื่อดึงขึ้นมาฉันใด การที่จะให้เกิดลาภลักการะก็ฉันนั้น ต้องคดบ้าง ตรงเกินไปไม่ได้ แต่ไม่ใช่จะเป็นอย่างนั้นเสียหมด ลาภลักการะที่เกิดขึ้นโดยชอบธรรมก็มี เช่น เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้มีมรรยาทเรียบร้อยเป็นที่เลื่อมใสของผู้พบเห็น แก่ภิกษุผู้เป็นพหูสูต ผู้มีบริวารมาก ผู้อยู่ป่า เป็นต้น

“ภิกษุผู้บำเพ็ญปฏิบัติให้ถึงพระนิพพาน ควรเว้นอาการหลอกหลวง เพื่อให้ลาภเกิดขึ้นเสีย ไม่ใช่คนบอดก็ทำเป็นเสมือนบอด ไม่ใช่ไม่หนวกก็ทำเป็นเสมือนใบ้ เสมือนหนวก ไม่โอดวอด ไม่มีมายา ละความพอใจในลาภลักการะเสีย พอกพูนวิเวกให้เกิดในใจ

“วิเวกนั้นมี ๓ คือ กายวิเวก=สังตกาย ๑ จิตตวิเวก = สังตจิต ๑
อุปธิวิเวก^{๑๔} = สังตกิเลส ๑

“การอยู่โดดเดี่ยว เว้นการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ชื่อว่า กายวิเวก
สมบัติ ๘ ชื่อว่า จิตตวิเวก พระนิพพาน ชื่อว่า อุปธิวิเวก กายวิเวก
บรรเทาความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ จิตตวิเวกบรรเทาความหมักหมม ด้วย
กิเลส อุปธิวิเวกบรรเทาความเกี่ยวข้องด้วยสังขาร กายวิเวกเป็นปัจจัย
แห่งจิตตวิเวก จิตตวิเวกเป็นปัจจัยแห่งอุปธิวิเวก สมจริงดังที่พระสารี
บุตรกล่าวว่

“กายวิเวกของภิกษุผู้มีกายสงบแล้ว ย่อมยินดียิ่งในการบวช จิตต
วิเวกของผู้มีจิตบริสุทธิ์ย่อมถึงความผ่องแผ้วเป็นอย่างยิ่ง และอุปธิวิเวก
ของบุคคลผู้ไม่มีอุปธิย่อมถึงพระนิพพาน”

ภิกษุพึงยินดีพอใจพอกพูนวิเวกทั้ง ๓ นี้

คำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์นับว่าแจ่มแจ้งดีแล้ว ไม่จำเป็นต้อง
เพิ่มอะไรอีก

พระศาสดาตรัสพระพุทธานุชาตินี้ที่เชตวันาราม เมืองสาวัตถี ทรง
ปรารภพระตีสเถระผู้อยู่ในป่า มีเรื่องย่อดังนี้

ในกรุงราชคฤห์ มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อมหาเสน เป็นเพื่อนกับบิดา
พระสารีบุตร เคยมั่งมี แต่มาภายหลังยากจนลง วันหนึ่งพระสารีบุตรมา
บิณฑบาตที่บ้านด้วยตั้งใจอนุเคราะห์ แต่มหาเสนพราหมณ์หลบหน้าเสีย
เพราะไม่มีอะไรถวาย ทำอยู่อย่างนี้หลายครั้ง

ต่อมาวันหนึ่งเขาได้เถาเต็มด้วยข้าวปายาส และผ้าเนื้อหยาบในที
บอกลัทธิแห่งหนึ่ง พอลับถึงเรือนก็นึกถึงพระสารีบุตร อยากถวาย

วันนั้นพระสารีบุตรออกจากสมาบัติพิจารณาอยู่ เห็นไทยธรรมของ

๑๔ อุปธิ มี ๔ อย่าง คือ ชันท์ กิเลส อภิสังขาร กามคุณ

พราหมณ์แล้ว ต้องการสงเคราะห์ จึงไปยังที่นั่น พราหมณ์ได้ถวายข้าวปายาสและผ้าทั้งหมด พระเถระฉันข้าวปายาสที่บ้านของพราหมณ์นั่นเอง เมื่อพระเถระฉันเสร็จ พราหมณ์ได้กล่าว “ขอให้ข้าพเจ้าพึงได้บรรลุธรรมที่ท่านบรรลุแล้วด้วยเถิด” พระสารีบุตรอนุโมทนาว่า “จงสำเร็จอย่างนั้นเถิด พราหมณ์” แล้วหลีกไป

พราหมณ์นั้นถวายทานแล้วมีปีติปราโมชอย่างยิ่ง และมีความเสนาหาในพระเถระเหลือประมาณ เพราะเหตุนั้นเขาทำกาละ แล้วไปเกิดในสกุลอุปัฏฐากของพระสารีบุตรในกรุงสาวัตถี

ขณะตั้งครมภ์ มารดาของเขาแพ้ท้อง ต้องการนุ่งห่มผ้ากาสาเยและถวายข้าวมธุปายาสแก่พระสงฆ์ ๕๐๐ อากาการแพ้ท้องอย่างนี้ว่ากันว่า เป็นบุญนิมิตว่าบุตรจักได้บวชในพระพุทธศาสนา

พวกญาติได้จัดให้นางได้ถวายข้าวมธุปายาสแก่พระสงฆ์ ๕๐๐ มีพระสารีบุตรเป็นประธาน และนางได้นุ่งห่มผ้ากาสาเยในขณะถวายทานนั้น ความแพ้ท้องได้สงบลง

ในวันคล้ายวันเกิด พวกญาติทำพิธีมงคลอีก ๒ ได้ให้เด็กนั้นนอนบนผ้ากัมพล^{๒๐} อย่างดีราคาแสนหนึ่ง เขาอนอนบนผ้ากัมพล แลดูพระเถระแล้วจำได้ คิดว่า “เราได้สมบัติเห็นปานนี้เพราะอาศัยพระเถระ จึงต้องการถวายผ้ากัมพลของตนแก่ท่าน” เพราะฉะนั้นเมื่อมารดานำอาหารมาให้พระเถระ เขาก็ยเอาผ้ากัมพลไว้ด้วยนัยก้อยแล้วทำให้ตกลงตรงหน้าพระเถระนั่นเอง

พวกญาติ ๆ ของเด็กชอบใจ มิได้คิดว่าเด็กทำไปโดยไร้เดียงสา แต่คิดว่าเด็กเจตนาถวายผ้าแก่พระเถระ จึงกล่าวว่า “ขอถวายผ้าผืนนี้แก่ท่านขอได้โปรดรับไปใช้เถิด”

๒๐ ผ้ากัมพล คือ ผ้าขนสัตว์ - วศ.

มารดาเลื่อมใสพระสารีบุตรมาก จึงตั้งชื่อบุตรว่า ติสสะ เหมือนพระสารีบุตร เมื่อท่านเป็นคฤหัสถ์ “อุปติสสะ”

เมื่ออายุเด็กติสสะนั้นได้ ๗ ขวบ ก็ออกบวชเป็นสามเณรในสำนักพระสารีบุตรนั่นเอง สามเณรติสสะนั้นมีกุศลผลทานอันทำไว้ดีแล้ว จึงเป็นผู้มีลาภมาก มีคนรักมาก เมื่อทราบว่สามเณรจะเข้าไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี ก็เตรียมอาหารและผ้าเป็นอันมากคอยดักถวาย สามเณรได้ผ้าสาฎกเป็นจำนวนพันผืนในระยะเวลาเพียง ๒ วันเท่านั้น เธอได้ถวายแก่ภิกษุผู้ขัดสนต่อไปอีก

การที่สามเณรมีลาภคืออาหารและผ้าเหลือเฟือนี้ ท่านว่าเป็นอานิสงส์แห่งการถวายอาหารและผ้าสาฎกเหนือหยาบแก่พระสารีบุตร ในชาติที่เป็นมหาเสนพราหมณ์

วันหนึ่งในฤดูหนาว สามเณรเที่ยวเดินไปในวิหาร เห็นภิกษุหลายรูปนั่งผิงไฟอยู่ สามเณรถามว่าทำไมจึงต้องผิงไฟ ภิกษุทั้งหลายตอบว่าเพราะหนาว สามเณรบอกว่าเมื่อหนาวก็ควรห่มผ้ากัมพล เพราะผ้ากัมพลกันหนาวได้ ภิกษุทั้งหลายพูดว่าสามเณรมีบุญมาก มีผ้ากัมพลห่ม ส่วนพวกตนไม่มีบุญ จะเอาผ้ากัมพลมาจากไหน

สามเณรจึงกล่าว “มาเถิดท่านผู้เจริญ จงตามกระผมไป ท่านทั้งหลายจะได้ผ้ากัมพลตามต้องการ”

ในตำนานเล่าว่า ภิกษุผู้ต้องการผ้ากัมพลติดตามสามเณรไปถึงหนึ่งพันรูป สามเณรพาภิกษุเหล่านั้นไปนอกเมืองสาวัตถี และในเมืองสาวัตถีประชาชนเห็นสามเณรไป เพื่อต้องการผ้ากัมพลถวายพระ ก็พากันนำผ้ากัมพลออกมาถวาย จนครบจำนวนพันเพียงวันเดียวเท่านั้น แม้แต่คนตระหนี่ที่สุดไม่ต้องการถวาย แต่พอเห็นสามเณรก็อดถวายไม่ได้

ต่อมาสามเณรเห็นว่าอยู่ในเขตวันไม่ค่อยสงบนัก เพราะมีผู้คนไปมาหาสู่อยู่เสมอไม่ได้ขาด จึงทูลลาพระศาสดาไปอยู่ในเสนาสนะป่า ห่างจาก

วัดเซตวันถึง ๑๒๐ โยชน์

อุบาสกผู้หนึ่งอยู่ปากทางเห็นสามเณรแล้วเกิดความรักความเลื่อมใส พาสามเณรไปในวิหาร^{๒๑} อันตั้งอยู่ในป่า แล้วนิมนต์ให้ออกไปรับบิณฑบาต ที่หมู่บ้านของพวกเขาตนทุก ๆ เข้า

เขาออกจากป่า แล้วมาเที่ยวป่าวประกาศชาวบ้านว่า สามเณร วณาสีตีสสะมาอยู่ที่นี่แล้ว ขอให้เตรียมข้าวปลาอาหารไว้ถวายท่านด้วย

ตอนเช้าเมื่อสามเณรออกจากป่าไปบิณฑบาต ก็มีคนศรัทธาถวาย กันมาก ถวายแล้วก็ไม่กลับเรือน ยืนมองดูสามเณรอย่างไม่อึดไม่เบื่อ และ หมอบลงแทบเท้าของสามเณร แล้ววิงวอนให้อยู่จำพรรษา ณ ที่นั้น พวกเขาจ้กรับสรวณะ ๓ รับศีล ๕ ศีล ๘ และศีลอุโบสถตามสมควร

สามเณรรับว่าจะอยู่จำพรรษาที่นั้น และให้พรมนุษย์เหล่านั้นว่า “ขอ ท่านทั้งหลายจงมีความสุข จงพ้นจากทุกข์เถิด”

ทุกครั้งที่มีผู้ศรัทธาถวายของ สามเณรจะกล่าวเพียงเท่านี้

เมื่อออกพรรษาแล้ว พระสารีบุตรและพระสาวกผู้ใหญ่ไปเยี่ยม สามเณรกันมาก ใต้รับการต้อนรับจากชาวบ้าน ซึ่งเป็นอุปัฏฐากของ สามเณรเป็นอย่างดี และขอฟังธรรมจากพระเถระ มีพระสารีบุตร เป็นต้น พระสารีบุตรจึงบอกให้สามเณรแสดงธรรม แต่พวกอุบาสกอุบาสิกาลุกขึ้น พร้อมกัน แล้วเรียนให้พระสารีบุตรทราบ ว่า สามเณรไม่เคยพูดอะไรอื่น เลยนอกจาก “ขอท่านทั้งหลายจงมีความสุข จงพ้นจากทุกข์เถิด” เพราะ ฉะนั้นขอให้พระเถระรูปอื่นแสดงธรรมเถิด อย่าให้สามเณรแสดงเลย

พระสารีบุตรจึงให้สามเณรอธิบายให้อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายฟังว่า ทำอย่างไรจึงมีความสุข ทำอย่างไรจึงจะพ้นจากทุกข์

๒๑ วิหาร ที่อยู่อาศัยของภิกษุ

สามเณรกล่าวธรรมกถาได้อย่างไพเราะพิสดารในหัวข้อเรื่องว่า ทำอย่างไรจึงจะมีความสุข ทำอย่างไรจึงจะพ้นจากทุกข์ และสรุปลงว่า “ผู้บรรลุอรหัตแล้วชื่อว่าเป็นผู้ถึงความสุข และพ้นจากทุกข์ คนนอกนั้นยังไม่ชื่อว่าพ้นจากทุกข์”

พระเถระอนุโมทนาในธรรมกถาของสามเณร แล้วให้ว่าสรภัญญะต่อสามเณรก็ว่าได้อย่างคล่องแคล่วและไพเราะ

ประชาชนผู้ฟังแบ่งเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งติเตียนสามเณรว่า มีความรู้ความสามารถดีถึงขนาดนี้ แต่ไม่เคยแสดงธรรมให้อุบถุภักจากผู้มีอุปการะฟังเลย อีกพวกหนึ่งสรรเสริญและเลื่อมใสยิ่งขึ้น

เช้าวันนั้นพระศาสดาทรงตรวจดูสัตวโลก ได้ทรงทราบเหตุนั้นแล้ว ทรงดำริว่า หากไม่เสด็จไป พวกที่ไม่พอใจสามเณรจะตกนรก จึงเสด็จไปยังที่นั้น มนุษย์ทั้งหลายมีใจว่าเรจึงยินดี ที่ได้เห็นพระตถาคตเจ้าโดยมีได้คาดหมาย ได้ชวนกันถวายยาคุและภัตเป็นอันมากแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เมื่อสวสเสร็จแล้วพระศาสดาทรงอนุโมทนาว่า

“เป็นลาภของท่านทั้งหลายแล้วที่พระอสีติมหาสาวกมาที่นี้ และเราก็มามีที่นี้ เพราะสามเณรติสสะเป็นต้นเหตุ ท่านทั้งหลายได้ดีแล้ว” เป็นต้น

มนุษย์ทั้งหลายต่างชื่นชมยินดีทั่วหน้ากัน พวกที่โกรธสามเณรก็กลับยินดีปรีดา พวกที่ยินดีอยู่แล้วก็เลื่อมใสยิ่งขึ้น เมื่อจบอนุโมทนา มหาชนได้สำเร็จอริยผลเป็นอันมาก

พระศาสดาเสด็จกลับกับสามเณร ตรัสถามถึงสถานที่ต่างๆ ในระหว่างทาง สามเณรกราบทูลถูกต้องหมดทุกอย่าง จนกระทั่งเสด็จถึงที่อยู่ของสามเณร เสด็จขึ้นสู่ยอดเขา ทอดพระเนตรเห็นมหาสมุทร ตรัสถามสามเณรว่า คิดอย่างไรเมื่อเห็นมหาสมุทร สามเณรทูลว่า “เมื่อร้องไห้อยู่ในสังสารวัฏ น้ำตามีมากกว่าน้ำในมหาสมุทร”

พระคาสดาตรัสสอนโมทนาว่าถูกต้องแล้ว

เมื่อถึงเงื้อมแห่งภูเขา พระคาสดาตรัสถามว่า คิดอย่างไร สามเณร
ทูลตอบว่า “สถานที่ทิ้งสรีระของบุคคลผู้ตายแล้วตายเล่าอยู่ในสังสารวัฏนี้
กำหนดไม่ได้”

พระคาสดาทรงสอนโมทนาว่าถูกต้องแล้ว และตรัสต่อไปว่า

“พราหมณ์ที่อุปสาพหะถูกเผาตรงนี้ถึงหนึ่งหมื่นสี่พันครั้ง สถานที่
ที่สัตว์ไม่เคยตายไม่มีในโลก ลัจจะ ๑ ธรรม ๑ อหิงสา ๑ ลัญญมะ ๑ ทมะ
๑ มีอยู่ที่ใด พระอริยเจ้าทั้งหลายย่อมเสพที่เช่นนั้น ที่นั่นแหละเป็นที่ที่ไม่
ตายในโลก”

พระคาสดาตรัสถามสามเณรว่า อยู่ในป่าเช่นนี้ไม่กลัวเสียงสัตว์หรือ?
สามเณรทูลว่า ไม่กลัว การได้ยินเสียงสัตว์ทำให้มีความพอใจในเสนาสนะ
ป่ามากขึ้น

เมื่อพระคาสดาจะเสด็จกลับสู่เขตวนาราม ตรัสถามสามเณรว่า จะ
ไปด้วยหรือจะกลับสู่ที่ของตน สามเณรทูลว่า แล้วแต่พระอุปัชฌาย์คือพระ
สารีบุตรแต่อัธยาศัยของเธอใครจะกลับ พระสารีบุตรรู้อัธยาศัยนั้นจึงกล่าวว่า
“ติสสะ ถ้าเธอปรารถนาจะกลับก็จงกลับเถิด”

สามเณรถวายบังคมพระคาสดาและไหว้ภิกษุสงฆ์ แล้วกลับสู่ที่อยู่
ของตน พระคาสดา กลับเขตวันวิหาร

วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายสนทนากันในธรรมสภาว่า สามเณรติสสะทำ
สิ่งที่ได้ยาก สละลาภสักการะเป็นอันมากในบ้านเมืองเสีย แล้วเข้าไปอยู่
ในป่าแต่ผู้เดียว ฉันอาหารที่คลุกเคล้ากัน

พระคาสดาเสด็จมาสู่ธรรมสภา ทรงทราบการสนทนานั้นแล้วตรัสว่า

“ปฏิบัติทาเพื่อให้เกิดลาภเป็นอย่างหนึ่ง ปฏิบัติอันให้ถึงนิพพาน
เป็นอีกอย่างหนึ่ง” เป็นอาทิ มีนัยดังพรรณนาไว้แล้วแต่ต้น

ด้วยเหตุดังกล่าวมา ผู้สูงอายุควรมุ่งความสงบสุขแห่งชีวิตมากกว่า ลากลัทธิการะและชื่อเสียง ดำเนินตามปฏิบัติทางของบัณฑิต เช่น ติสสสามเณร เป็นต้น เพื่อชีวิตนี้จะไม่กัดเจ้าของ คือ ไม่ถูกกิเลสครอบงำอยู่ทุกเมื่อเชียววัน ไม่แสวงหาความตื่นตื่นด้วยความโง่เขลา

กาลเวลาย่อมกินสรรพสัตว์พร้อมด้วยตัวมันเอง (กาลโล ฆสตี ภูตานิ สพฺพาเนว สหตฺตนา) คือ กาลเวลาล่วงไป นำเอาชีวิตสัตว์ใกล้ความตาย เข้าไปด้วย แต่ผู้สิ้นกิเลสแล้วไม่ถูกกาลกิน แต่กลับเป็นผู้กินกาล ดังจะเห็นว่า โย จ กาลมโสภุโต ส ภูตปจนี ปจิ ผู้ใดเผาตัดมหาซึ่งเผาสัตว์ ผู้นั้นเป็นผู้กินกาล เป็นผู้ตายก่อนตาย (วิตตณโห ปุราณา) คือ ปราศจากตัดมหา ก่อนสิ้นชีวิต เป็นผู้พ้นจากทุกข์และมีความสุขอันสมบูรณ์ เพราะทำนุได้ เผาตัดมหาอันเผาสัตว์ได้แล้ว (ส ภูตปจนี ปจิ)

ตามธรรมดาสัตว์ทั้งหลายถูกตัดมหาเผาอยู่แทบตลอดเวลา มีความปรารถนาไม่สิ้นสุด ปรารถนามากเมื่อไม่ได้โดยทางชอบ ก็ชวนชวายนในทางชั่ว (ปาปิจฉา อิจฉापกตา) แม้จะเนรมิตรภูเขายใหญ่ให้เป็นทองสัก ๒ ภูเขา ก็ยังไม่พอแก่ความต้องการของคนคนเดียว^{๒๒} เมื่อเป็นเช่นนี้ ควรหรือที่จะทำตนให้เป็นหาสของตัดมหา ประพฤติทุจริตในการหาทรัพย์ เพราะเท่าไรก็ไม่พอ ถ้าไม่รู้สักพอ และไม่ดับตัดมหาในทรัพย์นั้นเสีย อื่นๆ คนด้อยปัญญาย่อมฆ่าตนเอง เพราะตัดมหาในทรัพย์ (พระพุทฺธพจน) ทำไม่คนเราจะต้องฆ่าตัวเองเพราะตัดมหาในทรัพย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่าน้อย เมื่อเทียบกับคุณธรรมหรือคุณงามความดีของชีวิต ทำไม่คนเราจะต้องตรากตรำอย่างหนัก เพียงเพื่อให้ได้ทรัพย์มาสนองความอยาก ประนเปรอความใคร่อันมักทำให้เสียคน ทำไม่เราจะต้องทำลายเสรีภาพของเราในชีวิตประจำวัน เพียงเพื่ออยากได้ทรัพย์อันเกินความจำเป็นในการครองชีพ คนที่มีความต้องการน้อยต่างหาก ที่มีความสุขและมีเสรีภาพ มากกว่าคนที่มีความต้องการมาก ความต้องการมาก เป็นการทำลายความสมดุลแห่ง

๒๒ ข้อความจาก อรรถกถาธรรมบท ภาค ๗ มรวัตถุ

ธรรมชาติ ความต้องการน้อย เป็นการอนุรักษ์ความสมดุลแห่งธรรมชาติ
ศาสนาสอนให้เราสันโดษในปัจจุบัน ๔ เพื่อรักษาจิตให้สงบสุขและเพื่อ
คุ้มครองธรรมชาติ ธรรมชาติจะได้อยู่คุ้มครองเรานาน ๆ และคุ้มครองลูก
หลานของเราสืบไป

ผู้สูงอายุควรตระหนักว่า ถูกตัดหน้าและความปรารถนาเราอื่นเผา
ลนมานานแล้ว ควรตั้งใจเผาตัดหน้าในทรัพย์ ยศ ชื่อเสียง และในกามคุณ
๕ มีรูป เสียง เป็นต้น เสียบ้าง ให้เบาบาง ชีวิตจะได้ร่มเย็นเป็นสุข ไม่
กระเสือกกระสนเราอื่นไปตามแรงฉุดของตัดหน้าไม่มีสุขไต่ยิ่งกว่าความสงบ
เราควรอยู่กับความสงบ ด้วยความสมัครใจ พอใจ ดีกว่าอยู่กับความวุ่นวาย

มิจฉาทิฏฐิ

มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิด) ความเห็นผิดเป็นยอดโทษหรือเป็นโทษอย่างยิ่ง (มิจฉาทิฏฐิปรมาณิ ภิกขเว วชฺชานิ) เมื่อเห็นผิด การทำการพูดก็พลอยผิดตามไปด้วย เหมือนคนเดินทางผิด เดินเท่าไรก็ไม่ถึงจุดหมาย ส่วนสัมมาทิฏฐิมีนัยตรงกันข้ามเป็นยอดคุณและนำไปสู่จุดหมายปลายทางได้ง่าย

ในที่นี้จะเน้นเรื่องสัมมาทิฏฐิ เพราะเมื่อบุคคลมีสัมมาทิฏฐิแล้ว มิจฉาทิฏฐิอันเป็นมลทินย่อมถูกละไปได้เอง เหมือนแสงสว่างเกิดขึ้น ความมืดย่อมหายไป

สัมมาทิฏฐิ ความเห็นที่ถูกต้อง^{๒๓}

ปรารภ

- (๑) ความคิดเห็นที่ถูกต้องเป็นกุญแจดอกสำคัญไขไปสู่ความจริงเหมือนไขกุญแจเข้าไปสู่ห้องมหาสมบัติ ต้องหยิบกุญแจถูก

๒๓ แนวคำบรรยายในโครงการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม ณ ตึกเอนกประสงค์ ชั้น ๗ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการประชุมคณะกรรมการและผู้ฟังทั่วไป วันจันทร์ที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๖ เวลา ๑๐.๓๐ - ๑๒.๐๐ น.

- (๒) ความจริงเป็นสิ่งที่ทุกคนแสวงหา ต้องการรู้เห็น แต่จะเข้าถึงได้ ก็ด้วยความรู้เห็นที่ถูกต้อง และเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ไม่ใช่เพียงแต่ศรัทธาอย่างเดียว หรือยึดไว้ด้วยอุปาทาน
- (๓) ระหว่างศรัทธากับญาณทรรรณะ คนส่วนมากหยุดตัวเองไว้เพียงศรัทธาไม่ก้าวต่อไปยังญาณทรรรณะ ศรัทธาจึงอ่อนแอจนคลอนแคลนถูกดึงไปทางโน้นทีทางนี้ที ถือมงคลตื่นข่าวอยู่เรื่อย ในที่สุดไม่รู้จะเชื่อใคร ถ้าก้าวไปถึงญาณทรรรณะแล้ว ความรู้สึกว่าไม่รู้จะเชื่อใคร ย่อมไม่มี เพราะได้รู้เห็นด้วยตนเองแล้ว

๑. **สัมมาทิฐิเป็นองค์หนึ่งของอริยมรรค** อันประกอบด้วยองค์ ๘ และเป็นตัวต้น เป็นตัวนำ เป็นตัวนำอย่างไร? เพราะว่าด้วยสัมมาทิฐินั้นเอง จึงรู้จักมีจิตทิฐิว่าเป็นมีจิตทิฐิ รู้จักสัมมาทิฐิว่าเป็นสัมมาทิฐิ รู้จักมีจิตสมาธิว่าเป็นมีจิตสมาธิ (มหาจัตตาริสกสูตร ๑๔/๒๕๒-๒๕๑)

๒. **มรรคมีองค์ ๘ นั้น ตัวอริยมรรคคืออะไร?** คือสัมมาญาณ ต่อจากสัมมาญาณเป็นสัมมาวิมุตติ รวมเป็นสัมมัตตะ ๑๐ (มหาจัตตาริสกสูตร)

๓. **อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นั้นเป็นทางสายกลาง** เป็นมัชฌิมาปฏิปทา เป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธตั้งแต่เริ่มต้นจนอวสานคือนิพพาน

๔. **มีหลายคนพูดว่าการปฏิบัติธรรมนั้นยาก** ความจริงไม่ยากเกินไปถ้าหมั่นใจให้ตรง ทำความเห็นให้ตรงต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า ให้รู้เป็นเบื้องต้นก่อนว่าอะไรเป็นสัมมาทิฐิ อะไรเป็นมีจิตทิฐิ เพียงการทำความเห็นให้ตรงก็เป็นบุญแล้ว (ทิวจุชุกรม = การทำความเห็นให้ตรงเป็นบุญกิริยาวัตถุ ๑ ใน ๑๐)

๕. **สัมมาทิฏฐิคืออะไร?** ในมัคควิภังคสูตร (สูตรที่ว่าด้วยการแจกมรรค) ระบุถึงญาณในอริยสัจ ๔ เป็นสัมมาทิฏฐิระดับสูง ในมหาจัตตารีสกสูตรกล่าวถึงสัมมาทิฏฐิ ๒ ระดับคือ

- (๑) ระดับสามัญหรือระดับศีลธรรม ท่านใช้คำว่า สาสวาปุณณภาคิยา อุปติเวปกกา แปลว่า สัมมาทิฏฐิที่ยังมีอาสวะ (กิเลส) เป็นส่วนแห่งบุญ มีวิบากเป็นขันธ (คือยังต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไป) อาจเรียกว่าโลกิยสัมมาทิฏฐิก็ได้ (เล่ม ๑๔ ข้อ ๒๕๖)
- (๒) ระดับสูง ท่านใช้คำว่า อริยา อนาสวา โลกุตตรา มคฺคงคา แปลว่า สัมมาทิฏฐิที่เป็นอริยะ ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์แห่งมรรค (เล่ม ๑๔ ข้อ ๒๕๖) เป็นระดับโลกุตระธรรม

๖. **สัมมาทิฏฐิระดับสามัญเช่นอย่างไร?** เช่นเห็นว่า การให้ทานมีผล การบวสรวง^{๒๔} (เช่นทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย) มีผล การบูชามีผล วิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีอยู่ โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามี บิดามี สัตว์โอปปาติกะมี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ รู้โลกนี้โลกหน้ามีอยู่ รวมเป็นสัมมาทิฏฐิ ๑๐ อย่าง (เล่ม ๑๔ ข้อ ๒๕๗)

ชื่อว่าโลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามี บิดามีนั้น ดีความว่า เห็นว่าควรประพฤติจริยธรรมเพื่อโลกนี้ เพื่อโลกหน้า เพื่อมารดาบิดา

๒๔ การบวสรวงที่แปลจากคำว่า ยัญจํ นี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า เช่น การทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย การทำบุญอุทิศเทวดา (เทวดาพลี)

ในพุทธธรรมของพระเทพเวที (ปยุตฺโต) แปล ยัญจํ ว่า “การบำเพ็ญทาน” ในมหิตลธรรม หน้า ๒๗๐ ของท่านพุทธทาสภิกขุ เออ ยัญจํ หุตุ รวมกันแล้วแปลว่าการบวสรวงบูชา เช่น ให้ข้าวน้ำ เป็นต้น

สำหรับเรื่องปรโลกนั้นตรัสไว้ในอภินิหารสุตตร (เล่ม ๑๓/๑๐๓/๑๐๐) ว่าเมื่อปรโลกมีอยู่ ผู้เห็นว่าไม่มี ความเห็นของเขาเป็นมิจฉาทิฎฐิ พูดว่าไม่มี คำพูดของเขาเป็นมิจฉาวาจา เขาทำตนเป็นข้าศึกกับพระอรหันต์ผู้รู้ปรโลก บาบอกุศลต่าง ๆ ก็ตามมาเพราะมิจฉาทิฎฐิเป็นปัจจัย

ขอเพิ่มเติมเรื่องโลกนี้โลกหน้า มารดาบิดาสักเล็กน้อยว่า คนที่เชื่อ ว่าสุขทุกข์ในชีวิตคนเป็นไปโดยบังเอิญ ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย เรียกในบาลีว่า อเหตุปัจจัยวาทะ หรือ Accidentalism นั้นย่อมเห็นว่าไม่จำเป็นต้อง ประพฤติจริยธรรมอะไรเพื่อโลกนี้ เรียกย่อ ๆ ว่า เห็นว่าโลกนี้ไม่มี ส่วนผู้ ไม่เชื่อเรื่องโลกหน้า เห็นว่าเกิดหนเดียวตายหนเดียวแล้วหมดเรื่องกันไป ไม่มีวิภวภูตสังสาร ไม่ต้องประพฤติจริยธรรมเพื่อโลกหน้า อยู่ให้สบายในโลก นี้ก็พอแล้ว

บางคนเห็นว่า มนุษย์เกิดมาตามธรรมชาติเหมือนสัตว์และพืชอื่น ๆ มารดาบิดามีได้มีบุญคุณอะไร จึงไม่ต้องประพฤติจริยธรรมเพื่อเกื้อกูลแก่ มารดาบิดา ท่านเกิดเรามาแล้วก็ต้องเลี้ยงดูไปตามหน้าที่ อย่างนี้เรียกว่า มารดาบิดาไม่มี

๗. **สัมมาทิฎฐิระดับสูงคืออะไร?** คือองค์มรรคข้อสัมมาทิฎฐิที่เป็นตัวปัญญา ปัญญาในทริย ปัญญาพละ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ของท่านผู้มีจิตเป็นอริยะ มีจิตไร้อาสวะ มีอริยมรรคพร้อม กำลังเจริญอริยมรรคอยู่ (เล่ม ๑๔ ข้อ ๒๕๕) รวมความเป็นสัมมาทิฎฐิของพระอริยเจ้า ผู้มีสัมมาทิฎฐิระดับนี้ต้องการแต่ให้ทุกข์สิ้นไป ไม่เรียกร้องหาความสุข ในที่นี้เน้นปัญญาเป็นสำคัญ ในสังยุตตนิกาย มหาวารวรรค (เล่ม ๑๔ ข้อ ๔๘๗ หน้า ๒๔๓) ตรัสว่าภิกษุทำให้มากซึ่งอินทริยอย่างเดี๋ยวคือ ปัญญาในทริย ย่อมพยากรณ์อรรถัตตผลได้ว่า ชาติสิ้นแล้ว อินทริยอื่น ๆ มีครัทธาเป็นต้น ย่อมทรงตัวอยู่ได้เพราะอาศัยปัญญา ดังนั้น ครัทธา วิริยะ สติ สมาธิ แต่ละอย่างหรือหลายอย่างรวมกัน ถ้าชาติปัญญาเสียอย่างเดี๋ยวแล้ว ก็ไม่อาจให้บรรลุผลสำเร็จดังกล่าวได้

๘. ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ อย่าง

- (๑) **ปรโต โฆสะ** แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หมายถึง การได้ยินได้ฟัง การศึกษาเล่าเรียน การแนะนำชักจูง การเข้าสำนัก ฯลฯ
- (๒) **โยนิโสมนสิการ** แปลว่า การทำใจไว้อย่างแยบคาย หมายถึง การคิดเป็น ความคิดถูกต้อง มีระบบ คิดอย่างมีปัญญา

ส่วนประกอบภายนอกที่สำคัญคือ ปรโต โฆสะ ส่วนประกอบภายในตน คือโยนิโสมนสิการ คนที่มีโยนิโสมนสิการน้อย ต้องหมั่นคบภักยาณมิตร ส่วนผู้มีโยนิโสมนสิการมากและดี ย่อมคิดถูกต้องได้เอง อันเนื่องมาจากมีปัญญาบารมีมาดี

ทรงยกย่องโยนิโสมนสิการว่าเป็นตัวนำ เป็นเบื้องต้นแห่งอริยมรรคเป็นเบื้องต้นแห่งการเกิดขึ้นของโพชฌงค์ของกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ฯลฯ

๙. ธรรม ๕ ประการเป็นเครื่องอุดหนุนสัมมาทิฐิ คือ

- (๑) **ศีล** ความประพฤติดีงาม
- (๒) **สุตะ** การหมั่นศึกษา สดับตรับฟัง
- (๓) **สักัจฉา** การสนทนา อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น
- (๔) **สมถะ** การทำใจให้สงบ
- (๕) **วิปัสสนา** การทำปัญญาให้รู้เห็นตามเป็นจริง

(๒๒/๒๕/๒๒)

๑๐. คนผู้เป็นสัมมาทิฏฐิยอมเกิดมาเพื่อประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์สุขแก่เทวดาและมนุษย์ เขาทำบุคคลเป็นอันมากให้ออกจากธรรมที่ผิด (อสังกรรม) ดำรงอยู่ในธรรมที่ถูกต้อง (สังกรรม) (อง.เอก.๒๐/๑๙๒/๔๔)

ส่วนผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิเกิดมาเพื่อทุกข์เพื่อเป็นโทษแก่คนมาก ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ เขาทำให้บุคคลเป็นอันมากออกจากธรรมของสัตบุรุษ ดำรงอยู่ในธรรมของอสัตบุรุษ (๒๐/๑๙๑/๔๔)

๑๑. เป็นไปไม่ได้ที่ผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาทิฏฐิ (ทิฏฐิสัมปันนบุคคล) ซึ่งในที่นี้หมายถึงพระอริยเจ้าชั้นพระโสดาบันขึ้นไปจะพึงทำอกุศล (ฐานะอันหนัก) ๖ อย่าง คือ ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำพระพุทธรเจ้าให้ห้อพระโลหิต ทำสงฆ์ผู้สามัคคีกันให้แตกกัน และหลีกไปนับถือศาสนาอื่นทั้งที่ยังบวชเป็นภิกษุอยู่ แต่เป็นไปไม่ได้สำหรับบุรุษ (๒๐/๑๕๖/๓๕)

๑๒. ผู้เป็นสัมมาทิฏฐิยอมไม่มีการอ้อนวอนเพื่อผลที่ต้องการ เช่น อายุ วรรณะ สุข ยศ หรือสวรรค์ เมื่อปรารถนาสิ่งเหล่านั้นยอมดำเนินปฏิบัติเพื่อให้ได้สิ่งนั้น ตามนัยพระพุทธโฆษาทในอังคุตตรนิกายว่า

“สิ่ง ๕ ประการคือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และสวรรค์ เป็นสิ่งที่บุคคลปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ แต่ไม่อาจได้มาด้วยการอ้อนวอน หรือเพียงแต่ตั้งความปรารถนา ถ้าอ้อนวอนหรือปรารถนาเอาได้แล้ว ใครเล่าจะพึงพลาดจากสิ่งเหล่านั้น”

“อริยสาวก (สาวกของพระอริยะหรือสาวกผู้เป็นอริยะ) ผู้ปรารถนาอายุไม่ควรอ้อนวอนหรือเพลิตเพลินกับอายุ เพราะเห็นแก่อายุนั้น แต่ถ้าปรารถนาอายุ เขาควรดำเนินตามข้อปฏิบัติอันเป็นเหตุให้ได้อายุ อริยสาวกได้อายุเพราะปฏิบัติตามข้อปฏิบัติอันเป็นเหตุให้ได้อายุ ไม่ว่าจะป็นของทิพย์หรือของมนุษย์ ไม่ใช่เพราะการอ้อนวอน”

“เรื่อง วรรณะ สุข ยศ และสวรรค์ก็เช่นเดียวกัน” (๒๒/๔๓/๕๑)

๑๓. ผลดีอีกประการหนึ่งของผู้ได้สัมมาทิฐิที่เป็นอริยะ คือไม่
ต้องมีผู้อื่นเป็นปัจจัยในคำสอนของพระศาสดา (อปรบจโย สตถุ สาสเน)
คือเพราะได้รู้เองเห็นเองแล้ว อย่างที่พระสารีบุตรกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า
เมื่อตรัสถามว่า “สารีบุตรเธอเชื่อใหม่ว่า สัทธินทรีย์ที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้
มากแล้ว ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ..วิริยินทรีย์เป็นต้นก็เหมือนกัน?”

พระสารีบุตรกราบทูลว่า “ในเรื่องนี้ ข้าพระองค์มิได้ยึดถือด้วยศรัทธา
คือ มิได้เชื่อต่อพระผู้มีพระภาค..เพราะข้าพระองค์มิได้ยึดถือด้วยศรัทธา
คือมิได้เชื่อต่อพระผู้มีพระภาค...เพราะข้าพระองค์ได้รู้เห็นด้วยปัญญา (ของ
ตนเอง) แล้วว่า สัทธินทรีย์เป็นต้น อันบุคคลเจริญให้มาก ทำให้มากแล้ว
ย่อมหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด”

พระพุทธเจ้าทรงอนุโมทนาต่อคำกราบทูลของพระสารีบุตร (ส.ม.๑๙/
๙๘๔/๒๘๒) ด้วยเหตุนี้ คุณสมบัติของพระอรหันต์จึงมีอีกแห่งหนึ่งว่า
“อัสสัทโธ หรือ อัสสัทธะ”^{๒๕} แปลว่า ผู้ไม่มีศรัทธา คือไม่ต้องเชื่อใครอื่น เพราะ
ได้รู้เห็นด้วยตนเองแล้ว ปัญญาจะเข้ามาแทนที่ศรัทธาทั้งหมดในที่สุด

๑๔. ผู้บรรลุถึงอริยสัมมาทิฐิระดับโสดาปัตติผลแล้ว จะเป็นผู้มี
ทุกข์น้อยที่สุด เหมือนหยาดน้ำบนใบหญ้าเมื่อเทียบกับน้ำในสระใหญ่เหมือน
ฝุ่นธุลีที่ปลายเล็บ เมื่อเทียบกับฝุ่นจำนวนมากในโลก (ส.นิ. ๑๖/๓๑๑-๓๓๐/
๑๖๒-๑๖๘) ทรงอุปมาไว้ถึง ๑๐ ประการด้วยกัน และทรงสรุปไว้ทุกตอนว่า
การบรรลุธรรมมีประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ การได้ธรรมจักขุมีประโยชน์มาก
อย่างนี้

หลังจากนั้นได้มีผู้เข้าฟังถามปัญหาอีกมากประมาณ ๔๕ นาที

๑๕. เช่นปัญหาเรื่องพระอรหันต์ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วยังมีอยู่หรือไม่
ผู้ปฏิบัติสมาธิสามารถได้พบเห็นพระอรหันต์หรือพระพุทธเจ้า อย่างที่บาง
สำนักบอกเล่าหรือไม่? เรื่องนี้ผู้บรรยายตอบว่า ตามพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท

(พรหมชาลสูตร เล่ม ๙ ข้อ ๙๐) พระพุทธองค์ตรัสว่า เมื่อพระองค์ยังมีพระชนม์อยู่ เทวดาและมนุษย์สามารถเห็นพระองค์ได้ แต่เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว เทวดาและมนุษย์จะไม่เห็นพระองค์อีกเลย

ถ้าถือตามนี้ ใคร ๆ ในเวลานี้ก็ไม่สามารถเห็นพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์อีกเลย ที่ว่าผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรานั้น หมายถึงเห็นพระคุณสมบัติหรือพระคุณธรรม เช่นพระปัญญาคุณเป็นต้น ถ้ามีผู้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ เห็นพระกายของพระองค์แม้กายทิพย์ หรือเห็นพระอรหันต์โดยรูปกายได้ แสดงว่าพระไตรปิฎกเถรวาทตรงนี้ผิด และแสดงว่าพระอรหันต์ยังมีภพอยู่ ไม่สมกับที่ตรัสว่า พระอรหันต์เป็นผู้สิ้นภพสิ้นชาติแล้ว ดังที่ตรัสไว้หลายแห่งพร้อมที่อ้างถึงในที่นี้ด้วย ข้าพเจ้าเองเชื่อว่าพระไตรปิฎกตรงนี้ถูก เชื่อว่าไม่มีใครสามารถเห็นพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์อีก นอกจากเห็นด้วยธรรมจักขุ ญาณจักขุ หรือปัญญาจักขุ

๑๖. อีกปัญหาหนึ่ง มี**ผู้ขอให้อธิบาย concept เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม** ผู้บรรยายได้แสดงความเห็นว่า ธรรมดาจะเรื่องการปฏิบัติธรรม ที่เข้าใจกันอยู่ในบุคคลทั่วไปเวลานี้ ยังแคบไป เพราะหมายเอาเพียงการทำสมาธิวิปัสสนาเท่านั้น ซึ่งเป็นเอกเทศคือ บางส่วนของ “การปฏิบัติธรรม” ไม่ใช่ทั้งหมด ควรขยายขอบเขตของคำว่า “การปฏิบัติธรรม” ออกไปให้ครอบคลุม ถึง “การปฏิบัติชอบ” หรือ “การกระทำที่ถูกต้อง” ทั้งหมดว่าเป็นการปฏิบัติธรรม คือ การทำหน้าที่อันถูกต้องชอบธรรมทั้งมวลนั่นเอง ควรจะเป็นความหมายที่ดีที่สุดของคำว่า “การปฏิบัติธรรม” ลองพิจารณาดูกระบวนการปฏิบัติธรรมตามนัยแห่งมงคลสูตรก็ได้ จะเห็นว่าทรงวางลำดับแห่งการปฏิบัติธรรมไว้เป็นขั้นเป็นตอน ตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุดแห่งทุกข์ คือ จิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม จิตไม่เศร้าโศก ไม่มีธุลีคือกิเลส และจิตเกษมคือปลอดโปร่งจากกิเลส ซึ่งหมายถึงนิพพานนั่นเอง (เริ่มต้นจากการไม่คบคนพาล คบบัณฑิต บูชาคนดีเพื่อเป็นแบบอย่าง อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี หมั่นสะสมความดีไว้ ตั้งตนไว้ชอบ หมั่นศึกษาเล่าเรียนนำความรู้มาใช้ให้

เป็นประโยชน์ มีระเบียบวินัยดี บำรุงมารดาบิดา สงเคราะห์บุตรภรรยา การงานไม่คั่งค้าง ทำการงานดี เสียสละแบ่งปัน ประพฤติธรรม สงเคราะห์ญาติพวกพ้อง.. สะสมคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความอดทน ความสันโดษ ความกตัญญู .. จนสุดทาง คือ จิตหลุดพ้นจากกิเลสดังกล่าวแล้ว)

๑๗. มีผู้ถามถึงปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ซึ่งมีผู้นิยมกันอยู่ว่าเป็นไปได้จริงหรือไม่? เพียงไร? เรื่องนี้ผู้บรรยายตอบว่า ถ้าผู้ทำได้ฌานได้อภิญญาจริงก็ทำปาฏิหาริย์ได้จริง แต่ในปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง คือ การแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ ๑ การดำใจรู้ใจผู้อื่นได้ ๑ และการสั่งสอนให้เห็นจริงปฏิบัติตามแล้วมีผลจริง ๑ ใน ๓ อย่างนี้พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญอย่างที่ว่า ๓ คือ **อนุสาสนีปาฏิหาริย์** มากกว่าเป็นประโยชน์แท้จริง ส่วนอีก ๒ อย่างข้างต้น คือ อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์นั้น ผู้มีวิชาคัมภีร์และมนิกาก็ทำได้ แยกไม่ค่อยออกกว่าอันไหนจริงอันไหนเท็จ แต่อนุสาสนีปาฏิหาริย์นั้นบริสุทธิ์ ผ่องแผ้วเป็นประโยชน์แท้จริง

หากผู้สูงอายุเว้นสิ่งที่ควรเว้น ประกอบด้วยธรรมที่ควรประพฤติ ดังกล่าวมาโดยสังเขปนี้ ก็จะเป็นผู้สูงอายุที่น่าเคารพบูชาของตระกูลและของสังคม เป็นแบบอย่างอันดีของอนุชนคนรุ่นหลัง ตนเองก็มีความสุข ความภาคภูมิใจ ลินชีพไปก็มีหวังสุคติโลกสวรรค์ มองแล้วดีรอบด้าน จึงควรที่ผู้สูงอายุจะพึงตระหนักในเรื่องนี้ ก็จะมีชีวิตที่เป็นสุขทั้งปัจจุบัน และภายหน้า^๑

๑ โปรดอ่านเรื่องสัมมาทิฐิเพิ่มเติมในหนังสือเรื่อง “การพัฒนาชีวิตด้วยสัมมาทิฐิ” ของผู้เขียน ชมรมกัลยาณธรรมจัดพิมพ์

รายชื่อผู้เข้าร่วมศรัทธาพิมพ์หนังสือธรรมสำหรับผู้สูงอายุ

ลำดับ	รายชื่อ	จำนวนเงิน
๑	ผู้พิการจากหอจดหมายเหตุ พุทธทาส กรุงเทพฯ	๓๕,๓๐๐
๒	คุณจันทน์ คุณวีระชัย คุณตลชัย คุณณัฐพงษ์ คุณพัชรวรรณ วารีกิตติภ	๑๕,๐๐๐
๓	รศ.ดร.กมลชัย ตรงวานิชนาม	๑๒,๐๘๐
๔	คุณเปารคมน์ สীগูลพิทักษ์	๑๒,๐๐๐
๕	คุณวัฒน์พร ปันมณี	๑๐,๙๔๐
๖	คุณธนะวัฒน์ พิซิตวิชัย	๑๐,๐๐๐
๗	อบต.เหล่าต่างคำ อ.โพธิ์สัย	๑๐,๐๐๐
๘	คุณบุญจพร สุกใส	๘,๖๕๕
๙	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	๘,๑๕๐
๑๐	ผู้รับบริจาคสื่อธรรมะโรงพยาบาล สมิติเวช สุขุมวิท	๗,๔๐๐
๑๑	คุณณพกร สิงหลวิช	๖,๙๒๐
๑๒	คุณศุภกฤต สำราญชัยกร	๖,๐๐๐
๑๓	คุณสุริรัตน์ บุคดี	๕,๐๓๐
๑๔	คุณโชคชัย ชินพัฒนพงษ์คา	๕,๐๐๐
๑๕	คุณเอกชัย สบายใจ	๔,๔๑๐
๑๖	คุณกชวรรณ สวัสดิ์มงคล และ คณะญาติธรรม	๔,๓๕๐
๑๗	ภ.ญ. วลัยทิพย์ ปิติจอมวงศ์ และครอบครัว	๔,๑๓๐
๑๘	คุณนุชเรศ วลัยกนก	๔,๐๐๐
๑๙	ศูนย์มะเร็งโรงพยาบาลศิริราช	๔,๐๐๐
๒๐	คุณปานจิตร วงศ์อ่อนดี	๓,๐๐๐
๒๑	คุณปัญจอรส ภัทรบรรจิจิต	๒,๗๔๐
๒๒	คุณนัฐริณ ศรีธัญรัตน์	๒,๖๔๐
๒๓	คุณประสิทธิ์ ประวัลวงศ์	๒,๕๘๐
๒๔	คุณจันทนา โสติดิกรกุล	๒,๕๕๐
๒๕	คุณไพรินทร์ คำอินทร์	๒,๕๐๐
๒๖	คุณศศิธร เหล่าแพทย์	๒,๓๙๕
๒๗	อาจารย์ชูศรี	๒,๑๕๐
๒๘	คุณรชต เจริญธรรมสกุล คุณณอริณต์ นันทพูลทรัพย์	๒,๑๐๐
๒๙	คุณสุนันหา โอฬารัตน	๒,๑๐๐
๓๐	พ.ต.อ.บุญเสริม ศรีชมภู	๒,๑๐๐
๓๑	พระปิยะพงษ์ โลวิโท ลิกษะบูรณะ	๒,๑๐๐

ลำดับ	รายชื่อ	จำนวนเงิน
๓๒	คุณบุญรักษา คุณบุญราณี คุณบวร สวัสดิสุข	๒,๐๐๐
๓๓	คุณวารุณี เอี่ยมอมิตคม	๒,๐๐๐
๓๔	คุณศิริชัย ลือกิติไกร	๒,๐๐๐
๓๕	คุณสรวิชัย ศรีพรสวรรค์ และครอบครัว	๒,๐๐๐
๓๖	นพ.ทงน อาทรธรรมรัตน์	๒,๐๐๐
๓๗	คุณบุญศรี สุธีรัชย์	๑,๘๗๐
๓๘	คุณสุภาพร ปานวัฒน์วานิช	๑,๘๐๐
๓๙	คุณบวศักดิ์ คุณลลิตา พรมสุวรรณศิริ	๑,๗๕๐
๔๐	คุณนิตยา โรจนประพาฬ	๑,๖๔๐
๔๑	คุณนฤมล หล่อวิวัฒน์พงษ์	๑,๔๑๕
๔๒	คุณสุเมธ รัตน	๑,๔๐๐
๔๓	คุณอุทุมพร เผ่าสุวรรณ	๑,๔๐๐
๔๔	คุณนารีนาฏ สิทธิยากรณ์	๑,๓๐๐
๔๕	พลตรี อุทัย	๑,๒๕๐
๔๖	คุณวีรวรรณ นัตถนัยแสง	๑,๒๒๐
๔๗	คุณทิวาพร หลวงบำรุง	๑,๒๒๐
๔๘	คุณปาริชาติ คำสอ	๑,๒๐๐
๔๙	คุณวรรณมา หงส์ภารคมบุญ	๑,๒๐๐
๕๐	คุณवलัญญ์ จรุงรัตน์	๑,๒๐๐
๕๑	คุณอรุณ เจนกิตติพงศ์	๑,๒๐๐
๕๒	คุณสาริกา อุปสาแก้ว	๑,๑๖๐
๕๓	คุณสุปราณี เห็นเจริญ	๑,๑๖๐
๕๔	คุณเจีร์ศักดิ์ ช่างม่วง	๑,๑๐๐
๕๕	คุณมาตรี ชัยชาติ	๑,๑๐๐
๕๖	คุณศลิลา ชุนทสวัสดิ์กุล	๑,๐๖๐
๕๗	คุณดำรงศักดิ์ สว่างงาม	๑,๐๔๐
๕๘	คุณศรเทพ เกตุแก้ว	๑,๐๔๐
๕๙	คุณกรกัณญา เรืองนนท์	๑,๐๐๐
๖๐	คุณกิ่งดาว นิยมพัฒนาพานิช	๑,๐๐๐
๖๑	คุณใจจิต ทรงกนิ	๑,๐๐๐
๖๒	คุณนันทภรณ์ ตระกูลสุศรี	๑,๐๐๐
๖๓	คุณผาสพร รูปพลี	๑,๐๐๐
๖๔	คุณลินจง เหมือนเพชร	๑,๐๐๐

ลำดับ	รายชื่อ	จำนวนเงิน
๖๕	คุณสุวาลี	๑,๐๐๐
๖๖	คุณอ้น คุณไม้	๑,๐๐๐
๖๗	คุณอุบลวรรณ คุณวงศ์	๑,๐๐๐
๖๘	พตอ.ดำรงศักดิ์ สว่างงาม	๑,๐๐๐
๖๙	พระชาติ ฐานยุตโต	๑,๐๐๐
๗๐	คุณศิริลักษณ์ เพ็ญขุนทด	๕๕๐
๗๑	คุณวิชชุดา อรุณโชติวงศ์	๕๓๐
๗๒	คุณสุภาพร รัตนวิมขางาทิ	๕๓๐
๗๓	คุณชนะ ลีกุลจ้อย	๘๕๐
๗๔	คุณสุวัฒน์ชัย หลายธนานนท์	๘๕๐
๗๕	คุณธนู สุวรรณิน	๘๓๐
๗๖	คุณศศิมาญ แสงแก้ว	๘๒๐
๗๗	คุณสุทธิพงษ์ พรหมหมื่น	๘๐๐
๗๘	คุณพินิจ ศรีทาญ	๗๙๐
๗๙	คุณกิตติมา เวชเตง	๗๕๐
๘๐	คุณวนิดา ชัยสาร	๗๒๐
๘๑	คุณสุจิตรา เอกกรินสกุล	๗๒๐
๘๒	คุณเอศราภรณ์ ปราโมช	๗๒๐
๘๓	คุณสุมาลี ชาวเลขกุล	๗๑๐
๘๔	คุณกาญจนา ความเพียร	๗๐๐
๘๕	คุณคมขำ ศรีกฤตถนงค์	๗๐๐
๘๖	คุณบุญศรี สุธีชัย	๖๘๐
๘๗	คุณลิขิตา สุวิหะศิริ	๖๗๐
๘๘	คุณเกรียง	๖๖๐
๘๙	คุณวีระวรรณ สุทพงษ์	๖๒๐
๙๐	คุณสุราษฎร์ คุณแนวรัตน์ มุรินทร์นิมิต	๖๐๐
๙๑	อาจารย์จันทร์ ทองเคียน	๖๐๐
๙๒	คุณธนาพร ประกรมแก้ว และครอบครัว	๕๗๐
๙๓	คุณธีรเดช เลิศภูวงศ์	๕๗๐
๙๔	คุณสมโภชน์ เดชเรืองนาม	๕๒๐
๙๕	คุณนิสสุทธิ์ ปัติตตาบุตร	๕๑๐
๙๖	คุณชินรัฐ ดันสุวรรณ	๕๐๐
๙๗	คุณสิริวิสุด ไกรรวี	๕๐๐
๙๘	คุณผานิต ฒ ลำปาง	๕๐๐
๙๙	คุณพิเชษฐ คุณอำภา พงษ์จักรชัย และครอบครัว	๕๐๐
๑๐๐	คุณพิศสมัย ว่องอนันต์วิทย์	๕๐๐

ลำดับ	รายชื่อ	จำนวนเงิน
๑๐๑	คุณวรรณกร คงบันเทิง	๕๐๐
๑๐๒	อาจารย์กานแก้ว กรินชัยไชยมูรินทร์	๕๐๐
๑๐๓	คุณมานัส สันติตระกูล	๔๘๐
๑๐๔	คุณพีรญา มาทวีโชติกุล	๔๕๐
๑๐๕	คุณรังสรรค์	๔๕๐
๑๐๖	คุณสด ประแก้ว	๔๕๐
๑๐๗	คุณชัยศิริ มหันตชัยสกุล	๔๔๐
๑๐๘	คุณวิภาพร ศรีไพจิตร	๔๑๐
๑๐๙	คุณคัทริญา สุพร	๔๐๐
๑๑๐	คุณชวรินทร์ เกตุหอม	๔๐๐
๑๑๑	คุณธนาวัฒน์ แสงนิการเกียรติ	๔๐๐
๑๑๒	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม อ.โพนพิสัย	๔๐๐
๑๑๓	คุณสุวรรณกิตติ คุณสมบุรณ์ จตุทิพย์สมพล	๓๙๐
๑๑๔	คุณสิริโคภิต ทรัพย์สุนทร	๓๗๐
๑๑๕	Khun Sophia Karkara	๓๖๐
๑๑๖	คุณทัตตรีพร นุตาลัย	๓๕๐
๑๑๗	คุณประทุม	๓๔๐
๑๑๘	คุณเกรียงไกร คงเมือง	๓๓๐
๑๑๙	คุณอัคคินี อัศววิวัฒนกุล	๓๒๐
๑๒๐	คุณณัชพงษ์ คุณธนพร สุรัชย์พิทักษ์	๓๒๐
๑๒๑	คุณณาพร ตัวจันทัก	๓๒๐
๑๒๒	คุณสุชาติ โสภณ	๓๑๐
๑๒๓	คุณกนกพร แสงวารี	๓๐๐
๑๒๔	คุณพันธ์ทอง เฉลิมอากาศ	๓๐๐
๑๒๕	คุณสรโรจรรี ปิตุวงศ์	๓๐๐
๑๒๖	คุณสุพัชดา คุณสุมาลี คุณสุกัญญา ลิมประเสริฐ	๓๐๐
๑๒๗	คุณชุตติการณณ์ เปลี่นโชติ	๒๙๐
๑๒๘	คุณธนกรฤต มพาพันธ์	๒๙๐
๑๒๙	คุณทัศนีย์ ก่อเกียรติตระกูล	๒๘๐
๑๓๐	คุณสมพงษ์ ช้อยชื่น	๒๘๐
๑๓๑	คุณไพฑูริย์ รอดโพธิ์ทอง	๒๖๐
๑๓๒	คุณสุนทร เพ็งโนนยาง	๒๖๐
๑๓๓	คุณฉวี แก้วปะละ	๒๕๐
๑๓๔	คุณธีรวัฒน์ คุณัตตานนท์	๒๕๐
๑๓๕	คุณศิริพร พุตระกูล	๒๕๐

ลำดับ	รายชื่อ	จำนวนเงิน
๑๓๖	คุณสวาท รมภักดี	๒๕๐
๑๓๗	คุณวิลาวลัย ใจรักษ์	๒๔๐
๑๓๘	คุณสุรเทพ ตรังจิระเสถียร	๒๔๐
๑๓๙	คุณอัญชลี ธรรมจาดร	๒๔๐
๑๔๐	คุณชญาנית แก้วกระเจาย	๒๒๐
๑๔๑	คุณสุชาย ธารแสงประดิษฐ์	๒๒๐
๑๔๒	คุณอภิชาทร์ชน์ ธนาโชติกนกพัฒน์	๒๒๐
๑๔๓	คุณกัญจน์ณัฏพัชร รุ่งธนากิจ	๒๑๐
๑๔๔	คุณภาณต์ เลขะกุล	๒๑๐
๑๔๕	คุณจินต์จุฬา ตีะปิ่นตา	๒๑๐
๑๔๖	คุณจันทน์ วาลิตติก	๒๐๐
๑๔๗	คุณนัฐธิดา ลำภูศรี	๒๐๐
๑๔๘	คุณบุญชัย จิรพนากร	๒๐๐
๑๔๙	คุณพรทิพย์ ไชยณรงค์	๒๐๐
๑๕๐	คุณภัลลพ ศรีภา	๒๐๐
๑๕๑	คุณวัลลภา สมบัติพิมูลพร	๒๐๐
๑๕๒	คุณวิสาร ศรีทรง	๒๐๐
๑๕๓	คุณศิริพรรณิ คุณอุดม นักร้อง	๒๐๐
๑๕๔	คุณแกลี่	๒๐๐
๑๕๕	คุณย์ทันตกรรมปากน้ำ	๒๐๐
๑๕๖	อาจารย์ศพร กาญจนมูริต	๒๐๐
๑๕๗	อาจารย์นพเก้า ไชยะมุนินทร์	๒๐๐
๑๕๘	คุณจตุรงค์ เพิ่มพูน	๑๘๐
๑๕๙	คุณชงัด ชัยวรวิบูล	๑๗๐
๑๖๐	พ.ต.ท.ชาญชัย ประกอบกาญจน์	๑๗๐
๑๖๑	คุณณหลักษณ์ แก้วทิพย์รักษ์	๑๖๐
๑๖๒	คุณอภิวัฒน์ ไช้สกุล	๑๖๐
๑๖๓	คุณปราโมทย์ ศลิษฐ์อรอดกร	๑๕๐
๑๖๔	คุณพีรวัช เจียรธนาการณ์	๑๕๐
๑๖๕	คุณพัชณี บำบัดสรรพโรค	๑๔๐
๑๖๖	คุณชนนารัสม์ ศิวศรีนงศ์	๑๓๐
๑๖๗	คุณณัฐไชย รอดรัตน์	๑๓๐
๑๖๘	คุณบุรพพล แก้วมรกต	๑๓๐
๑๖๙	คุณศิริรัตน์ พุทธะกุล	๑๓๐
๑๗๐	คุณประภัสสร แกมณิล	๑๒๐
๑๗๑	คุณบุษณีย์ มังกรศักดิ์สิทธิ์	๑๑๐
๑๗๒	คุณศิริพันธ์ พัฒนากา	๑๑๐

ลำดับ	รายชื่อ	จำนวนเงิน
๑๗๓	คุณคำมวล พานนา	๑๐๐
๑๗๔	คุณแจตติยา อารีพงษ์ค์	๑๐๐
๑๗๕	คุณณมา วิวัชชานนท์	๑๐๐
๑๗๖	คุณทรงกิจ เจนวนิทยากุล	๑๐๐
๑๗๗	คุณนवलจันทร์ ไชยสุต	๑๐๐
๑๗๘	คุณนัฐธนา ขุนทอง	๑๐๐
๑๗๙	คุณนัฐพงษ์ ปิยะวงค์วัฒนา	๑๐๐
๑๘๐	คุณภัทรพงษ์ เลิศนวิษ	๑๐๐
๑๘๑	คุณภาณุมาศ หมนงกตุ	๑๐๐
๑๘๒	คุณภูตินันฐ ลิทธิโชคสกุลชัย	๑๐๐
๑๘๓	คุณวาสนา หลักแก้ว	๑๐๐
๑๘๔	คุณวิชิต เกริกไกรวัล	๑๐๐
๑๘๕	คุณวิศาคินี นามเสนาะ	๑๐๐
๑๘๖	คุณสุนี ว่องเคียงวูล	๑๐๐
๑๘๗	คุณดารารวรรณ สุสุวรรณเลิศ	๑๐๐
๑๘๘	พ.ศ.ชัยภูรัตน์ ภูริสุวรรณวงศ์	๑๐๐
๑๘๙	อาจารย์จตุรณ ฐานะวุฒโท	๑๐๐
๑๙๐	อาจารย์รัชนิมล เกริกไกรวัล	๑๐๐
๑๙๑	คุณทงศักดิ์ กิรติประภากุล	๗๐
๑๙๒	คุณพิชญ์ อัครวุฒิ	๗๐
๑๙๓	คุณมณฑิรา เกษมกรกิจ	๗๐
๑๙๔	คุณคนึงนิจ ทรัพย์สุก	๖๐
๑๙๕	คุณณหลักษณ์ วิมลารัตน์	๖๐
๑๙๖	คุณณหฤมล ออกอุ่น	๖๐
๑๙๗	คุณวาสนา ศรีบุญธรรม	๖๐
๑๙๘	คุณธนาห์ ธรรมสิลาสัย	๕๐
๑๙๙	คุณธนา ศรีนิเวศน์	๔๐
๒๐๐	คุณพัชวี ลักษณะฉิมพลี	๔๐
๒๐๑	คุณศิริพร เนตรงามวงศ์	๔๐
๒๐๒	คุณอัสสรา รัตนานิคม	๔๐
๒๐๓	คุณชูเกียรติ ชนะบุญ	๓๐
๒๐๔	คุณธเนศ ข้าแนวหน้า	๓๐
๒๐๕	คุณขวัญใจ อรุณวิง	๒๐
๒๐๖	คุณธนาภา เชื้ออินทร	๒๐
๒๐๗	คุณศรีวิชา อยู่คล้าย	๒๐
๒๐๘	คุณอรอดพงษ์ เผลิมปราชญ์	๒๐
ยอดรวม		๒๙๕,๐๓๕

ประวัติย่อของ อาจารย์วศิน อินทสระ

ชาติภูมิ

เกิดวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ที่ หมู่บ้านท่าศาลา อำเภอรัตตภูมิ จังหวัดสงขลา เมื่อจำความได้ พ่อแม่ได้ย้ายไปอยู่ที่ หมู่บ้านตากแดด ตำบลปากกระอ อำเภอมือง จังหวัดสงขลา

การบรรพชาอุปสมบท

บวชเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๓ ปี ที่วัดบุปผาราม เขตธนบุรี กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ และอุปสมบทเป็นภิกษุ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ ลาลิกขาเมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๗

การศึกษา

- มัธยม ๘ (สมัครสอบ)
- นักธรรมเอก
- เปรียญ ๗ (ป.ธ. ๗)
- ศาสตราจารย์บัณฑิต จาก มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา จาก มหาวิทยาลัยบามาร์ส ประเทศอินเดีย
- ปริญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพุทธศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏา

หน้าที่การงาน

สอนวิชาศีลธรรม

- ที่โรงเรียนราชินี
- ที่โรงเรียนพณิชยการสีลม (ดำรงตำแหน่งอาจารย์ผู้ปกครอง)
- ที่โรงเรียนเตรียมทหาร และดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกสารบัญ มียศเป็นร้อยโท

สอนวิชาพุทธปรัชญาเถรวาท-มหายาน ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ประมาณ ๑๒ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑ ถึง พ.ศ. ๒๕๓๓

สอนวิชาพุทธศาสนาในประเทศไทยและวิชาจริยศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประมาณ ๑๐ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๔๓

สอนเกี่ยวกับศาสนาและปรัชญา ที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๒ (เป็นระยะเวลา ๔๖ ปีเต็ม)

สอนพิเศษวันอาทิตย์เกี่ยวกับความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไป ที่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏา (วัดบวรนิเวศวิหาร) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๕ จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๓ (เป็นระยะเวลา ๒๘ ปีเต็ม)

บรรยายพิเศษในที่ต่าง ๆ ตามที่ได้รับเชิญ
บรรยายธรรมทางวิทยุ โดยออกเป็นรายการสดบ้าง ใช้เทปบ้าง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๙
จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ (เป็นระยะเวลา ๑๑ ปีเต็ม)

การประพันธ์

เขียนหนังสือประเภทต่าง ๆ เช่น นวนิยายอิงหลักธรรม อธิบายหลักธรรม ฯลฯ
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ มาจนถึงปัจจุบัน มีผลงานประมาณ ๒๐๐ กว่าชื่อเรื่อง บางชื่อเรื่องก็
มีหลายเล่ม เช่น ทางแห่งความดี เป็นต้น

งานนิเทศสาร

เป็นบรรณธิการนิเทศสารธรรมจักร ของมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ.
๒๕๒๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๓๙

เป็นบรรณธิการนิเทศสารศุภมิตรของมูลนิธิส่งเสริมกิจการศาสนาและมนุษยธรรม
(กศม.) ของวัด มกุฏกษัตริยาราม ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ถึง พ.ศ. ๒๕๕๑

รางวัลพิเศษ

ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้รับโล่รางวัลชมเชย ประเภทสารคดี จากคณะกรรมการจัด
งานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ จากหนังสือเรื่อง “จริยบาล” และในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ จาก
หนังสือเรื่อง “จริยศาสตร์”

ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับรางวัลพระราชทานเสาสมาธรรมจักร ในฐานะ “ผู้บำเพ็ญ
คุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ประเภทวรรณกรรม” เนื่องในโอกาสสมโภชกรุง
รัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับเกียรติคุณบัตรรางวัลชมเชย ประเภทสร้างสรรค์ด้านศาสนา
จากกระทรวงศึกษาธิการ จากบทความเรื่อง “หลักกรรมกับการพึ่งตนเอง”

๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับโล่พุทธคุณูปการ ระดับกาญจนาเกียรติคุณ พร้อม
เกียรติบัตร ในฐานะ “ผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา” จากคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้รับรางวัล “บุชนิยบุคคล ด้านภาษาไทย” เนื่อง
ในวันภาษาไทยแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓ จากกระทรวงวัฒนธรรม

เรื่อง พระอานนท์ พุทธอนุชา

หนังสือเรื่อง พระอานนท์ พุทธอนุชา นอกจากจะได้รับความนิยมนอย่างแพร่
หลายในสังคมไทยแล้ว สารานุกรมวรรณกรรมโลกในศตวรรษที่ ๒๐ (Encyclopedia of
World Literature in the 20th Century) ได้นำเรื่อง พระอานนท์ พุทธอนุชา ไปสดุดี
ไว้ในหนังสือดังกล่าวนั้น เป็นทำนองว่า ได้ชี้ทางออกให้แก่สังคมไทยที่สับสนวุ่นวายอยู่
ด้วยปัญหาหนักการ

ผู้สูงอายุมีเวลาเหลืออยู่น้อย
ต้องรีบทำสิ่งที่จำเป็น
อะไรไม่จำเป็นตัดออก
ชาติหน้าอยู่ไม่ไกล
ตายลงวันไหน ชาติหน้าก็มาถึงทันที
และเขาจะต้องเป็นไปตามกรรม
ที่ได้สะสมไว้

www.kanlayanatam.com